

Riikka Huusko

SIJAISISYYS

– miesten kokemuksia institutionaalisesta vanhemmuudesta

**Pro gradu – tutkielma
Maaliskuu 2005
Kasvatustieteen laitos
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian
laitos, sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto**

TIIVISTELMÄ

Riikka Huusko. SIJAISISYYS – miesten kokemuksia institutionaalisesta vanhemmuudesta. Kasvatustieteen ja sosiaalityön pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen sekä yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, sosiaalityö, maaliskuu 2005. 124 sivua + 2 liitettä (6 sivua). Julkaisematon.

Tämä tutkielma käsittelee sijaisisyyttä miesten omien kokemusten valossa. Perhehoidossa sijaisisän rooli on sijoitettavalle lapselle usein merkittävä, koska useilla huostaanotetuilla lapsilla ei ole aikaisempaa isäsuhdetta ja suhde miehiin saattaa olla hyvin traumaattinen. Hyvän isäsuhteen merkitys lapsen kehitykselle ja kasvulle on osoitettu tärkeäksi useissa tutkimuksissa. Aikaisemmin sijaisisyyttä on Suomessa tutkittu hyvin vähän eikä ulkomaistakaan tutkimusta ole juuri tehty.

Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, millaisena miehet itse kokevat sijaisisyytensä sekä tähän vaikuttavia tekijöitä. Aineiston keruumenetelmänä oli yksilöhaastattelu. Puolistrukturoidun haastattelurungon avulla haastateltiin kahdeksaa erilaista sijaisisää. Aineiston analyysimenetelmänä käytettiin teemoittelua. Tutkielmassa ei ole yhtä vahvaa teoriaa, vaan tutkielma etenee haastatteluista nousevien teemojen sekä aikaisempien tutkimusten, kirjallisuuden sekä sijaisisyyttä määrittävien lakien avulla.

Tutkielmaan osallistuneita miehiä motivoi sijaisisyyteen halu auttaa ja/tai saada lapsia. Nämä tekijät eivät sulkeneet toisiaan. Haastateltavat eivät erotelleet sijaisisyyttä ja biologista isyyttä toisistaan ja samoin suhde sekä biologisiin että sijoitettuihin lapsiin nähtiin periaatteessa samanlaisiksi. Isä–lapsi-suhteen muodostumisessa lasten persoonallisuuserot ja suhteen kesto nähtiin suurimpina erojen aiheuttajina. Sijaisisät näyttäytyivät tutkielmassa perinteisinä suomalaisina kasvattajina, joille tärkeimpinä kasvatustavoitteina olivat lähinnä rehellisyys ja hyvä käytös. Myös sijaisperheen sisäinen työnjako oli perinteistä. Vaimon tehtävänä pidettiin ensisijaisesti ruoka- ja vaatehuoltoa. Miehet osallistuivat enemmän kodin raskaisiin tehtäviin ja remonttitöihin. Työelämän vaatimukset stressasivat myös sijaisisiä, jotka olisivat halunneet viettää enemmän aikaansa perheensä kanssa. Tukea sijaisisyytensä haastateltavat kertoivat saavansa eniten puolisoiltaan. Tärkeinä tukijoina koettiin myös sosiaalityöntekijät, läheiset ihmiset sekä toiset sijaisvanhemmat. Ongelmallisissa tilanteissa sijaisisien saama tuki oli usein riittämätön. Tukea kaivattiin erityisesti biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön, lapsen sijoituksen alkuvaiheeseen ja vapaiden pitämiseen.

Toimivamman tuen ja työnohjauksen kautta sijaisvanhemmat pystyisivät vastaamaan yhteiskuntamme muutosten aiheuttamiin haasteisiin. Perhehoitoa kehitettäessä sijaisisät tulisi huomioida sijaisäideistä erillisinä toimijoina ja nostaa sukupuolierot eksplisiittisesti esille. Tulevaisuudessa sijaisisyyttä olisi tutkittava myös muiden perhehoidon osapuolten näkemysten kautta ja erilaisia tutkimusmenetelmiä käyttäen.

Avainsanat: institutionaalinen vanhemmuus, isyys, sijaisisyys, lastensuojelu, perhehoito

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
1 JOHDANTO	5
2 INSTITUTIONAALINEN ISYYS – OSA ISYYTTÄ JA LASTENSUOJELUA.....	8
2.1 Perhehoidon ja sijaisisyyden kehittyminen	8
2.2 Mihin isiä tarvitaan?	11
2.3 Isyyden yhteiskunnallinen paikka ja sen muutos	14
2.4 Isyyttä tutkimassa	20
3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄT.....	26
3.1 Tutkimustehtävä	27
3.2 Tutkimusaineisto	28
3.3 Tutkimusote ja -menetelmä	31
3.4 Aineiston esittely	33
4 MIKSI SIJAISISÄKSI?.....	37
4.1 Idea ja motiivi sijaisisyyteen	39
4.2 Tärkeitä sijaisisän ominaisuuksia	43
4.3 Eroaako sijaisisyys biologisesta isyydestä?.....	44
4.4 Yhteenveto.....	46
5 SUHDE LAPSIIN.....	48
5.1 Biologiset ja sijoitetut lapset.....	49
5.2 Sijoituksen päätyminen	55
5.3 Isän kanssa kaksin?.....	59
5.4 Sijoitettujen lasten biologiset vanhemmat.....	62
5.5 Yhteenveto.....	66
6 KASVATUS.....	69
6.1 Tärkeät asiat kasvatuksessa	71
6.2 Suuttuminen ja rangaistukset.....	76
6.3 Kasvatusongelmia.....	79
6.4 Yhteenveto.....	80
7 TYÖ- JA PERHE-ELÄMÄN YHTEENSOVITTAMINEN	82
7.1 Työnjako perheessä	83
7.2 Sijaisvanhemmuuden jakaminen ja parisuhde.....	88
7.3 Yhteenveto.....	90
8 TUKIVERKOSTOT	93
8.1 Jaksaminen.....	93
8.2 Läheiset.....	96
8.3 Sosiaalityöntekijät	97
8.4 Vertaistuki ja yhdistystoiminta.....	100
8.5 Yhteenveto.....	101

9 LOPUKSI.....	103
9.1 Tutkimuksen luotettavuus.....	104
9.2 Vanhemmuus ja maalaisjärki.....	106

LÄHTEET.....	112
---------------------	------------

LIITTEET

Liite 1: Sijaisisille lähetetty kirje

Liite 2: Sijaisisien haastattelurunko

1 JOHDANTO

Minulla on isä. Ja niin on kaikilla muillakin. Itse olen onnellisessa asemassa, koska suhde isääni on lämmin ja läheinen. Lisäksi se on kestänyt jo yli 28 vuotta. Matkaan on tosin mahtunut huutoa, ovien paiskomista, mökötyistä ja mykkäkoulua. Siihen on mahtunut myös yhteisiä hiihtoretkiä, marjamatkoja, saunan lämmitystä, Aku Ankka -lehden lukemista, kaakaota ja päiväunia. Viettäessäni pitkää aikaa kesän 2004 vanhempieni luona synnyinkaupungissani Kuopiossa tätä opinnäytetyötäni tehdessäni en voinut olla palaamatta aika ajoin lapsuuteni ja nuoruuteni isäkuviin. Hetkittäin olen myös herännyt pohtimasta nykyisiä isäajatuksiani. Vaikka isän rooli elämässäni on vuosien varrella muuttunut, on hän minulle edelleen yksi tärkeimmistä ihmisistä elämässäni.

Jokaisella meistä on kuitenkin erilainen isäsuhde. Eikä kaikilla suhdetta biologiseen isään edes ole. Useimmilla meistä kuitenkin on tai on ollut biologisen isän puuttuessa isäsuhteen tapainen suhde naapurin setään, urheiluvalmentajaan, opettajaan tai johonkin sukulaismieheen. Toisaalta voidaan Jari Sinkkosen (1998, 22) tapaan miettiä, onko mahdollista isyyden tehtävien pirstaloituessa edes puhua isyydestä. Aika ajoin suomalaisten lehtien palstoilla käydään keskustelua isän tärkeydestä, isyyden muuttumisesta, isyyden heikentymisestä ja jopa isättömästä yhteiskunnasta. Usea mies voi tietämättäänkin toimia lapselle miehen mallina tai olla hänelle isän korvike, ns. sijaisisä. Tässä tutkimuksessani tarkastelen kuitenkin isiä, jotka ovat tietoisesti valinneet sijaisisyyden tehtäväkseen.

Kiinnostukseni perhehoidon alan tutkimukseen olen todennäköisesti saanut jo syntyessäni, koska äitini on ollut perhehoidon sosiaalityöntekijänä lähes koko elämäni ajan. Fokusoituminen sijaisisyyteen alkoi kiehtoa minua, kun huomasin sijaisisien hiljaisuuden. Sijaisisät näyttäytyvät lehdissä ja perhehoidon tutkimuksissa yleensä sivullisina, joita määritellään ulkoapäin, jopa ulkopuolisina. Tutkielmassani haastattelin kahdeksaa hyvin erilaista, tavallista suomalaista miestä, jotka eivät kuitenkaan ole aivan tavallisia. He ovat avanneet kotinsa ja sydämensä vieraiden ihmisten lapsille. Kiinnostukseni keskipisteenä on ollut erityisesti se, millaisena sijaisisät itse näkevät itsensä ja toimintansa.

Tutkielmassani käsitän sijaisisät miespuolisiksi sijaisvanhemmiksi, jotka toimivat lastensuojelun perhehoidon muodostamassa kehyksessä. Sijaisisät eivät ole sijoitetuille lapsille biologisia isiä eikä heillä ole sijoitettujen lasten asioihin juridisia oikeuksia. Vaikka tämän päivän vanhemmuutta voidaan esimerkiksi Björnbergin (1992, 99–100) mielestä pitää julkisten instituutioiden kanssa yhteisenä, on vanhemmuuden jakautuminen sijaisvanhemmuudessa erilaista. Yleensä vanhemmat jakavat vanhemmuuttaan neuvoloiden, päivähoidon ja koulun kanssa (mt.). Näiden toimijoiden lisäksi sijaisvanhemmat jakavat vanhemmuuttaan ja sijoitettujen lasten kasvatustuutaan myös sijoitettujen lasten biologisten vanhempien, sosiaalityöntekijöiden sekä mahdollisesti muiden virallisten auttajatahojen kanssa. Koska periaatteessa jokainen mies voi halutessaan toimia ns. sijaisisänä, määrittelen tutkielmassani haastattelemi perhehoitajana toimivat miehet institutionaalisiksi isiksi. Tutkielmassani sijaisisyydellä tarkoitan siis insituutionaalista isyyttä, joka on syntynyt lastensuojelulain kehittymisen myötä.

Perhehoito on laaja käsite, jolla tarkoitetaan yleisesti henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä hänen kotinsa ulkopuolella yksityiskodissa (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 25.1§). Sen tavoitteena on antaa perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuus perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin sekä edistää hänen perusturvallisuuttaan ja sosiaalista kehitystään (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 25.2§). Perhehoidossa voidaan hoitaa lapsia, vanhuksia, kehitysvammaisia ja psyykkisesti ongelmaisia, joiden hoitoa ei tarkoituksenmukaisesti voida järjestää muuten, esimerkiksi kotona tai laitoksessa (Sosiaalihuoltolaki 710/1982, 25.3§; Helminen 1998, 19). Tutkielmani käsittelee vain perhehoitajamiehiä, jotka toimivat lastensuojelun perhehoidon alueella eli heidän kotiinsa on sijoitettuina lapsia ja nuoria.

Tutkielmassani ei ole yhtä suurta teoriaa, vaan useita pieniä. Sen rakenne eteneekin Eskolan (2001, 138) ohjeen mukaisesti ilmiöpohjaisesti, jossa erilaiset teoriat ja perhehoitoa määrittävät lait toimivat tutkielmani tulkintakehyksinä. Etenemisen varrella mukaan tulee uusia teorioita ja selvennän tärkeimpiä sijaisisyyden toimintaan vaikuttavia lakeja. Näiden avulla tulkitsen aineistoani ja sitä kautta tutkimaani ilmiötä, sijaisisyyttä. Toisessa luvussa perustelen isyyden tärkeyttä, hahmotelen sen muuttumista sekä esittelen isyydestä tehtyjä erilaisia tyypittelyjä. Lisäksi tarkennan isä-käsitettä, isyyden määrittelyä ja kartoitan sijaiskotihoidosta tehtyä tutkimusta. Tutkimustehtävä, aineisto ja menetelmät -luvussa perustelen ja kuvailen tutkimustehtäväni rakentumista, tutkimusaineistoni

kokoamista sekä haastattelurunkoni ja haastattelujeni tekemistä. Tässä luvussa perustelen myös tutkimusotteeni ja -menetelmäni sekä kuvaan tutkielmani etenemistä ja aineistoni. Vaikka Eskolan (2001, 139) mukaan tutkimustehtävä-luvun paikka ilmiölähtöisessä tutkimuksessa voisi olla tutkimuksen viimeisenä osana, olen itse asettanut sen jo kolmanteen lukuun. Mielestäni näin lukija pystyy seuraamaan ajatukseni etenemistä paremmin.

Luvuissa neljä–kahdeksan esittelen tutkielmani tulokset yhdistettynä aihealueen kirjallisuuteen, aikaisempiin tutkimuksiin ja sijaisisyyttä määritteleviin lakeihin. Nämä luvut rakentavat tutkielmani kuvaa sijaisisyydestä. Aluksi etsin syitä sijaisisyyteen ja siihen motivoivia tekijöitä. Viidennessä luvussa aukaisen sijaisisän ja biologisen sekä sijoitetun lapsen välistä suhdetta - onko näissä suhteissa eroa? Tässä kohdin pysähdyn miettimään myös sijaisisän ja biologisten vanhempien suhdetta ja onko sillä vaikutusta suhteen rakentumiseen sijoitetun lapsen ja sijaisisän välille. Tämän jälkeen raotan sijaisisien kasvatuseriaatteita sekä kasvatukseen liittyviä ongelmia ja seitsemännessä luvussa mietin sijaisisien työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista. Kahdeksannessa luvussa käsittelem haastateltavieni ympärillä olevaa verkostoa, josta sijaisisät kokevat saavansa tukea. Viimeisessä luvussa pohdinnan avulla yhdistän tutkielmani tulokset "mitä tästä opimme" -tyylisesti (Eskola 2001, 138).

2 INSTITUTIONAALINEN ISYYS – OSA ISYYTTÄ JA LASTENSUOJELUA

Tutkielmassani käytän synonyymeina käsitteitä institutionaalinen isyys ja sijaisisyys. Tarkoitin näillä käsitteillä sijaisisuuden virallista muotoa, joka on syntynyt lastensuojelun kehittymisen myötä. Sijaisisyys on tärkeä osa lastensuojelua, mutta samalla se rakentuu myös tavallisesta isyydestä. Tutkielmassani katson isyyden rakentuvan Parken (1996, 77–79) mukaisesti isyyden yksilötekijöistä, perhetekijöistä, perheen ulkopuolisista tekijöistä sekä kulttuurisista tekijöistä. Ei siis ole olemassa kahta samanlaista isää eikä sijaisisää.

Seuraavaksi perustelen sitä, miksi isät ovat tärkeitä lapsille. Katson hieman myös menneisyyteen ja tarkastelen, miten isyys on muuttunut sekä millaisia isä-tyyppejä on muodostettu yhteiskunnan muutosten mukana. Tämän lisäksi tarkennan isyys-käsitettä ja sen määrittelyä. Lopuksi paikannan ja perustelen isyyden osaksi perhehoidon tutkimusta.

2.1 Perhehoidon ja sijaisisuuden kehittyminen

Periaatteessa sijaisisuudella ja perhehoidolla on lastensuojelun historiaakin pidempi perinne. Sukulaiset, naapurit ja kummit muodostivat 1600-luvulla turvaverkon runsaan kuolleisuuden takia isättömäksi ja äidittömäksi jääneiden lasten ympärille (Pulma 1994, 25). Vanhemmat saattoivat myös luovuttaa lapsiaan vapaaehtoisesti kasvateiksi, koska he eivät köyhyydessään kyenneet elättämään kaikkia lapsiaan (Utrio 2000, 489). Suomalaisessa kulttuurissa vallitsi pitkään tietynlainen sukuvastuu eli sukulaisilla oli vähintäänkin moraalinen velvollisuus huolehtia omistaan. (Helminen 1998, 13.) Vielä 1900-luvun alkupuolella oli tavallista, että lapsi varttui muualla kuin syntymäkodissa biologisten vanhempien luona (Utrio 2000, 489). Tavallisen kansan keskuuteen ydinperheideologia alkoi juurtua vasta 1940- ja 1950-luvuilla (Bardy 1989, 7).

Sukulaisten ja naapureiden antaman luonnollisen turvaverkon hajotessa isättömistä ja äidittömistä lapsista huolehdittiin elätehoidon avulla. Lapsihuutokauppojen tarkoituksena oli saada kasvattisopimukset mahdollisimman edullisiksi, mistä johtuen huutolaislasten kohtelu vieraisissa perheissä ei ollut aina hyvää. 1880-luvulla alettiin kiinnittää hu-

miota sijoitustilaisuuksien ihmisarvoa loukkaaviin muotoihin, mutta elätehoitoa ei sinänsä pidetty varsinaisesti huonona hoitomuotona. (Pulma 1994, 130–133.) Lapsen asema Suomessa vahvistui merkittävästi vasta vuonna 1936, jolloin maahamme säädettiin ensimmäinen lastensuojelulaki. Lain tärkein merkitys oli huostaanottosäännösten luominen, jonka myötä mahdollistui lapsen siirtäminen vanhemmilta viranomaisorganisaation huolenpidon ja päätösvallan alaiseksi. (Pösö 1995, 80.)

Nykyisin lastensuojelun perhehoito yksityisperheissä onkin tarkasti lailla säädeltyä. Kehyksenä toimivat lastensuojelulain (683/1983) ja -asetuksen (1010/1983) lisäksi sosiaalihuoltolaki (710/1982) ja -asetus (607/1983), perhehoitajalaki (312/1992), asetus perhehoitajalle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta (420/1992), laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) ja -asetus (556/1994) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettu laki (734/1992) ja -asetus (912/1992). Useimmiten perhehoitoon sijoitetaan huostaanotettuja lapsia. Lastensuojelulaki (68/1984, 16§) velvoittaa kunnan ottamaan lapsen/nuoren huostaan, kun kaikki seuraavat edellytykset täyttyvät yhtä aikaa: 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään, 2) avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja 3) sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

Huostaanottoa edeltää yleensä ajanjakso, jolloin perhettä on tuettu avohuollon tukitoimien avulla. Näitä ovat esimerkiksi toimeentulotuki, tukiperhe- ja tukihenkilötoiminta, terapiapalvelut sekä loma- ja virkistystoiminta (Lastensuojelulaki 68/1984, 13§). Avohuollon tukitoimena lapsi voidaan myös väliaikaisesti sijoittaa laitokseen tai perheeseen (Lastensuojelulaki 68/1984, 14§). Tällainen sijoitus voi jatkua alle 12-vuotiaalla korkeintaan puoli vuotta, minkä jälkeen on päätettävä, palaako lapsi omien vanhempiensa luokse vai tehdäänkö huostaanotto (Lastensuojelulaki 68/1984, 14§). Huostaanoton jälkeen lapsen sijaishuollon muotoja ovat perhehoito, laitoshuolto tai joku muu tarkoituksenmukainen tapa (Lastensuojelulaki 68/1984, 22§).

Lapsia oli sijoitettuna Suomessa enemmän laitoshuollossa kuin perhehoidossa vuoteen 1975 asti. Tilanne 1990-luvun alussa oli päinvastainen (Mikkola & Helminen 1994,

234). Kuitenkin viime vuosina perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten sekä suhteellinen että absoluuttinen määrä on laskenut. Perhehoidon vähentymiseen ovat vaikuttaneet sijaisperheiden saatavuuden heikentyminen, lasten ja nuorten ongelmien vaikeutuminen sekä ammatillisten perhekotien kehittyminen sijaishuollon vaihtoehdoksi perhehoidon ja laitoshoidon rinnalle. (Mikkola & Helminen 1994, 234.) Vuonna 2003 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli kaikkiaan 14 392, joista huostaanotettuina ja varsinaisessa sijaishoidossa oli 8 325. Kaikista sijoitetuista lapsista ja nuorista perhehoidossa oli 40 % ja laitoshoidossa tai muussa (esimerkiksi koulun asuntola, sairaala) hoidossa 60 %. Tilastojen tarkkaa tulkittamista hankaloittaa kuitenkin esimerkiksi ammatillisten perhekotien sekava luokittelu toisinaan perhehoidoksi ja toisinaan laitoshoidoksi. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten kokonaismäärä on kasvanut viime aikoina 2–5 % vuosittain, ja tällä hetkellä kaikista alle 18-vuotiaista suomalaisista 1 % on sijoitettu kotinsa ulkopuolelle. (Stakes/StakesTieto. Lastensuojelu 2003 – tiedonantaja-palaute 17/2004.)

Aikaisemmin perhehoitoa lapsille ja nuorille antaneista kodeista käytettiin nimitystä kasvatuskoti ja vastaavasti vanhempia kutsuttiin kasvatusvanhemmiksi ja lasta kasvattilapseksi (Ahto & Mikkola 2000, 12). Vuonna 1984 uusittu lainsäädäntö on korvannut nämä nimikkeet sanoilla perhekoti, perhehoitaja ja perhehoitolapsi. Nykyiset nimikkeet eivät erottele selkeästi lastensuojelulain mukaiseen toimeksiantosuhteeseen perustuvaa perhehoitoa ammatillisesta perhehoidosta tai muista perhehoidon muodoista, vaikka nämä toimintamuodot eroavat suuresti toisistaan. Sijaisvanhempi tekee kunnan tai kuntayhtymän kanssa toimeksiantosopimuksen, jonka perusteella hän saa sijoitetusta lapsesta hoitopalkkion ja hänelle maksetaan korvausta lapsen hoidosta aiheutuviin kuluihin (Perhehoitajalaki 312/1992, 2–3§). Toimeksiantosuhteen solmiminen ei merkitse työsuhteen syntymistä sijaisvanhemman ja kunnan välille. Se on huomattavasti edullisempaa verrattuna ammatilliseen perhehoitoon, jossa perhehoidon antajan ja kunnan/kuntayhtymän välillä on maksusitoumus tai ostopalvelusopimus. (Helminen 1998, 63.) Lisäksi toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa lapsia ja täten myös vaihtuvia hoitajasuhteita on vähemmän kuin ammatillisessa perhehoidossa. Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa korostuukin ammatillista perhehoitoa voimakkaammin isyys ja äitiys.

Yleisen käytännön mukaisesti ja selvyiden vuoksi käytän tässä opinnäytetyössäni vanhaa vakiintunutta käsitettä sijaisvanhemmat ja yksikössä sijaisvanhempi tarkoittaessani

vain toimeksiantosuhteessa olevia perhehoitajia tai perhehoitajaa (Ahto & Mikkola 2000, 12). Perheessä olevasta ja asuvasta huostaanotetusta lapsesta käytän käsitettä sijoitettu lapsi eikä sijaislapsi, koska mielestäni sijoitettu lapsi ei ole kenenkään lapsen sijainen. Lisäksi käsitteillä sijaisperhe, sijaiskoti, perhehoito tarkoitan ilman erillistä mainintaa toimeksiantosuhteista perhehoitoa.

2.2 Mihin isiä tarvitaan?

Puhe isyyden korvaamattomuudesta nousee aika ajoin pinnalle. Viime vuosina keskustelua on herättänyt mm. lesboparien ja yksinäisten naisten oikeus hankkia lapsi keinohedelmöityksellä, jolloin biologinen isä suljetaan pois lapsen tulevasta elämästä (Huttunen 1998, 43). Esimerkiksi hedelmöityshoitolain vuoden 1997 lakiehdotusversiossa katsottiin syntyminen isättömään naisparin perheeseen tästä mahdollisesti aiheutuvan syrjinnän takia lapsen edun vastaiseksi (Kuosmanen 2000, 8).

Isää onkin pidetty tärkeänä miehen roolimallina erityisesti poikien kehitykselle. Esimerkiksi Sinkkosen (1998, 35–36) mukaan pojat ovat haavoittuvaisempia isän puutteelle kuin tytöt. Huttunen (1998, 61) puolestaan korostaa, että tytöt voivat isän kautta tehdä turvallisesti tuttavuutta miesten maailman kanssa. Sinkkonen (1998, 35, 144) pitää kuitenkin tavallisten ja empatiakykyisten miesten riittävää osallistumista poikien arkielämään ja kasvatukseen tärkeimpänä keinona väkivaltaisuutta ja käytöshäiriöitä vastaan, mutta tyttöjen käytöshäiriöihin on isän poissaololla Sinkkosen (mt.) mielestä vähemmän merkitystä.

Myös Miedzian (1992, 9 Grönforsin 1994, 70 mukaan) ja Warren (1998, 103) katsovat, että sosiologisessa, antropologisessa ja psykologisessa tutkimuksessa on riittävästi todisteita osoittamaan, että paternaalisen kasvatuksen puuttuminen ja väkivalta korreloivat positiivisesti keskenään. Lisäksi esimerkiksi Miedzian (1992, Grönforsin 1994, 69 mukaan) pitää isän roolia pojan elämässä erittäin merkittävänä siksi, että tällöin poika oppii pois äidin hoivaavasta roolista isän ekspressiivisempään ja aggressiivisempaan rooliin. Vanhemmat ja erityisesti isät hätäntyvätkin helposti, jos heidän poikansa osoittaa naisellisia piirteitä (mt.). Myös Huttunen (1998, 40) katsoo, että pojan feminiinisiä piirteitä on pidetty suomalaisessa kulttuurissa pitkään epänormaaleina, mutta viime aikoina ra-

joittuneita ja aggressiivisia miehisyyden ihanteita on kuitenkin vähitellen kyseenalaistettu ja maskuliinisuuden rajoja aukaistu (Huttunen 1998, 41; esimerkiksi Virtanen 2004, 98).

Lammi-Taskulankin (1994, 120) mukaan isän poissaolon on katsottu vaikuttavan negatiivisesti poikalapsen koulumenestykseen ja sukupuoli-identiteetin muotoutumiseen sekä lisäävän nuorisorikollisuutta. Mitään suoraa syy-yhteyttä näiden tekijöiden välille ei Lammi-Taskulan (mt.) mielestä ole kuitenkaan voitu osoittaa. Pojan tulemista isänsä kaltaiseksi mieheksi ei myöskään ole tutkimuksilla yksiselitteisesti pystytty todistamaan (esimerkiksi Huttunen 1990). Tiedostetun kasvatuksen lisäksi ihminen imeekin itseensä erilaisia tiedostamattomia viestejä ympäristöstään siitä, mitä häneltä odotetaan (Grönfors 1994, 66). Esimerkiksi Maccobyn (1992, 62–63 Grönforsin 1994, 69 mukaan) mielestä poikien viiteryhmät ovat tärkeämpi selittäjä väkivaltaisuuksille kuin kotikasvatus. Hänen mukaansa alistaminen, hierarkkisuus ja kunnianhimo näkyvät selvemmin poikien kuin tyttöjen leikeissä (mt.). Esimerkiksi urheilun on katsottu opettavan monille pojille yhteiskunnan normistoa ja antavan myös miesten joukossa pärjäämiseen opittavia miهنmalleja erityisesti silloin, jos niitä ei ole omassa lähiympäristössä (Tiihonen 2002, 47).

Tutkijoiden näkemykset ja käsitykset isän merkityksen tärkeydestä lapselle ovatkin hyvin ristiriitaisia. Eri aikoina esitetyt toisistaan poikkeavat näkemykset isän kasvatuksellisesti merkityksestä lapsen kehitykselle voi Huttusen (1992, 26) mukaan kiteyttää kolmeen suuntaukseen: isän merkitystä vähättelevä, sitä korostava ja isän merkitystä äidin kautta tarkasteleva. Näistä mitään ei ole voitu osoittaa ainoaksi oikeaksi, mutta ei myöskään vääräksi. Tästä huolimatta varsinkin pienimuotoisiin amerikkalaisiin tutkimuksiin on suhtauduttava varauksellisesti, sillä tulokset niissä ovat luonteeltaan korrelatiivisia eikä kausaalisia. (Huttunen 1992, 26, 62.) Useissa tällaisissa amerikkalaisissa tutkimuksissa (esimerkiksi Pruett 1993; Pruett & Litzenberg 1992; Radin 1988; Santrock & Warshak 1979 Huttusen 1998, 61–62 mukaan) on havaittu, että lastenhoitoon tavallista enemmän osallistuneiden isien lapset ovat osoittautuneet sekä hoivaaviksi, vastuullisiksi, myötätuntoisiksi ja empaattisiksi. Varsinkin pojilla on havaittu olevan keskitasoa enemmän sosiaalista taitavuutta, itsenäisyyttä ja pitkäjänteisyyttä. Vastaavasti tytöillä on korostunut koulumenestys ja urahakuisuus sekä myöhemmin parisuhteessa onnistuminen (Huttunen 1998, 62).

Ziehe (Aittolan 1999, 187 mukaan) katsoo, että 2. maailmansodan jälkeen isän auktoriteettiasema heikentyi ja äidin merkitys perheen koossapitävänä voimana kasvoi. Äiti kuitenkin saattaa naisten asemaa kohtaan liitettyjen ristiriitaisten odotusten ja yhteiskunnallisen epävarmuuden takia tiedostamattaan sitoa lapset itseensä (mt.). Tällöin äitisuhde muuttuu lapsille ongelmalliseksi ja isäsuhteesta saattaa tulla lapsille jopa äitisuhdetta tärkeämpi. Isyyden tärkeyttä ei tulisi siis ainakaan vähätellä, vaikka sen merkittävyyttä ei voidakaan yksiselitteisesti osoittaa.

Tästä huolimatta useilla lapsilla ei ole lainkaan isää. Esimerkiksi Suomessa oli vuoden 1997 lopussa 180 000 lasta, joiden isä asui eri kodissa kuin lapsi. Lapsia, joiden isä oli kuollut tai oleskeli ulkomailla, oli 28 000 ja virallinen isä puuttui 15 000 lapselta. Vastaavasti 33 000 lapsen äiti asui muualla Suomessa kuin lapsi, 6 800 lapsen äiti oli kuollut tai asui ulkomailla ja 500 lapselta puuttui tieto äidistään. (Kartovaara 2000, 77.)

Lisäksi useilla lapsilla kokemukset miehistä saattavat olla negatiivisia. Esimerkiksi monilla sijaisperheisiin tulevilla lapsilla on kokemuksia väkivaltaisista, poissaolevista, arvaamattomista, epäluotettavista ja uhkaavista miehistä. Esimerkiksi Butlerin (1998) mukaan sijaishoidossa olevien lasten asenne biologiseen isään oli kokonaisuudessaan negatiivinen, mutta äiteihin asenne oli myönteisempi. Sijoitetulla lapsella on kuitenkin Gilliganin (2000, 63–68) mielestä mahdollisuus toipua vaikeista kokemuksistaan ja saada elämäänsä myönteisiä miehen malleja toimivan ja positiivisen sijaisisäsuhteen kautta. Italialaisen Iafraten (2001) tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että sijoitetun nuoren hyvinvointi oli eniten yhteydessä siihen, millaiseksi hän koki kommunikaation sijaisisänsä kanssa.

Sijaiskodin vuorovaikutuksessa voidaan Laurilan (2002, 62) mukaan sanoa korostuvan sijaisisän terapeuttinen rooli varsinkin poikien elämässä. Sijaisisän ja pojan välinen suhde on tärkeä. Mitä lämpimämpi sijoitetun pojan suhde on sijaisisäänsä, sitä ahkerampi poika on ja sitä paremmin hän hyväksyy oman fyysisen olemuksensa ja sitä riippumattomampi hän on muiden mielipiteistä (mt.). Lisäksi lämpimällä sijaisisäsuhteella on Laurilan (mt.) mielestä vaikutusta pojan itsenäisyyden ja miehisen seksuaali-identiteetin löytymiseen. Vaikka sijaiskotipoikien riski joutua päihdekierteeseen on keskimääräistä suurempi, ei poikien mahdollista huonoa selviytymistä voida kuitenkaan

nähdä sijaisisien epäonnistumisena. Monen pojan kohdalla geeniperimä ja raskaat lapsuuden kokemukset ovat niin vaikeita, ettei parhainkaan terapeuttinen perheympäristö ja sijaisisäsuhte pysty korjaamaan vaurioita (Laurila 2002, 62). Laurilan (mt.) mukaan voidaan kuitenkin todeta, että pitkäaikainen sijaiskotihoito on selvästi poikien selviytymistä tukeva suojelukasvatuksen muoto.

2.3 Isyyden yhteiskunnallinen paikka ja sen muutos

Isä-käsite on viime vuosikymmeninä saanut uutta sisältöä. Nykyisin miesten täytyisi esimerkiksi Roosin ja Rotkirchin (1997, 6) mukaan näyttää tunteensa, olla lasten kanssa ja hoitaa sellaisia arjen ongelmia, joihin heidän isiensä ei ole tarvinnut puuttua. Isyyden muutos on merkinnyt miehille kuitenkin myös vapautumista ja helpotusta - esimerkiksi isän työttömyys ei ole enää yhtä kohtalokasta perheelle kuin aikaisemmin (Sipilä 1994, 25).

Ulrich Beckin (1995, 16–20, 27–31) mukaan länsimaisessa yhteiskunnassa ei enää ole normaalia elämää eikä myöskään normaalia perheenisää. Yksilöllisyyttä korostavassa maailmassa mieskin kokee ja toteuttaa isyytensä omalla yksilöllisellä tavallaan. Henkilökohtaisista lähtökohdistaan huolimatta isyys on kuitenkin sosiaalinen ilmiö, jota yhteiskunnassa vallitsevat asenteet ja odotukset määrittävät. Isyydestä tai sen muutoksesta puhuessa ei voidakaan katsoa vain miesten yksilöllisiä tekijöitä, vaan tarkastelun kohteeksi tulee ottaa koko sosiaalinen ympäristö. Esimerkiksi Parken (1996, 77–79) mukaan isyyteen vaikuttavat yksilötekijöiden lisäksi, perhe, perheen ulkopuoliset suhteet ja kulttuuri.

Isyyteen vaikuttavia yksilötekijöitä Parken (1996, 77–79) mukaan ovat isän asenteet, uskomukset, motivaatio, suhde omaan perheeseen, isäksi tulemisen ajankohta sekä lapsen sukupuoli. Perhetekijöiksi hän nimeää äiti-lapsi-suhteen, isä-lapsi-suhteen, parisuhteen sekä isä-äiti-lapsi-suhteen. Perheen ulkopuolisilla tekijöillä Parke (mt.) puolestaan tarkoittaa informaalia ja formaalia tukiverkostoa. Kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat Parken (1996, 77–79) mielestä isyyteen, ovat tyttöjen ja poikien kasvatuskulttuurit, asenteet isän ja äidin sukupuolirooleja kohtaan sekä kansalliset perhearvot ja -uskomukset.

Myös Korhonen (1999a, 10) toteaa, että isyyttä määritellään naisten ja miesten välisissä neuvotteluissa, vaikka isän ja lasten välinen suhde on isyyden ydintä. Miesten asema perheessä on tänään Korhosenkin (mt.) mielestä toinen kuin ennen. Naisten suhtautuminen miehiin ja miesten oma käsitys itsestään perheessä on myös Hoikkalan (1996, 364) mukaan muuttunut. Huttusen (1994, 48) mielestä isyyttä ja miehisyttä ovat muovanneet mm. seuraavat yhteiskunnalliset kehitystrendit: naisten koulutustason kohoaminen, naisten siirtyminen yhä vaativampiin tehtäviin työelämässä, tasa-arvokeskustelun laajentuminen ja näkyminen mm. perhepolitiikassa ja työelämässä sekä yleisen tasa-arvoajattelun ja -tietoisuuden lisääntyminen. Eräät tutkijat ovatkin pohtineet, missä menee isän osallistumisen raja, jonka äiti voi sietää. Esimerkiksi Linda Haas (1991; 1993 Huttusen 1998, 60 mukaan) havaitsi, että enemmistö hänen haastattelemistaan ruotsalaisista naisista ei halunnut, että vanhemmuus jaettaisiin aivan tasan isän ja äidin kesken, vaan että äitiyden on saatava olla isyyden edellä.

Hoikkala (1996, 365) puolestaan katsoo lasten ja nuorten samanikäisryhmien voimistumisen vaikuttaneen isyyden heikkenemiseen. Lapset kokoontuvat yhteen päiväkodeissa ja kouluissa, mikä on merkinnyt myös samanikäisryhmien institutionalisoitumista. Muodostuvat samanikäisryhmät ovat kulttuuriteollisuudelle tärkein kohderyhmä, josta nousevat populaarikulttuurin sankarit tulevat lapsen oman elämänpiirin arkisten sankareiden (isien ja äitien) haastajiksi. (Hoikkala 1996, 365.)

Roos ja Rotkirch (1997, 6) näkevät, että isyyden muutoksen taustalla on perheenisän auktoriteetin katoaminen, niin sosiaalisessa kuin juridisessä mielessä. Perinteinen avioliitto loi isälle vahvan aseman lasten suhteen. Avioerojen, avoliittojen ja yksinelävien äitien lisääntyessä isyys on ehdollistunut. Belgiassa ja Hollannissa äiti voi jopa kieltää biologiselta isältä oikeuden isyyteen, jos tämä on hänen mielestä sopimaton isäksi (Roos & Rotkirch 1997, 6). Suomessa avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten syntymähetkellä huoltajana on yksin lapsen äiti. Esimerkiksi avoliitossa asuvasta lapsen isästä tulee juridisesti lapsen isä vasta isyyden tunnustamisen ja vahvistamisen kautta (Isyyslaki 700/1975, 3§). Lapsen huoltajaksi isä tulee vanhempien tekemällä ja sosiaalilautakunnan tai tuomioistuimen vahvistamalla sopimuksella (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 6–9§).

Isyyksistä on löydetty erilaisia tyyppittelyjä, joilla on sukupolvi- tai aikakausiperustansa (Tiihonen 2002, 194; Huttunen 1993; Korhonen 1999b). Esimerkiksi Merja Korhonen (1999b) haastatteli väitöskirjatutkimuksessaan 41 miestä sekä heidän omasta isästään että miesten omasta isyydestä. Hänen mukaansa keski-ikäisten miesten kuvaukset omasta vanhemmuudestaan olivat monivivahteisempia kuin tarinat lapsuuden isistä. (Korhonen 1999a, 9). Lapsuuskertomuksissa hahmottui vain neljänlaisia isiä, joita kaikkia yhdisti vahva auktoriteettiasema: "Etäiset auktoriteetit" olivat tiukkoja ja vaativia, mutta eivät kuitenkaan kohtuuttoman ankaria. Tällainen isä oli etäinen perheenpää, jota lasten tuli totella. "Tasaiset ja hyväluonteiset isät" kuvattiin vakaiksi ja hyväluonteisiksi. Suhteessaan lapseen nämä isät olivat lempeäotteisia, mutta silti lapsen silmissä kunnioitettuja. "Epävakaat ja arvaamattomat isät" olivat mieleltään ailahtelevia ja käytökseltään arvaamattomia niin, ettei heidän toimintaansa voinut ennakoida eikä heihin voinut luottaa. "Pelottavan ankarat isät" olivat aina ankaria ja pelottavia. He vaativat, kontrolloivat ja rankaisivat, mutta eivät kiittäneet, tukeneet tai kannustaneet. Näiden isien pelkkä läsnäolo tai katse toimi lapsille pelotteena. (Korhonen 1999b, 141–144.)

Keski-ikäisten miesten oman vanhemmuuden kuvauksista Korhonen (1999b) puolestaan erotti viisi melko erilaista isätyyppiä: "Vastuutaan korostavat isät" painottivat vanhempien vastuuta lasten kasvatuksessa. He elivät perhekeskeisesti ja heidän mielestään lapsille ja perheelle oli oltava aikaa. Vastuutaan korostavien isien ajattelua ohjasi kunniallisen kansalaisuuden idea, mutta kasvatusote oli neuvotteleva eikä kunnollisuutta tuotettu ehdottomilla käskyillä ja kielloilla. Työn- ja vastuunjako puolisoitten kesken oli suhteellisen tasapainoinen. (Korhonen 1999b, 146–147.)

"Taustalta tukijat" elivät lastensa kanssa eriytynyttä elämää. He tukivat ja auttoivat lapsia tarvittaessa, mutta puuttuivat yleensä asioiden kulkuun hienovaraisesti ohjaten tai vain tiukan paikan tullen. Päävastuu kotitöistä ja lastenkasvatuksesta oli vaimolla. Näiden isien kasvatusote oli suuripiirteinen ja luottamukseen perustuva, mikä näkyi lapsen oman vastuun ja itsenäisyyden korostamisena. Säännöt ja rajoitukset neuvoteltiin tilannekohtaisesti. (Korhonen 1999b, 148.)

Aktiivinen yhdessäolo oli puolestaan kuvaavaa "toiminnallisten isien" vuorovaikutukselle lapsien kanssa. He viettivät paljon aikaa lastensa kanssa joko harrastusten tai muun tekemisen lomassa, usein kodin ulkopuolella. Yhteisten harrastusten ohella isällä oli

usein kuitenkin myös omia harrastuksia ja perheestä eriytynyttä vapaa-aikaa. Perheen työnjako oli eriytynyt siten, että vaimo kantoi päävastuun arjen toimivuudesta. Toiminnallisten isien kasvatustoite oli melko salliva ja tasavertainen. (Korhonen 199b, 151–152.)

"Miehiset auktoriteetit" tekivät sen sijaan selvän hierarkian sukupolvien välille. Perheen sisäinen työnjako oli sukupuolen mukaan eriytynyt ja vastuunjaon mukaisesti lapset kuuluivat ensisijaisesti naisten alueelle, vaikka miehiset auktoriteetit sanoivat usein "viimeisen sanan". Kasvatustoite oli vaativa, vaikka nämä isät eivät suoranaisesti puutu esimerkiksi lasten koulunkäyntiin tai muihin arkisiin toimintoihin. Lisäksi nämä isät saattoivat tietoisesti vahvistaa perinteisiä sukupuolirooleja. (Korhonen 1999b, 152–154.)

"Otteensa menettäneet" isät halusivat vaikuttaa lastensa elämään, mutta eivät kokeneet omaavansa vaikuttamiseen tarvittavaa auktoriteettia, tai suhde lapseen oli yksipuolinen. Isät kokivat jääneensä syrjään ilman luottamusta herättävää arvovaltaa, ja lapset kääntyivätkin omissa asioissaan yksipuolisesti äitien puoleen. (Korhonen 1999b, 154–155.)

Lisäksi Korhosen (1999b) aineistossa oli yksi selvä poikkeus: "poikkeuksellisen äidillinen mies". Tälle isälle isyys ja perhe olivat ensisijaisia, ja kaikki muu tuli sen jälkeen. Lapsia ei tarvinnut viedä vieraaseen hoitoon, vaan isä oli hoitanut heidät pääasiassa itse. Tämän oli mahdollistanut vuorotyö, jossa oli ollut mahdollisuus järjestellä työaikoja lastenhoidon kannalta sopiviksi. "Poikkeuksellisen äidillinen mies" oli hoivaava, mutta myös salliva. Tunnevaltaisuudessaan hän saattoi kuitenkin joskus hermostua ja ärähtää lapsille (Korhonen 1999b, 155–156.)

Perspektiiviä siihen, miten olemme tulleet tämän päivän isäkäsityksiin, voidaan rakentaa Tiihosen (2002, 174) mukaan suomalaisesta urheiluelämästä tunnettujen valmentajien ja valmentajasuhteiden kautta. Isyyden kehittymiseen vaikuttavat myös esimerkiksi vapaa-ajan harrastusten vaatimukset (Tiihonen 2002, 176). Käsittelen seuraavaksi urheilullisen isyyden historiallisen kehittymisen (Tiihonen 2002 174–175) rinnalla yleisempää isyyskehitystä (Huttunen 1993, 8–10). Näin voi peilata isyyden psyko-sosiaalista

muutosta 1950-luvulta 1990-luvulle ja maaseutumaisesta kulttuurista kaupungis-
tuneempaan aikakauteen. (vrt. Tiihonen 2002, 175.)

Perinteisintä isäauktoriteettia kuvaa myös urheilumaailmassa käsite "ukko", joka taval-
laan alleviivaa isä–lapsi-suhteen biologista ja auktorisoivaa puolta. Sillä viestitetään kä-
sitystä isästä, joka on poissaoleva ja elää myös vähän toisessa ajassa kuin poikansa.
(Tiihonen 2002, 174–175.) Poissaolevat isät ovat lapsilleen psykologisesti etäisiä, viilei-
tä ja jopa torjuvia. He ovat fyysisesti paikalla, mutta eivät ole sitoutuneet isyyteensä,
eivätkä ota vanhemmuuden edellyttämää vastuuta toisesta ihmisestä. (Tiihonen 2002,
174–175; Huttunen 1993, 8.) Kaukaisen ja poissaolevan isän merkitys urheilevalle jäl-
kikasvulle saattaa olla vähäinen, mutta yhtä hyvin se voi paisua valtaviin mittasuhteisiin
lapsen yrittäessä voittaa isänsä hyväksyntä (Tiihonen 2002, 174).

"Perinteiselle isälle" isyys on puolestaan perheeseen kuulumista sekä perheen hyvin-
voinnista huolehtimista, mutta isyys ei muodostu osaksi miehen identiteettiä. Perintein-
en vanhan ajan isä ei juuri osallistu kotitöiden tekemiseen tai lasten hoitamiseen. Hän
pitää ansiotyötä tärkeänä, eikä tingi vapaa-ajastaan perheensä vuoksi. "Perinteinen isä"
toimii perheen päänä ja rajojen asettajana, joka osallistuu perheen toimintaan vain tar-
vittaessa. (Huttunen 1993, 9.)

"Avustava isä" -käsite, urheilutermitössä "pappa", sisältää enemmän kasvattajaa, tuki-
jaa, isyyden sosiaalista ja tasavertaisempaa puolta. Hän ymmärtää olevansa lapselle tär-
keä sekä vanhempana että miehen mallina. "Avustavalle isälle" ansiotyö on tärkeää,
mutta hän on valmis tarpeen vaatiessa luopumaan harrastuksistaan ja osallistumaan ko-
titöihin ja lastenhoitoon. Tälläkin hetkellä useimpien pikkupoikien ja -tyttöjen joukku-
eiden ensimmäiset valmentajat rekrytoidaan pelaajien vanhemmista, joten tuhansia
"pappoja" pyörii vieläkin urheilukentillä valmentamassa ja huoltamassa. (Tiihonen
2002, 175; Huttunen 1993, 9.)

"Pappojen" aikakauden jälkeen tuli urheilumaailmaan isäsuhteen läheisempi ja intiimipi-
mimpi versio, jollaisena näyttäytyy esimerkiksi Jani Sievisen Esa-isä. Esa Sievinen ei
kaitse suurta lapsilaumaa, vaan on keskittynyt ja keskittyy omaan jälkikasvuunsa. Aina-
kin julkisuudessa Esa–Jani-suhde näyttäytyy tasavertaisten kavereiden suhteena, jossa
valmentaja "meidän esa" näyttäytyy hoivaajana ja asioiden järjestelijänä. "Meidän esa"

ei näytä niinkään ankaralta ja asiantuntevalta valmentajana, vaikka sitä hän varmasti myös on. (Tiihonen 2002, 175.) Tällaisessa "Esa–Jani"-suhteessa on Tiihosen (2002, 176) mukaan monia ohjaavan yhdessäolon, kaveruus- ja valmentajatyypin vanhemmuuden tyypillisiä piirteitä, joita kaikkia nykyvanhemmuudesta yleisemminkin löytyy.

"Uudesta isyydestä" alettiin puhua 1980-luvulla. Tällä ilmaisulla haluttiin luoda mielikuvaa uudenlaisesta suhtautumisesta isyyteen. Lähtökohtana oli, että lapsenhoito ei ole vain naisille luontaisesti biologiasta ohjautuvaa toimintaa, vaan hoitotyötä, jonka isäkin voi vähitellen oppia muun toiminnan tavoin. (Huttunen 2001, 171.) Uudelle isyydelle sisällöllisempi ilmaus on "generatiivinen isyys". Generatiivisuuden käsite on alkuaan peräisin Erik H. Eriksonin sosiaalisen kehityksen teoriasta ja tarkoittaa Huttusen (1998, 58) mukaan keskiaikuisuuteen siirtyvän henkilön halua ja kykyä huolehtia nuoremmasta sukupolvesta. Käsite on kuitenkin moniselitteinen, ja sitä käytetään usein epäjohdonmukaisesti. Isyyden yhteydessä sillä viitataan miehen vanhemmuuden laatuun, kuten esimerkiksi läheisyyteen, hoivaavuuteen, sitoutumiseen ja huolenpitoon. (Huttunen 2001, 172.)

Uusi isyys on nähtävissä miehen vanhemmuudessa mm. seuraavien piirteiden avulla: isällä ja äidillä on yhtä suuri vastuu sekä kotitöistä että lasten hoidosta ja kasvatuksesta, mies on hankkinut kodin ja lasten hoitoon tarvittavat taidot, kotonaolo voi olla miehelle ansiotyön vaihtoehto ja isä on aidosti kiinnostunut lapsistaan ja heidän hyvinvoinnistaan (Huttunen 1994, 58). Uuden isyysajattelun perinteisestä erottaa se, että uudet isät arvostavat naisten töitä ja lapsenhoitoa niin paljon, että opettelevat ne. Uudet isät eivät muuten ole yhtään sen taitavampia kuin perinteiset isät. Uusi isyys tai generatiivinen isyys on ymmärrettävä vielä enemmän moderniksi miesnäkökulmaksi kuin isyyden käytännön muodoksi, jota miehet yleisesti jo toteuttaisivat. (Huttunen 2001, 173–174.)

Isyys-typittelyjen aikakausiperusta kertoo sen, mikä kunakin ajankohtana on ollut valitsevin isätyyppi. Silti kaikkia esiteltyjä isätyyppejä löytyy nykyäänkin (Tiihonen 2002, 184). Onkin huomattava, että isyyden muutos ei ole todellisuudessa puettavissa tarinan eikä edistyskertomuksen muotoon (Aalto 2004, 91). Eivätkä erilaiset isyydet sulje pois toisiaan, vaan ne esiintyvät myös rinnakkain. Esimerkiksi Aalto (mt.) korostaa, että isyyden muuttuminen ei ole yksinkertainen prosessi, jossa tiettyjen prosessien voimasta vanha lasten hoitoon osallistumattomuus korvautuu vähitellen uudella osallistuvuudella.

Isyydestä on myös Huttusen (2001, 151–174) mukaan löydettävissä kehityslinjoja sekä entistä osallistuvampaan että osallistumattomampaankin suuntaan. Samankaltaisia huomioita isyyden suuntauksista on tehty myös Isossa-Britanniassa ja Alankomaissa (Jane Lewis 2002, Trudie Knijn & Peter Selten 2002 Aallon 2004, 91 mukaan). Ei voida siis yksiselitteisesti mainita, että isyys olisi kehittymässä vain toiseen suuntaan. Molemmat isyydet ovat aitoja ja avoimia kehityssuuntia, joista molemmista on löydettävissä paljon isä. Kuitenkaan ei ole olemassa kattavaa selvitystä siitä, kuinka laajalti miehet kannattavat perinteisiä maskuliinisuuskäsityksiä tai kuinka suuri osa miehistä todella haluaa toteuttaa omassa elämässään "uudenlaista isyyttä" (Huttunen 1998, 41). Yhteenvedon siitä, millaisia isätyyppejä tutkielmani haastateltavat edustavat esitän viimeisessä luvussa.

2.4 Isyyttä tutkimassa

Isyys ei ole nykyisin käsitteenä eikä ilmiönäkään yksiselitteinen (Huttunen 2001, 57). Isyys on Tiihosen (2002, 207) mukaan subjektiivinen ja tulkinnallinen, varsin kokemuksellinen käsite, jota on vaikea tai jopa mahdotonta kuvata ilman henkilökohtaista kokemusta isyydestä. Isät asuvat tai ovat asuneet yhdessä lasten kanssa. Tai sitten eivät. Isyys onkin Jari Sinkkosen (1998, 22) mukaan roolina lähes loputtoman elastinen ja epämääräinen ja ennemminkin tapa olla yhteydessä lapseen. Rantalaihon (2003, 203) mukaan isyys toteutuu nykyisin tilanteisesti, tiettyssä ajan ja paikan määrittämässä ympäristössä. Miehen toimimista vanhempana tuottavat täten Rantalaihon (mt.) mukaan monet muutkin kuin vain tietty isä.

Nykyisin laaja isyysmääritelmä käsittääkin kummit, valmentajat sekä muut isähahmot (Tigerstedt 1996, 266). Tällöin voidaan puhua psykologisesta isyydestä, jolloin lapsella on miehelle monia tunnepohjaisia merkityksiä ja tämä tunne on vuorovaikutuksellinen. Mies kokee lasta kohtaan myös voimakasta halua hoivata, suojella, auttaa ja olla lähellä. Biologisilla isillä on puolestaan itse siitetyjä lapsia. Sosiaaliset isät asuvat, hoitavat ja jakavat arkeaan muiden tai itse siittämiensä lasten kanssa. (Huttunen 2001, 58–64.) Ritala-Koskisen (2001, 58–60) mukaan sosiaaliseen vanhemmuuteenkin tarvitaan lisäksi molemminpuolista vuorovaikutusta lapsen ja vanhemman välillä. Jos sijoitettu lapsi ei

esimerkiksi hyväksy sijaisperheen isää, saattaa lapselta jäädä sosiaalinen ja psykologinen isyys toteutumatta.

Juridisella isyydellä tarkoitetaan isyyden yhteiskunnallisia velvollisuuksia ja oikeuksia lapseen nähden lain edessä (Huttunen 2001, 58–64). Sijoitetun lapsen biologinen isä säilyy lapsen juridisena isänä, jos hän on ollut lapsen äidin kanssa naimisissa tai tunnustanut isyytensä lapsen syntymän jälkeen (Isyyslaki 700/1975, 3§). Avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsensa huoltajaksi isä tulee kuitenkin vasta vanhempien tekemällä ja sosiaalilautakunnan tai tuomioistuimen vahvistamalla sopimuksella (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 6–9§.) Sinkkonen (1998, 20) onkin määritellyt juridisen isyyden teoreettiseksi isyydeksi, koska siinä isyyden ei tarvitse toteutua käytännössä millään tavalla.

Valkonen (1995, 100–101) on nostanut esille täysin uuden käsitteen vanhemmuuskusteluun. Kasvatuksellisella vanhemmuudella hän tarkoittaa tietoista ja tavoitteellista toimintaa ja määrittelee sen enemmän tehtävänä kuin lapsen ja aikuisen välisenä suhteena. Valkosta (mt.) mukaillen voidaankin ajatella, että isyys tietoisena ja tavoitteellisena kasvatuksellisena toimintana on tärkeä osa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Kasvatuksellinen isyys toteutuu, kun se on jatkuvaa, vastuullista ja rakastavaa kanssakäymistä lapsen kanssa ja isällä on kasvattava rooli (Valkonen 1995, 100).

Psykologinen, biologinen, sosiaalinen, juridinen ja kasvatuksellinen isyys ovat isyyden osa-alueita, jotka eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Isyyksissä on erotettavissa näiden osa-alueiden erilaisia yhdistelmiä. Toisaalta Sinkkosen (1998, 22) mukaan monen lapsen elämässä isyyden tehtävä on hajonnut niin pieniksi siruiksi, että siitä ei voida puhua enää ollenkaan.

Erilaiset isäsuhteet tulevat esille tarkasteltaessa adoptiota, pitkäaikaista perhehoitoa tai uusperheiden perhesuhteita (Ritala-Koskinen 2001). Sijaisisällä ei ole biologisuuteen eikä juridisuuteen perustuvaa isäsuhdetta sijoitettuun lapsen, vaan sijaisisyydessä mahdollistuu erivahvuisesti sekoitettuna sosiaalinen, psykologinen ja kasvatuksellinen isyys. Pösön (2003, 156) mukaan voidaankin väittää, että adoption ja lastensuojelun sijaishuollon kaltaiset käytännöt tukevat ja vahvistavat moninaisia perhekäsityksiä. Kuitenkaan sijaisvanhemmuutta esimerkiksi Anderssonin (2001, 235) mukaan sijaisvanhempi-

en itsensä kokemana ei ole Suomessa tai muuallakaan Pohjoismaissa juuri tutkittu. Sijaisyyden tutkimuksen puolesta Suomessa ovat puhuneet myös esimerkiksi Laurila (2002) ja Huttunen (2001).

Isyyttä ja isiä koskeva tutkimustraditio on vielä nuori ja hajanainen sijaisyyden tutkimuksesta puhumattakaan. Kehitys- ja perhepsykologisessa tutkimuksessa isä otettiin huomioon vasta 1950- ja 60-luvulla. Aluksi isä oli varhaislapsuutta käsittelevissä tutkimuksissa yksi taustamuuttujista tarkasteltaessa lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Vasta myöhemmin nähtiin isänä olemisen eri muotoja, isyyden eri puolia sekä isyyteen sitoutumisen aste- ja vivahde-eroja. Myös tutkimusongelmat alkoivat vähitellen kohdentua yhä selvemmin isyyteen sinänsä. (Huttunen 1994, 47.) Vasta 1980-luvulla huomattiin, että miesten omat kertomukset isäksi tulostaan ja isyydestään puuttuvat samoin kuin muukin tieto siitä, mitä isyys ylipäättään merkitsee miehelle ja hänen elämälleen (Kauhanen 1998, 2).

Isyyden tutkimustulokset eivät aina ole olleet vertailukelpoisia keskenään. Tutkijat ovat esimerkiksi käyttäneet isän vanhemmuudesta puhuessaan usein samoja käsitteitä antaen niille toisistaan poikkeavan sisällön. (Korhonen 1999b, 97.) Käsitteellisten ongelmien lisäksi tulosten verrannollisuutta on Korhosen (mt.) mukaan huonontanut metodologiset vaikeudet. Esimerkiksi sosiologisissa tutkimuksissa huomio on kohdistettu tyypillisesti globaaleihin kategorioihin, kun taas psykologinen tutkimus käyttää hienompia, mutta usein ei-kontekstualisoituja mittareita (mt.). Useimmat tutkimuksista ovat lisäksi keskittyneet pääasiallisesti varhaiseen isä–lapsi-suhteeseen eikä miesten vanhemmuutta muissa elämänvaiheissa ole juuri tutkittu. Useat isätutkimuksista ovat lisäksi survey-tutkimuksia. (Korhonen 1999b, 97–98.)

Suurin osa sijaiskotitutkimuksista on tehty USA:ssa. Suomalaisiin sijaisperheisiin näiden tuloksia ei voida yleistää, koska USA:ssa huostaanoton perusteena ovat vakavammat lastensuojelulliset syyt ja sijaiskodeissa tapahtuva hoito on selvästi tilapäisempää kuin Pohjoismaissa. USA:ssa sijaishuollon päämääränä on lapsen palautus syntymäkohtiin tai adoptio. (Laurila 1999, 18–19.) Myös muissa maissa tehtyjen tutkimusten yleistettävyyttä suomalaisiin sijaisperheisiin vähentää eri maissa toteutettavan sijaiskotihoiton lainsäädännöllisten, taloudellisten, organisatoristen ja normatiivisten kehysten poikkeavuudet. (Laurila 1999, 18.)

Suomalaisen sijaishoidon kehittämisen kannalta huomionarvoisinta tutkimustyötä on Laurilan (1999, 19) mukaan tehty Ruotsissa ja Iso-Britanniassa. Näissä maissa sosiaalityön käytännöt ovat samansuuntaisia Suomen kanssa, mutta kuitenkin lastensuojeluasiakkuudessa ja sijoituksissa tulevat esiin etniset ja kulttuuriset erot. Esimerkiksi Ruotsin tunnetuimmassa Barn i kris -projektissa, joka oli laaja pitkittäistutkimus sijaishoidetuissa elävistä lapsista, heidän vanhemmistaan, sijaisvanhemmista ja lapsiin liittyvästä sosiaalityöstä, lapsista 42 %:lla ainakin toinen vanhempi oli syntynyt ulkomailla. (Laurila 1999, 19; Cederström 1990, 8.) Vaikka ulkomaiset tutkimukset eivät ole suoraan verrannollisia suomalaisiin, on niissä havaittavissa erojen lisäksi myös yhteneväisiä periaatteita. Suomalaisen sijaisisyyden tutkimustiedon puuttuessa vertailenkin tutkielmani tuloksia muutamiiin ulkomaisiin tutkimuksiin. Mielestäni nämä antavat joistakin ongelmista huolimatta vertailupohjaa tutkielmalleni.

Merkittävimmät suomalaiset sijaishoidotutkimukset käsittelevät vain nuorten pitkäaikaisista sijaishoidosta nuorten näkökulmasta (mm. Anja Laurila (1999) ja Leena Valkonen (1995)). Laurilan psykologian alan tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa pitkäaikaisessa sijaishoidossa olleiden 20-vuotiaiden tyttöjen identiteetin eheyttä, minäkäsitystä ja sijaishoitorepresentaatiota. Sijaishoidetuissa kasvaneet tytöt olivat omaa tilannettaan arvioidessaan sitä mieltä, että heidän huostaanottonsa oli ollut aiheellinen ja että perhehoito on laitoshuoltoa parempi hoitomuoto, vaikka joillakin tytöillä olikin kielteisiä kokemuksia. (Laurila 1999, 204.)

Laurilan (2002, 39) sijaishoitopojia koskevan tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa mahdollista sijaisperheen korjaavaa vaikutusta pojan emotionaaliseen kehitykseen eriksonilaisesta näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan suurin osa sijaishoitopojista selviää elämässään tavallisesti tai hyvin ja heillä on ehjä identiteetti ja myönteinen minäkäsitys. Myös sijaishoitopojat tyttöjen tavoin näkivät itse huostaanottonsa aiheelliseksi ja näkivät sijaishoidon enimmäkseen myönteisessä valossa (mt.).

Valkosen tutkimusintressi lähti puolestaan liikkeelle 1970-luvulla alkaneesta etenkin pitkäaikaisesta perhehoitoa koskevasta sijaishuollon keskustelusta, jossa oli vastakkain kahden eri koulukunnan näkemykset psykologisen vanhemmuuden käsitteestä eli siitä, mikä lapsen kannalta on oleellista psykologisen suhteen kehittämisessä vanhempaan

(Valkonen 1995, 2, 5). Psykologisen vanhemmuuden tarvekoulukunnan näkemyksen perustana on ajatus, että biologinen vastuu lapsen hengissä säilymisestä kehittyy vanhemman ja lapsen välisestä fyysisestä siteestä molemminpuoliseksi kiintymykseksi (Goldstein, Freud & Solnit 1980, Valkosen 1995, 5 mukaan). Tämän näkemyksen mukaan psykologisen vanhemman roolissa voi olla kuka tahansa lapsesta huolehtiva aikuinen (Valkonen 1995, 6). Psykologisen vanhemmuuden suhdekoulukunnan mukaan puolestaan lapsi sisäistää kuvan ympäristönsä tärkeistä aikuisista. Identifikaatioprosessin kautta näistä ihmisistä tulee osa lapsen persoonallisuutta ja sisäistä maailmaa eikä nämä ihmiset ole vaihdettavissa. Sijaisvanhemmista tulee tällöin täydentäviä ja tukevia vanhempia, eivätkä he korvaa lapsen biologisia vanhempia, kuten tarvekoulukunta väittää (Valkonen 1995, 1–11).

Molempien koulukuntien mukaan psykologinen vanhemmuus on enemmän kuin biologinen ja sosiaalinen vanhemmuus yhteensä ja sitä määrittää lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde ja samaistuminen. Valkosen haastatteleminen 18 nuorten vastaukset antoivat kuitenkin mahdollisuuden vanhemmuuden määrittelemiseen tavalla, joka on selkeämpi ja monipuolisempi kuin psykologisen vanhemmuuden koulukuntien ajatteluun sisältyvät määritelmät. Heidän mukaan vanhemmuus voidaan määritellä sellaisena jatkuvana vastuullisena ja rakastavana kanssakäymisenä lapsen kanssa, jossa vanhemmalla on kasvattava rooli. (Valkonen 1995, 100.)

Sijaiskotihoidosta saatujen tutkimustulosten ja lapsen edusta olevien psykologisten teorioiden ristiriitaisuuden takia yhtenäistä perhehoidon lainsäädäntöä ei ole voitu luoda edes EU:n sisällä (Laurila 2002, 8.). Lisäksi lastensuojelun tehtäviä arvioi aina jokainen auttajataho omasta toimintakentästään. Kokonaistilanteen hahmottumattomuus ja epäselvyys sekä viranomaisten ja asiakkaiden toisistaan poikkeavat käsitykset kuuluvat oleellisesti lastensuojelutyöhön. Esimerkiksi tutkijat ruotsalaisessa Barn i Kris – projektissa eivät päässeet monivuotisen projektin jälkeen yksimielisyyteen siitä, oliko lastensuojelu lapsille hyväksi vai ei. Yhdestä näkökulmasta $\frac{3}{4}$ lapsista kärsi lastensuojelutoimista, toisesta näkökulmasta $\frac{3}{4}$ hyötyi ja sijoitus onnistui. (Hessle 1997, 245–252.) Koska riittävän yksimielisiä teorioita todentavia tutkimustuloksia ei ole, eri teoreettisiin koulukuntiin kuuluvat voivat edelleen nähdä lapsen edun eri tavoin (Laurila 2002, 8).

Perhehoitoa on kuitenkin pyritty ja pyritään kehittämään, mutta tämä on tapahtunut lähinnä äitien voimalla. Äidit on nähty usein sijaisperheissä aktiivisiksi toimijoiksi, jotka työskentelevät (nais)viranomaisten kanssa (vrt. Kuronen 1993) ja äitien on katsottu muodostavan ensisijaisesti kiintymyssuhteen lapseen (Pulkkinen 1994, 42). Äitien on katsottu pitävän sijaisperheitä pystyssä, ja isät ovat olleet perhehoitokeskusteluissa ulkopuolisen asemassa. Käytännössä kuitenkin puhutaan sijaisvanhemmista ja sukupuolten väliset erot on neutralisoitu tämän yleiskäsitteen alle.

Myös tavallisessa vanhemmuuskeskustelussa puhutaan mielellään vanhemmuudesta ja vanhemmista eikä äideistä ja isistä (Jokinen 2002, 87). Vaikka miesten ja naisten tasa-arvoa pidetään nykyisin ihanteena, ei mielestäni voida väheksyä näiden sukupuolien välillä olevia eroja. Perhetutkimuksessa sukupuolineutraalista ajattelusta irrottautumisen puolesta puhuukin esimerkiksi Marjo Kuronen (2003, 113).

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄT

Tutkielmani on elänyt koko tutkimusmatkani eli lähes kahden vuoden ajan. Sen rakenne muotoutui lopullisesti vasta kesällä 2004. Tutkimuksen spiraalimainen eteneminen on laadullisessa tutkimuksessa kuitenkin sallittua, jopa suotavaa (Hakala 2001, 18; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1998, 15). Myös Moilasan ja Rähän (2001, 49) mukaan tutkimusongelmat muuttuvat ja täsmentyvät tutkijan esiymmärryksen laajentuessa ja syvennyessä. Hämäläinenkin (1987, 20) kirjoittaa avoimesta tutkimussuunnitelmasta, joka kehittyy asteittain tutkimuksen edetessä. Tutkimusmatkallani olen konkreettisesti joutunut kohtaamaan, miten tutkimuksen eri vaiheet kietoutuvat toisiinsa samalla suunnaten toistensa kulkua (Eskola & Suoranta 1998, 16).

Tutkimustehtäväni sai lopullisen muotonsa, kun kokemukseni, aineistoni ja lukemani kirjallisuus löysivät sopusoinnun. Alkuperäisenä ideana minulla oli selvittää sijaisisän roolia vanhempana lastensuojelutyöntekijöiden käytössä olevan Vanhemmuuden roolikartan avulla. Pehdyttyäni tarkemmin kirjallisuuteen, haastatteluaineistooni sekä saatuaani lisää kokemusta perhehoidosta alkoi roolin käsite tuntua liian ahtaalta. Huomasin, että sijaisisyys on paljon muutakin kuin vain suhde lapseen tai tietty rooli.

Tutkielmassani en täysin hylännyt isyyden tarkastelemista Vanhemmuuden roolikartan avulla. Haastattelujeni tekemisen jälkeen jouduin siirtämään roolikartan kuitenkin sille ajattelemaltani keskeiseltä paikalta tutkimukseni taustalle tarkentamaan käsittelemiäni teemoja. Vasta tällöin huomasin roolikartan yksipuoliseksi sekä kohtasin rooli-käsitteen ongelmallisuuden. Lisäksi huomasin, että käytettäessä Vanhemmuuden roolikarttaa pitäisi keskittyä vain isän ja yhden lapsen suhteeseen ja jokaista vanhemmuuden roolin toteutumista (huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja, rajojen asettaja) tarkastella useiden kysymysten avulla. Vanhemmuuden roolikarttaa sen yksipuolisuudesta arvosteleekin esimerkiksi Wahlbeck (2004, 17). Hänen (mt.) mielestään siinä nostetaan esille lähinnä vain se, mitä vastuutaan kantavan vanhemman on annettava lapselleen, eikä Vanhemmuuden roolikartassa puhuta lainkaan vanhemmuudesta vuorovaikutusprosessina ja mitä se voisi antaa vanhemmalle itselleen.

3.1 Tutkimustehtävä

Miehet ja naiset ovat erilaisia. Tiedän, etten voi täysin tavoittaa maskuliinista ajatusmaailmaa tai ymmärtää miesten tunteita isyydestä. Tämän realiteetin olen hyväksynyt aloittaessani tutkimaan isiä. Tutkielmallani päätin kuitenkin avata miesten institutionaalista vanhemmuutta tarkastelemalla sitä sijaisisien oman näkökulman valossa.

Institutionaalinen isyys muodostuu sekä isyydestä että lastensuojelusta. Sijaisisyyteen vaikuttavina tekijöinä tarkastelen lähemmin sijaisisien motivaatiota, suhdetta lapsiin, kasvatuskäytäntöjä, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista sekä sijaisisien saamaa tukea. Näiden teemojen avulla nostan tutkielmassani institutionaalisina isinä toimivien miesten oman äänen esille ja kysyn:

Millaista on sijaisisänä toimiminen miesten kokemusten valossa?

Tutkimustehtävääni tarkentavia kysymyksiä ovat:

Mikä miehiä motivoi sijaisisyyteen?

Tarkastelen tekijöitä, jotka ovat saaneet miehet ottamaan sijoitettuja lapsia kotiinsa. Lisäksi pohdin, mitkä asiat mahdollistavat sen, että sijaisisyys jatkuu useita vuosia.

Onko suhteessa biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin eroja?

Aukaisen sijaisisien suhdetta biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin. Tarkastelen, toimivatko sijaisiset kaikkien lastensa kanssa samalla tavoin ja millaisina mahdolliset eroavaisuudet näyttäytyvät.

Millaisia kasvatuskäytäntöjä miehillä on?

Selvitän sijaisisien kasvatuksessaan tärkeinä pitämiä asioita ja heidän käyttämiä rangaistuksia. Näiden tekijöiden kautta tarkastelen, millaisina kasvattajina haastateltavani näyttäytyvät yleisten suomalaisten kasvatuskäytäntöjen valossa.

Miten miehet sovittavat yhteen työn ja perhe-elämän vaatimukset?

Perehdyn sijaisperheissä olevaan työnjakoon ja erityisesti siihen, miten haastateltavani osallistuvat kotitöihin ja lastenhoitoon. Lisäksi selvitän, kokevatko sijaisisät itsensä ta-saveroisiksi sijaisvanhemmiksi puolisoidensa kanssa.

Millaista tukea miehet saavat sijaisvanhemmuuteensa?

Lopuksi aukaisen sijaisisien jaksamista edistäviä tekijöitä ja heidän ympärillään olevaa verkostoa, josta sijaisisät kokevat saavansa tukea.

3.2 Tutkimusaineisto

Kokosin aineistoni lopulta lumipallo-menetelmän avulla (Tuomi & Sarajärvi 2002, 88). Keväällä 2003 lähetin Keski-Suomen Sijaisvanhemmat ry:n tiedottajalle Riitta Kinnuselle sähköpostia tulevasta tutkimuksestani, ja hän suostuikin avainhenkilökseni. Riitta Kinnunen lähetti kolmellekymmenelle Keski-Suomen Sijaisvanhempien -yhdistyksen sijaisisälle kirjeen, jossa pyydettiin ottamaan yhteyttä minuun (liite 1).

Ajatukseni oli haastatella sijaisisiä, joiden perheissä olisi vain yksi sijaislapsi sekä biologinen lapsi tai biologisia lapsia. Haastateltavat pystyisivät tällöin tarkemmin miettimään suhdettaan tiettyyn sijoitettuun lapseen sekä samalla vertaamaan tätä suhdetta biologiseen lapseensa. Lisäksi määrittävänä tekijänä oli, että sijoitettu lapsi olisi ollut perheessä vähintään vuoden ja hän olisi alle 15-vuotias. Tällöin sijaisisällä olisi myös jo kokemusta sijaisisyydestä, mutta lapsi ei kuitenkaan vielä olisi itsenäistymässä. Rajaa-misten tarkoituksena oli homogenisoida aineistoa.

Näistä ajatuksistani jouduin kuitenkin luopumaan. Kirjeeni saaneista kolmestakymme-nestä sijaisisästä vain neljä otti minuun yhteyttä ja heistä vain yksi täytti asettamani eh-dot. Vastanneista kahdella oli kaksi tai useampia sijaislapsia ja yhdellä sijaisisällä ei ol-lut enää lainkaan sijoitettuja lapsia. Ehkä tutkimukseni haastatteluajankohta (loppuke-vät–alkukesä) oli huono, ehkä kirjeeni ei ollut tarpeeksi motivoiva tai ehkä sijaisisillä ei

vain ollut kiinnostusta osallistua tutkimukseeni. Tarkkoja syitä vastaamattomuuteen en tiedä. Tulos kuitenkin hieman yllätti, koska esimerkiksi Leinosen ja Tyrväisen pro gradu -tutkielmaan (2001, 73) osallistuneista sijaisista noin puolella oli vain yksi sijaislapsi.

Lopulta päätin hyväksyä tutkimukseeni mukaan myös sijaisät, joiden perheessä on useampi kuin yksi sijoitettu lapsi eikä välttämättä omia biologisia lapsia. Tärkeimmiksi valintakriteereiksi muodostui, että haastateltavallani olisi vähintään vuoden kokemus sijaisyydestä ja että sijoitettu lapsi asuu tai sijoitetut lapset asuvat sijaisperheessä haastatteluhetkellä. Lisää haastateltavia sain Pohjois-Savon alueelta, jossa avainhenkilökseni suostui Kuopion Perhehoitajat ry:n sihteeri Anne Suvela. Hän soitti yhdistyksessään olevalle neljälle sijaisisälle, joista jokainen suostui haastateltavakseni. Lisäksi yhden haastateltavan sain sosiaalityön opiskelukaverini kautta.

Haastattelurunkoni teemat muodostuivat aiheesta lukemani kirjallisuuden, vanhemmuuden roolikartan ja luovan ideointini yhteistuloksena. Haastattelurungon tekemiseen sain hyviä neuvoja gradu-ohjaajieni lisäksi Pesäpuun ry:n toiminnanjohtaja Raili Bäck-Kiianmaalta. Tein yhteensä kahdeksan haastattelua vuoden 2003 kesällä ja syksyllä. Varsinaista koehaastattelua en tehnyt, mutta haastattelurungon toimivuutta testasin haastattelemalla isääni. Häneltä sainkin vinkkejä ja varmuutta sekä haastatteluihin että nauhurin käyttöön.

Haastattelurungostani tein kolmiportaisen (liite 2). Yritin noudattaa Pattonin (1990, 295) ohjetta, että parhaat kysymykset ovat neutraaleja ja sellaisia, jotka antavat vastaajalle täyden vapauden vastata. Yhden kokonaisuuden haastattelurungossani muodostivatkin aihepiirit, joista oli tarkoitus keskustella (esimerkiksi tuki ja biologiset vanhemmat). Toiseksi kehitelin tarkentavia apukysymyksiä, joilla varsinaista aihetta pystyin pilkkomaan pienemmäksi ja ehkä helpommin vastattaviksi. Lisäksi hyvinkin yksityiskohtaisia kysymyksiä käytin silloin, kun aiemmat kysymykset eivät olleet tuottaneet vastausta. Kolmannen tason kysymyksiksi määrittelin myös strukturoidut Vanhemmuuden roolikarttaan liittyvät kysymykset. Haastateltavani erosivat vastausten laajuudessa paljon toisistaan. Joissakin haastatteluissa esitin kysymykset vain aihepiireittäin, kun taas joissain en saanut vastausta edes käyttämällä pikkukysymyksiä. Haastatteluni kulivat kuitenkin pitkälti haastateltavieni ehdoilla. En takertunut väkisin kohtaan, josta

haastateltava ei halunnut tai hänellä ei ollut mitään sanomista. (Eskola & Vastamäki 2001, 36.)

Haastattelujani kuvaisin eräänlaisiksi keskusteluiksi, jotka tosin tapahtuivat aloitteestani ja etenivät kysymysteni varassa. En kuitenkaan koe, että haastattelut olisivat tapahtuneet yksin ehdoillani, vaikka tavoitteenani olikin saada esille tutkimukseni kannalta minua kiinnostavia asioita (Eskola & Vastamäki 2001, 24). Vuorovaikutteisessa keskustelussa haastateltavani saivat mahdollisuuden tuoda esille omia mielipiteitään ja kertoa omista kokemuksistaan. Lisäksi tutkielmani välityksellä he saivat mahdollisuuden auttaa muita sijaisiä. (Eskola & Vastamäki 2001, 25–26).

Haastateltavani olivat kaikki hyvin motivoituneita. He osallistuivat haastatteluun täysin vapaaehtoisesti, ilman palkkiota ja osa heistä tuli käymään haastattelua varten kotonani pitkänkin matkan päästä. Vaikka Eskolan ja Vastamäen (2001, 28) mukaan haastateltavien kotona tehtävillä haastatteluilla on suurempi mahdollisuus onnistua, en huomannut eroja haastateltavien kotona ja kotonani tekemien haastattelujen välillä. Mennessäni haasteltavan kotiin sain tosin monipuolisemman kuvan haastateltavasta, koska pystyin tekemään havaintoja haastateltavan elinympäristöstä, hänen kodistaan ja joissakin tapauksessa perheestäkin. Varsinainen haastattelu tapahtui kuitenkin aina kaksin haastateltavan kanssa. Rauhallinen hetki antoi haastateltavilleni kuin myös itsellenikin mahdollisuuden keskittyä tilanteeseen.

Mielestäni haastattelutilanteet olivat hyvin vapautuneita. En jännittänyt tilanteita ja puhuin reippaasti murrettani, mikä ehkä heijastui positiivisesti myös haastateltaviin. Koenkin, että haastatteluni tapahtuivat tasa-arvoisessa hengessä, joissa olin haastateltavieni kanssa vierekkäin, en vastakkain. Huomasin, että samalla kielellä puhuminen haasteltavieni kanssa pehmensi vuorovaikustamme ja toi tilanteeseen me-henkeä (Eskola & Vastamäki 2001, 32). Joidenkin haastateltavien kanssa joimme ensin kahvit tai haastattelu saattoi tapahtua kahvinjuonnin lomassa. Vaikka kaikkiin haastattelukertoihin tämä nautintoaine ei liittynyt, koin tärkeäksi poistaa tilanteesta virallisuuden leimaa alun kahvipöytäkeskustelulla. Jokaisen haastattelun lopussa annoin haastateltavilleni yhteystietoni mahdollisia myöhempiä yhteydenottoja varten ja painotin haastattelun luottamuksellisuutta.

3.3 Tutkimusote ja -menetelmä

Tutkija ei Heikkisen (2001, 19) mukaan valitse tutkimusotettaan tai tähän liittyviä sitoumuksiaan tietoisesti. Nämä valinnat kietoutuvat maailmankuvaan ja todellisuutta koskeviin uskomuksiin usein tiedostamatta. Katsonkin, että lopullisesti aiheeni ja tutkimusotteeni rajautuivat mielenkiintoni, luonteeni ja arvojeni mukaisesti. Kvalitatiivinen tutkimusote tuntui minulle sopivimmalta. Esimerkiksi Hakalan (2001, 19) mukaan laadullista tutkimusta leimaa tietynlainen ajallisuus-paikallisuus eli ideografisuus, jolloin varsinkin runolliset ja romanttiset sielut ovat taipuvaisia viehättymään laadullisiin menetelmiin viittaaviin aiheisiin. Laadullisessa tutkimuksessa maailma ei näyttäydy staattisena, vaan prosessinomaisena vuolaana virtana (mt.).

Kvalitatiivista tutkimusta on kuitenkin usein kritisoitu. Kritiikki on kohdistunut lähinnä kysymykseen tulosten yleistettävyydestä. Tilastollisten yleistysten sijasta kvalitatiivisen tutkimusotteen tarkoituksena on kuitenkin kuvata tai ymmärtää tutkittavaa ilmiötä tai antaa sille teoreettisesti mielekäs tulkinta. (Eskola & Suoranta 1998, 34, 39, 165.) Kvalitatiivisten metodien käyttö sallii esimerkiksi Pattonin (1990, 13, 24) mukaan asioiden tutkimisen syvästi ja yksityiskohtaisesti sekä auttaa ymmärtämään maailmaa niin kuin vastaajat sen näkevät. Myös suomalaisen elämäntavan tutkija J.P. Roosin mielestä elämäntavan ja arjen tutkimus edellyttää välttämättä kvalitatiivisia menetelmiä (Roos 1978, 78).

Se, että laadullinen aineisto olisi "pala tutkittavaa maailmaa" on Tötön (1997, 62) mukaan harhakuva. Aineisto on aina (sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen) tutkijan kautta suodattunut. Lomaketutkijan erottaa laadullisesta tutkijasta vain aineiston määrä, ei laatu, koska lomaketutkija keskittyy omalta kannalta vain kaikkein olennaisimpaan. Kyse onkin Tötön (mt.) mukaan vain siitä, mitä pidetään merkityksellisenä: merkitysten paikallista tulkintaa, pelkkää kausaalitarkastelua vai molempia?

Lähtökohtana kvalitatiivisessa tutkimuksessa on "todellisen elämän" kuvaaminen. Kvalitatiiviseen tutkimusotteeseen sisältyy ajatus, että todellisuus on moninainen ja kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole ollakaan "pala tutkittavaa maailmaa". Se kuitenkin tavoittaa yksilön (ja

yhteisön) todellisuutta kokonaisvaltaisemmin, koska siinä pyritään ymmärtämiseen ja kokonaiskuvan luomiseen. Tutkimukseni on kuvaileva ja ymmärtävään pyrkivä laadullinen tutkimus.

Tutkimusmenetelmäni on puolistrukturoitu haastattelu, jossa yhdistin teemahaastattelun strukturoituja kysymyksiä Vanhemmuuden roolikartasta. Puolistrukturoidussa haastattelumenetelmässä jokin haastattelun näkökohta on sovittu, mutta kaikkea ei ole tarvinnut määrätä ennalta, ja haastateltavat saavat vastata kysymyksiin omin sanoin (Eskola & Suoranta 1998, 87; Hirsjärvi & Hurme 2000, 47). Aihepiirien järjestys ja laajuus vaihtelevatkin haastattelusta toiseen (Eskola & Vastamäki 2001, 27).

Teemahaastattelussa on Hirsjärven ja Hurmeen (2000) mukaan mahdollista huomioida haastateltavien elämysmaailmaa, heidän tulkintojaan ja määritelmiään sekä sitä, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Teemahaastattelun avulla pääsinkin mielestäni lähelle sijaisisien kokemuksia ja heidän arkeaan.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 93) mukaan sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisissa tutkimuksissa. Sisällönanalyysiä voidaan kuitenkin väljän teoreettisen kehüksensä lisäksi pitää myös yksittäisenä metodina ja lisäksi se voidaan liittää myös määrälliseen tutkimukseen (mt.). Tutkimuksessani tarkoitan sisällönanalyysillä sen väljää teoreettista kehystä, johon sisällytän teoriasidonnaisen aineiston analyysini. Analyysimenetelmänä käytän teemoittelua, jota rakentaa osaltaan vanhemmuuden roolikartan käyttö. Analyysini teoriasidonnaisuudella tarkoitan sitä, että lukemani kirjallisuus on toiminut apuna analyysin etenemisessä. Analyysiyksiköt olen nostanut aineistosta, mutta aikaisempaan tietoon nojaten. Aikaisemman tiedon merkitys ei ole kuitenkaan teoriaa testaava. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Hämäläisen (1987) mukaan analyysin tarkoitus onkin luoda aineistoon selkeyttä, jotta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. Hyvän laadullisen analyysin perustana on tutkijan looginen päättely- ja tulkintakyky (mt.).

Haastatteluaineiston litteroin keväällä 2004. Tämän jälkeen tein jokaisesta haastattelusta pienen lyhennelmän kuudentoista otsakkeen avulla, mikä selkeytti aineistoani. Tämän ns. esiluokittelun jälkeen teemoittelin aineiston teemahaastattelurungon, aineistosta nousseiden teemojen ja kirjallisuuden avulla viiteen teemaan: miksi sijaisiksi, suhde

lapsiin, kasvatukseen, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamiseen sekä tukiverkostot. Eskola ja Suoranta (1996, 117, 121) pitävätkin teemahaastattelurunkoa koodauksessa hyvänä apuvälineenä, koska sen rakentamisessa on käytetty aiemmista tutkimuksista kerättyjä teoreettisia näkemyksiä ja mahdollista omaa kokemusta. Teemoittaisen luokittelun ja tekstikohtien tiivistämisen jälkeen tarkastelin kutakin teemaa erikseen käsittekaavioiden avulla. Kokosin jokaisesta teemasta tekemäni käsittekaavion alle haastatteluista tärkeimmäksi ja merkityksellisemmäksi katsomiani asioita. Tämän jälkeen etsin mahdollisia yhteneväisyyksiä eri haastatteluissa ja pohdin mahdollisten erojen syitä. Lopuksi Eskolan (2001, 150) ohjeen mukaisesti otin mukaan kytkennät teorioihin ja aikaisempiin tutkimuksiin, minkä jälkeen kävin jokaisen teeman lävitse ja kirjoitin lopullisen tekstin.

Tutkimustulokset olen pyrkinyt raportoimaan siten, että lukija voisi seurata tutkielmani sijaisyyden rakentumista. Olen käyttänyt myös paljon suoria lainauksia haastatteluistani, jotta niistä tekemäni tulkinnat olisivat lukijan arvioitavissa. Haastattelukatkelmien luettavuuden parantamiseksi olen poistanut haastateltavien käyttämiä täytesanoja, kuten 'niinku' ja 'ööö' -ilmaisuja. Kolmoispisteet haastattelukatkelman sisällä merkitsee, että välistä on poistettu epäselvää tai haastateltavan ajatuksen ymmärtämisen kannalta epäoleellista tekstiä. Olen vaihtanut haastateltavieni nimet sekä poistanut mahdolliset tunnistetiedot anonymiteetin säilymiseksi. Lasten ikävuodet esitän entisen peruskoulun alaja yläaste jaon mukaisesti tai kirjoitan leikki- ja murrosikäisistä. Näin lukijalle tulee tuntuma lapsen ikään ja samalla haastateltavani säilyttävät paremmin tunnistamattomuutensa. Sijaisisien nimet olen valinnut isäni veljessarjasta ilman tietoista yhtäläisyyttä. Arkaluontoisimmassa lainauksessa en mainitse haastateltavieni peitenimeäkään tunnistamisen estämiseksi.

3.4 Aineiston esittely

Haastattelemani kahdeksan sijaisisää erosivat toisistaan sekä biologisten lasten että sijoitettujen lasten määrän, lasten iän, lasten sijoitusten keston ja asuinpaikkansa suhteen. Yhdellä haastattelemallani ei ollut biologisia lapsia, muilla lapsia oli yhdestä neljään. Haastatteluhetkellä sijoitettuja lapsia oli perheissä yhdestä neljään ja lasten ikä vaihteli kahdesta vuodesta yhdeksääntoista. Haastatteluhetkellä sijoitus oli kestänyt 1,5 vuodesta 15 vuoteen. Sijaisisien asuinpaikka vaihteli kaupunkilähiöstä maaseutuun.

Haastateltaviani yhdistävä tekijä oli, että kukaan sijoitetuista lapsista ei ollut haastateltavalleni biologista sukua. Lisäksi jokaisella sijaisisällä oli kokemusta sijaisisänä toimimisesta vähintään kaksi, muutamalla jopa 15 vuotta ja jokainen heistä oli naimisissa. Haastateltavieni iät vaihtelivat noin 40 ikävuodesta 60:een. He kaikki olivatkin eläneet lapsuutensa yhteiskunnassa, jolle kuvaavaa on ollut maaltamuutto, koulunkäynnin pidentyminen, työttömyys ja lastenhoito-ongelmat (Roos, 1987, 55–56). Haastateltavistani lähes kaikki toimivat työväenluokkaisissa ammateissa eikä heistä kenelläkään ollut korkeakoulututkintoa. Haastateltavieni vaimoista lähes puolella oli korkeakoulututkinto. Kuvailen seuraavaksi tarkemmin haastateltavieni perhetilannetta.

Keijon perheeseen kuuluu hänen Eeva-vaimonsa lisäksi kaksi sijoitettua tyttöä: alasteella oleva Jenni ja leikki-ikäinen Elisa. Perheessä ei ole biologisia lapsia. Jenni on perheen ensimmäinen sijaislapsi, ja hän on ollut perheessä 3 vuotta. Elisa on ollut perheessä 1,5 vuotta. Perhe on ollut tukiperheenä viisi vuotta, ja heillä käy edelleen tukiperhelapsia. Keijo toimii maanviljelijänä ja hänen päiväänsä rytmittävät navettatyöt. Eeva on kotiäiti.

Teuvolla ja hänen vaimollaan Annikilla on kaksi täysi-ikäistä biologista poikaa Kari ja Jari, joista nuorempi Jari asuu kotona. Perheeseen kuuluvat myös murrosiässä tai sen kynnyksellä olevat sijoitetut sisarukset Pirjo, Pirkko ja Piia. Pirjo ja Pirkko ovat olleet perheessä 10 vuotta. Piia muutti tähän kotiin toisesta sijaisperheestä neljä vuotta sitten. Kaiken kaikkiaan Teuvo on ollut sijaisisänä noin 15 vuotta. Tyttöjä ennen perheessä on ollut sijoitettuna kaksi poikaa. Teuvo on töissä kodin ulkopuolella, ja hänen työaikansa on seitsemästä puoli neljään. Annikki on kotiäitinä.

Eskon ja hänen vaimonsa Senjan biologinen tytär Iida on ala-asteella ja perheeseen sijoitettu lapsi Ella on leikki-ikässä. Ella on ollut perheessä kaksi ja puoli vuotta. Tätä ennen heillä ei ole ollut sijoitettuja lapsia. Esko sekä Senja työskentelevät kodin ulkopuolella, työaika noudattelee virastotyöaikaa. Esko oli hoitovapaalla Iidan syntymän jälkeen, kun Senja meni töihin. Senja ja Esko olivat molemmat vuorotteluvapailla Ellan tulon jälkeen, mutta eri aikoina.

Onnin perheessä on neljä ala-asteikäistä lasta, joista Teemu, Simo sekä Johanna ovat biologisia lapsia ja Janne on sijoitettu lapsi. Janne on ollut perheessä noin kuusi vuotta. Tätä ennen perheessä on ollut tukiperhelapsi. Sekä Onni että hänen vaimonsa Miia työskentelevät kodin ulkopuolella. Onnilla on epäsäännöllisen säännöllinen työaika, yleensä aamuviidestä puoleen päivään. Vaimolla on joustava virastotyöaika.

Raimon ja hänen vaimonsa Ellin neljä täysi-ikäistä biologista lasta ovat jo itsenäistyneet, mutta perheeseen kuuluva yläasteikäinen sijoitettu lapsi Markus asuu kotona. Markus tuli perheeseen kolmen kuukauden ikäisenä. Hänellä on keskiasteen kehitysvamma. Ennen Markuksen tuloa perheessä asui vähän aikaa kaksi lasta, mutta he eivät olleet virallisesti perhehoidossa. Markuksen tulon jälkeen Raimon perheessä on ollut useita ns. kriisisijoituslapsia, jotka ovat olleet perheessä vain vähän aikaa. Raimo ja Elli työskentelevät kodin ulkopuolella. Raimo pystyy päättämään paljon omasta työajastaan, Ellin työaika on seitsemästä kolmeen.

Urholla ja hänen vaimollaan Kyllikillä on kaksi täysi-ikäistä biologista lasta, Ulla ja Matti, sekä sijoitettu lapsi yläasteella oleva Karoliina. Biologiset lapset eivät asu enää kotona. Karoliina on ollut perheessä viisi vuotta. Tätä ennen Urhon perhe oli vähän aikaa tukiperheenä kahdelle pojalle. Urho ja Kyllikki työskentelevät kodin ulkopuolella. Urhon työaika on seitsemästä puoli neljään ja Kyllikillä yhdeksästä neljään.

Veijolla on kolme biologista lasta. Hanna on lukiossa, Jalmari yläasteella ja Mari on muuttanut pois kotoa. Biologisten lasten lisäksi perheeseen kuuluu kaksi itsenäistymässä olevaa sijoitettua lasta Heidi ja Petteri. Heidi on ollut perheessä yhdeksän vuotta ja Petteri kuusi vuotta. Tätä ennen perheessä ei ole ollut sijoitettuja lapsia. Veijolla on vaihteleva työaika ilta- ja viikonlopputöineen, mutta pääasiallinen työaika on kahdeksasta neljään. Hänen vaimonsa Helena on kolmivuorotyössä, jossa on seitsemän tunnin aamu-, väli-, ja iltavuorot.

Jormalla sekä hänen vaimollaan Aulilla on molemmilla omia täysi-ikäisiä biologisia lapsia, jotka eivät asu enää kotona. Kotona on yhteisen biologisen ala-asteikäisen Matti-pojan lisäksi neljä sijoitettua lasta: yläasteella olevat Satu ja Severi sekä ala-asteikäiset Mika ja Kalle. Satu, Severi ja Kalle ovat sisarukset, ja he ovat olleet perheessä noin viisi vuotta. Mika tuli perheeseen kaksi vuotta myöhemmin siskonsa kanssa, mutta siskon

sijoitus päättyi. Näitä lapsia ennen perheessä on ollut yksi lyhyt sijoitus. Sekä Jorma että Auli työskentelevät kotona. Jormalla on pieni yritys.

4 MIKSI SIJAISISÄKSI?

Sijaisperheeseen tulevat lapset tarvitsevat kaikkien lasten tavoin huolenpitoa, rakkautta ja turvallisia rajoja (Ahto & Mikkola 2000, 24). Lisäksi näillä lapsilla on usein myös erityistä huomiota vaativia tarpeita, jotka edellyttävät sijaisvanhemmilta muitakin kuin vanhemmuuden taitoja (PRIDE-kirja). Sijaisperheeseen tuleva lapsi on saattanut kohdata esimerkiksi vanhempiensa päihteiden käyttöä, mielenterveydellisiä ongelmia sekä niihin kytkeytyneenä perheväkivaltaa, hoidon laiminlyöntiä ja inestiiä (Ahto & Mikkola 1999, 26; Heino 1999, 20). Nuorten lastensuojelutarpeen taustalta löytyy puolestaan usein päihteiden, huumeiden, rikosten, psyykkisten vaikeuksien ja kouluongelmien yhdistelmä (Heino 1999, 20). Moni perhehoitoon tuleva lapsi tai nuori tarvitseekin erityistä tukea kasvussa ja kehityksessä sekä koulunkäynnissä. Useilla on myös tarvetta terapiakäynteihin. (Ahto & Mikkola 1999, 26.) Nykyisessä perhehoitajalaissa edellytetäänkin kuntia antamaan sijaisvanhemmiksi haluaville valmennus, jotta heidän valmistautuminen tulevaan vanhemmuuteen olisi mahdollisimman monipuolista. Lisäksi perhehoitajalain mukaan kuntien tehtävänä on tukea sijaisvanhempien jaksamista järjestämällä heille tarvittavaa työnohjausta ja koulutusta. (Perhehoitajalaki 312/1992, 7§.)

Ensimmäiset koulutustilaisuudet sijaisvanhemmille järjestettiin 1970-luvulla. Tällöin huomattiin, että sijaisperheet tarvitsevat tukea ja valmennusta vaativaan työhönsä usein ongelmallisten lasten kasvatuksessa. Ymmärrettiin myös, että sijaisvanhemmat tarvitsevat lisää tietoa työnsä tueksi ja että heillä on tarve jakaa kokemuksiaan muiden sijaisvanhempien kanssa. (Kauppi & Rutanen 1997, 151, 171.) Koulutus oli kuitenkin satunnaista, ja annetun koulutuksen sisällöt vaihtelivat suuresti maan eri osien välillä (PRIDE-kirja). Backmanin (2002, 55) mukaan sijaisvanhemmilta edellytetäänkin ammatillisuutta, jatkuvaa koulutusta, työnohjausta, verkostoitumista ja yhteistyövalmiuksia useiden eri osapuolten kanssa selvitäkseen perhehoidon tarpeista ja vastatakseen perhehoidon haasteisiin. Laurilan (1993, 138–139) mukaan lapsen sijoitus on niin tärkeä tapahtuma, että vaikka perhe on valittu sopivaksi sijaisperheeksi, tulisi sen ennen sijoitusta käydä esimerkiksi perheneuvolassa keskustelemassa tilanteestaan ja jatkaa keskusteluja muutaman kerran vielä sijoituksen jälkeen.

Kokonaisvaltainen sijais- ja adoptiovanhempien valmennusohjelma (PRIDE) aloitettiin Suomessa vasta 1994. Esimerkiksi haastateltavistani puolet oli käynyt PRIDE-valmennuksen. Nämä sijaisisät olivat olleet vähiten aikaa sijaisisinä. Pidemmän aikaa sijaisisinä olleista muutama oli saanut jonkinlaisen lyhyen valmennuksen, ja muutama ei ollut saanut minkäänlaista valmennusta ennen sijaisisyyttään. Tosin vieläkin sijaisvanhempien saama valmennuksen taso vaihtelee maan eri osien välillä.

PRIDE-ohjelma perustuu filosofiaan, jonka mukaan perhe-elämä on arvo sinänsä ja äärimmäisen tärkeä lapselle. Sen toimintaa ohjaavana tavoitteena on taata jokaiselle sijais- tai adoptiokotia tarvitsevalle lapselle mahdollisuus päästä hyvin valmentautuneeseen perheeseen sekä turvata sijoituksen pysyvyys. (PRIDE-kirja.)

PRIDE-ohjelmassa sijaisvanhempien katsotaan tarvitsevan erityisiä valmiuksia, voidakseen toimia jäsenenä ammatillisessa tiimissä, jonka tavoitteena on lasten suojeleminen ja hoitaminen sekä perheiden tukeminen. Ensinnäkin sijaisvanhempien tulee tarjota lapsille varaukseton ja myönteinen tuki turvallisessa ja terveellisessä ympäristössä. Toiseksi painotetaan lasten kehityksellisiin tarpeisiin vastaamista ja heidän kehityksellisten viiveidensä huomioimista. (PRIDE-moniste.)

Kolmanneksi tulee kiinnittää huomio lasten ja heidän biologisten perheidensä välisten suhteiden tukemiseen. Neljäs PRIDE-ohjelman mainitsema valmius korostaa lasten liittämistä turvallisiin, hoitaviin ihmissuhteisiin, joiden tarkoitus on kestää koko elämän. Sijaisvanhempien tuleekin ymmärtää pysyvyyden merkitys lapsen elämässä ja tukea sitä, oli suunnitelmana lapsen palaaminen syntymävanhempien luokse, pitkäaikainen sijoitus sijaisperheeseen tai tukeminen itsenäiseen elämään. Sijaisvanhemmilta odotetaan uskallusta kiintyä sijaiskotilapseen siitäkin huolimatta, että lapsen edun nimissä huostaanotto saattaa purkautua ja lapsi palata biologisille vanhemmilleen. (PRIDE-moniste; Laurila 1993, 27; Ahto & Mikkola 1999, 30) Viidenneksi sijaisvanhempien pitää pyrkiä työskentelemään tehokkaasti ammatillisen tiimin jäsenenä (PRIDE-moniste).

Sijaisvanhemmuuteen kuuluu myös kasvamista eroon satujen ja romaanien antamista myyttisten käsitysten aiheuttamista peloista ja ennakkoluuloista. Jo Kalevalassa kerrotaan sijaiskotilapsi Kullervosta, jota kohdeltiin huonosti. Ollin oppivuodet, Iris-rukat

sekä Harry Potterit jatkavat samaa linjaa kasvattaen myyttiä sijoitettujen lasten eriarvoisesta kohtelusta. Vaikka sijaisäiti tai -isä ei ole äiti- tai isäpuoli, saattaa hän pelätä käyttäytyvänsä siten, koska ei ole biologinen vanhempi. Myös sijoitettavalla lapsella saattaa olla myyttien värittämiä ennakoasenteita. (Laurila 1998, 139.)

Sijaisvanhemmille suunnatut valmennus- ja koulutusohjelmat ovat vahvistaneet perhehoidon ammatillisuutta. Samalla sijaisvanhempien tarkentunut rekrytointi on nostanut kynnystä ryhtyä vieraan lapsen hoitajaksi. (Heino 1999, 21.) Vaikka lainsäädännön mukaan sijaisvanhemmaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa ja ominaisuuksiensa puolesta on sovelias antamaan perhehoitoa, vaaditaan häneltä ennen kaikkea kuitenkin kiinnostusta lapsiin, kykyä pitää lapsista ja kiintyä heihin (Perhehoitajalaki 312/1992, 1.2 §).

Tällä hetkellä lainsäädännössä ja sijaisperheiden valmennuksenkin yhteydessä puhutaan henkilöistä ja vanhemmista. Miehiä ja naisia arvioidaan samoilla kriteereillä, eikä sukupuolten eroavaisuuksia oteta ainakaan eksplisiittisesti huomioon. Tietoa siitä, millaisia valmiuksia sijaisisältä vaaditaan tai mitä hänen odotetaan tekevän tai miten hänen odotetaan käyttäytyvän, ei ole. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sitä, miten sijaisisät itse määrittelevät miehistä sijaisvanhemmuuttaan, institutionaalista isyyttään ja siihen liittyviä tekijöitä. Aluksi tarkastelun kohteena on kysymys, mikä saa tavalliset suomalaiset miehet hoitamaan vieraiden ihmisten lapsia, joilla on vielä usein ongelmia ja suuria tarpeita. Tämän jälkeen raotan sitä, mitä sijaisisät itse pitävät tärkeinä sijaisisän ominaisuutena. Lopuksi selvitän, onko haastateltavieni mielestä sijaisisyys erotettavissa biologisesta isyydestä.

4.1 Idea ja motiivi sijaisisyyteen

Aineistossani aloite sijaisisyyteen oli tullut lähes aina vaimolta. Haastateltavistani vain yksi sijaisisä oli itse ottanut asian puheeksi. Yksi haastateltavistani oli tullut sijaisisäksi hieman sattumalta:

"No meillä on tietysti idea ollut siitä, että ensimmäinen lapsi kun syntyi, niin meillä voisi olla, tänne mahtuis. Toinen lapsi syntyi, niin sama juttu, mahtuis. Kolmas syntyi, niin

sitä ei enää puhuttu. Mutta sitten Heidi kävi sosiaalitoimistossa, että hän ei sitten kotia mene, että hän haluaa tulla meille." (Veijo)

Ero miesten ja naisten välillä oli selvä myös ruotsalaisen Ingrid Höjerin (2002, 2) tekemässä tutkimuksessa, jossa 40 % naisista ja 6 % miehistä oli sitä mieltä, että perhehoito oli heidän ideansa. Samoin myös englantilaisen Newstonen (1999) tutkimuksessa ajatus sijaisperheeksi ryhtymisestä oli useammin ollut puolison kuin sijaisisän oma. Huttusen (2001, 146) mukaan myös ensimmäistä biologista lasta suunniteltaessa nainen on yleensä ajatuksen kehittäjä ja mies tulee mukaan miettimisen ja keskustelun jälkeen.

Myönteiseen päätökseen sijoitetun lapsen ottamisesta tarvitaan molempien vanhempien vahva sitoumus ja motivaatio, vaikka naiset tekevät useimmiten aloitteen. Aineistossani nousi vahvasti esille kaksi syytä, jotka olivat johtaneet haastateltavani sijaisisyyteen. Heitä oli motivoinut sijaisisyyteen halu auttaa: *"Vois auttaa jotakuta, että jotkut laittaa rahaa keräyksiin ja jotkut tekee jotain muuta, että vois ihan konkreettisesti auttaa" (Urho)* sekä halu saada lisää lapsia. Nämä syyt eivät sulkeneet toisiaan pois, mutta esiintyivät myös erillisinä.

Haastateltavieni haluun saada lapsia liittyi monia tekijöitä. Sijoitettu lapsi nähtiin vaihtoehtona adoptiolle, jos biologisten lasten saaminen oli mahdotonta. Perheeseen saatettiin toivoa sijoitettua lasta myös siksi, että biologinen lapsi saisi sisaruksen: *"Se oli kai lähinnä se, että täytyy olla kanssasisaria, se kai oli se ihan tärkeintä." (Esko)* Tai että perhe tulisi lisälapsien myötä kokonaiseksi:

"...tarkoituksena oli saada yks tai kaks siihen. Ihan sillä tavalla, että meillä olis niinku semmoinen perusperhe, jossa on enemmän kuin yksi lapsi." (Jorma)

Sijoitetun lapsen toivottiin myös jatkavan vanhempana olemista biologisten lasten kasvettua ja muutettua pois kotoa: *"Ois vähän ollu kolkkaa tuossaki yläkerrassa, jos ei ois ollu ku kaksi ihmistä, niin nyt saatiin täytettyä sekkin tila." (Teuvo)* Saattoi myös olla, että perheeseen vain haluttiin lisää lapsia, mikä haluttiin yhdistää auttamiseen:

"Sit joutu miettimään, että onko sylin leveys riittävän iso. Että siihen sopii muittenkin tenavia." (Onni)

Motivaatiota sijaisvanhemmuuteen oli puolella haastateltavillani lisännyt kokemus sijoitetun tai adoptoidun lapsen tulemisesta tuttava- tai sukulaisperheeseen. Tämä oli konkreettisesti ja rohkaissut omaa ajatusta sijoitetun lapsen ottamisesta:

"Meidän tuttavapiirissä oli sijaislapsi. Ja sitä kautta se sai sitten jonkinlaista vahvistusta, että se vois onnistuakin." (Urho)

Tulokset ovat samansuuntaisia muiden sijaisisyyden ja yleisemmin sijaisvanhemmuuden motivaatiota selvittävien tutkimusten kanssa. Mutta erojakin näiden tutkimusten välillä ilmenee. Esimerkiksi Irlannissa tehdyssä tutkimuksessa syinä sijaisvanhemmuuteen olivat halu auttaa, halu saada lapsia, oma lapsuudenkokemus sekä sijaisvanhemmuus ansiomahdollisuutena (Gilligan 1996, 95). Gilliganin (mt.) tutkimuksen tuloksista poiketen tutkielmani sekä amerikkalaisen Inchin (1999, 399) että ruotsalaisen Höjerin (2002, 2) tutkimusten tuloksissa sijaisvanhemmuuteen eivät motivoineet taloudelliset syyt, vaan emotionaalisia tekijöitä pidettiin tärkeämpänä. Tähän vaikuttanevat kulttuurien väliset erot sekä maakohtaisesti erilaiset korvaus- ja maksuperusteet sijaisvanhemmille.

Inchin (1999, 399) tutkimuksessa sijaisisien motivaationa oli mahdollisuus tulla isäksi, kokea isyys uudelleen ja pitää perhe yhdessä. Ruotsalaisen Höjerin (2002, 2) tutkimuksen mukaan syytä sijaislapsen ottamiseen sekä miehillä että naisilla olivat yhteiskunnallinen kiinnostus, halu tehdä jotain tärkeää jollekin sekä halu saada enemmän lapsia. Höjerin (mt.) mukaan sijaisperheitä kuvaava piirre onkin suuri kiinnostus lapseen ja eläminen lasten kanssa. Hänen tutkimuksessaan 19 prosenttia sijaisvanhemmista oli sitä mieltä, että yksi syy sijaisvanhemmuuteen oli halu jatkaa vanhempana olemista ja saada lapsia taloon, vielä biologisten lasten muuttamisen jälkeenkin. Höjerin (mt.) tutkimuksessa olleista sijaisvanhemmista 13 prosentille sijaisvanhemmuus oli keino ratkaista eivapaaehtoinen lapsettomuus.

Inchin (1999, 399) tutkimuksessa esille tullutta "pitää perhe yhdessä" -motiivia ei tutkimuksessani ollut eksplisiittisesti havaittavissa. Kuitenkin Höjerin (2002, 2) mukaan sijaisperheen motiivit sijoitetun lapsen ottamiseen saattavat liittyä perheessä olevaan muutokseen. Joidenkin sijaisperheiden voidaan hänen mukaansa sanoa olevan ns. siirtymätilassa. Vaimo, mies tai molemmat voivat olla tyytymättömiä perhe-elämäänsä ja

toivovat siihen jotain uutta. Sijaislapsen haluaminen voi liittyä perherakenteen uudelleenorganisointiin, kun omat lapset eivät enää tarvitse vanhempien huolenpitoa. Tällaisissa perheissä sijaisvanhemmuus voi olla tapa kokea jotain uutta ja silti pitää tasapaino perheessä. Esimerkiksi aviopari voi jatkaa toimimistaan vanhempina eikä heidän tarvitse miettiä uusia tapoja olla suhteessa toiseen. (Höjer 2002, 2.)

Miehiä motivoi sijaisisyyteen halu saada lapsia ja halu auttaa, mutta mikä saa heidät jatkamaan sijaisisänä jopa vuosienkin jälkeen? Inchin (1999, 400) tutkimuksen mukaan sijaisisät kokivat motivoivana lapsen kasvun ja kehittymisen näkemisen sekä tunteen yhteiskunnallisen tehtävän täyttämistä. Inchin mukaan pelkkä motivaatio ei kuitenkaan riitä sijaisisyyteen, vaan miehen täytyy myös tuntea voivansa sitoutua lapseen. Sijaisisän pitää Inchin mukaan myös uskoa, että hänellä on tarjottavana jotain sellaista, mikä tekee lapsen elämän erilaiseksi. Ilman uskoa tähän sekä tulevaisuuden positiivisiin muutoksiin, sijaisisyys ei Inchin (mt.) mukaan kestä.

Haastattelemani sijaisisät pitivät onnistumisen kokemuksia, joita lapsen kehittymisen ja kasvamisen myötä on tullut, yhtenä parhaimmista asioista sijaisisyydessä. Kun esimerkiksi lapsella menee koulu hyvin, tuntui se sijaisisistä hyvälle ja vahvisti heidän itsetuntoaan:

"Molemmat menestyvät koulussa nyt hyvin ja tällaiset asiat, mitä on tänä vuonna koettu... On rohkaisevasti eteenpäin mennyt." (Veijo)

Lasten vahvuuksien löytäminen ja niiden tukeminen motivoi myös sijaisisyydessä eteenpäin:

"Ja sitten että yhdestä löytyy joitain musiikkikykyjä, toisesta niitä remontti-reiskan kykyjä ja kolmannesta jotakin muuta sitten. Että löytää sen lapsen oman alueen, että missä se on vahva, niin se tukee sitä koko kehitystä." (Jorma)

Muutamalle haastateltavalleni motivoivaa oli tieto siitä, että lapsella on parempi olla heillä sijaisperheessä kuin lastenkodissa tai biologisten vanhempien luona. Motivaation lähteenä pidettiin myös sitä, että luottamuksen, jatkuvuuden ja kiintymyksen kasvaminen on tuonut toiminnalle vahvistusta:

"Jannesta on tullu jo semmoinen, että kyllä se äijjä kuuluu tähän huusholliin ja sitä viijjään etteempään, sen elämää autetaan ja ei sitä ilman oikeen ossais enää olla." (Onni)

Mikko Innasen (2001, 131, 149) tutkimuksessa lukioikäiset nuoret pitivät isäkirjoituksissaan tärkeänä läheisyyttä ja jopa suoranaista tekemättömyyttä, mahdollisuutta olla isän kanssa rutiininomaisesti kahden. Samoin haastattelemani sijaisisät pitivät tärkeänä aivan tavallisia hetkiä lasten kanssa, jotka ovat kuitenkin täynnä pieniä onnellisia asioita: *"Semmoiset pienet asiathan ne on semmoisia mistä muodostuu hyvä olo." (Keijo)*

Itse lapsilta saatu palaute olikin monen haastateltavani mielestä sijaisisyyden huippuhetki:

"Se kait on ihan parasta kun, niin sijaislapset kuin tukilapset kuin omat lapsetkin tulee ja kapsahtaa kaulaan ja sanoo, että voi isä kun sinä oot ihana. Se on ehkä se ihan paras juttu." (Onni)

4.2 Tärkeitä sijaisisän ominaisuuksia

Millainen sijaisisän tulisi olla heidän itsensä mielestä? Inchin (1999, 402) tutkimuksessa sijaisisät kokivat, että heidän tulee olla luotettavia sekä ohjeita, tukea ja suojaa antavia. Lisäksi heidän tulee olla lapsen ja sijaisäidin välissä sekä toimia sosiaalisten arvojen ja normien siirtäjinä. Haastateltavilleni puolestaan tavallisena isänä oleminen ja pitkäjänteisyys olivat merkityksellisimpiä ominaisuuksia. Heidän mielestään oli tärkeää, että he antavat sijoitetuille lapsille miehen mallin, tukevat ja kannustavat lapsia sekä välittävät heille välittämistä. Sijaisisältä tarvitaan haastateltavieni mukaan määrätietoisuutta, oikeudenmukaisuutta, rajojen asettamista sekä niistä kiinni pitämistä, solidaarisuutta ja erilaisuuden hyväksymistä. Ilman rohkeaa ja avointa asennettakaan, ei sijaisisä muuttaman haastateltavani mukaan pärjää:

"Että kun ne omat tietää ihan siitä ensimmäisestä pesusta lähtien, että minkälaisia ne on ollu silloin ja miten se kehitys on siitä sitten mennyt etteempään. Ja toisilla se historia on jo takana, enempivähempi rikkonainen historia. Että mitä siellä on, niin ne paljastuu, tavallaan on oltava valmis ottamaan vastaan kaikki mitä sieltä tulee. Ne paljastuu tässä sitten pikkuhiljaa." (Onni)

Erään haastateltavani mielestä sijaisisyyden aloittaminen edellyttää omien motiivien ja voimavarojen tarkkaa pohdintaa:

”Täytyis olla sitten semmoista, tuntee ihtensä resurssit ja voimavarat ja ne motiivit, että kestääkö ne sitten sen ihmissuhteen johonka on sitoutumassa.” (Raimo)

Lisäksi haastateltavani pitivät tärkeänä taitoa, että sijaisisä osaa antaa lapsille palautetta niin onnistumisen kuin epäonnistumisen hetkillä. Yksi haastateltavistani mainitsi myös, että sijaisisän tulee tukea vaimoa, olla hänelle keskusteluapuna ja antaa rauhallisempaa näkemystä asioihin. Toinen haastateltavistani puolestaan korosti isän auktoriteettia - isän harteilla on viimesijaisesti pitää yllä kuria ja järjestystä:

”Ainakin tässä suomalaisessa kulttuurissa on se perimä, että ehkä näitä juttuja, jos äiti ei ennee pärjää, niin silloin pitää...Pitäähän sitä tulla välisiin.” (Teuvo)

Arvioidessaan itseään sekä sitä, että ovatko he mainintansa mukaisia sijaisisiä, olivat haastateltavani kriittisiä. Yksi mainitsi olevansa *”liian kärsimätön ja lyhytpinnainen.”* (Onni) Muutama kertoi yrittävänsä päästä tavoitteisiinsa, mutta aikaa ei ole tarpeeksi. Huolimatta siitä, että omia tavoitteita ei aina saavutettu, haastateltavani pitivät itseään hyvinä ja aivan tavallisina isinä tai sijaisisinä sekä mainitsivat pärjäävänsä hyvin lasten kanssa.

4.3 Eroaako sijaisisyys biologisesta isyydestä?

Inchin (1999, 401–402) tekemässä tutkimuksessa sijaisisät eivät tehneet eroa sijaisisyyden ja biologisen tai adoptioisyyden välille. Heistä tuntui, että heillä on lähes sama huoli ja vastuu sekä sijoitetuista että biologisista lapsistaan. Inchin (1999, 402) mukaan lasten sijaisisillä oli kuitenkin biologisia tai adoptioisia suurempi huoli siitä, että heitä syytetään seksuaalisesta tai fyysisestä lasten hyväksikäytöstä. Sijoitettujen nuorten sijaisisät uskoivat kuitenkin, että he voivat opettaa sijoitetuille lapsille ja nuorille tervettä ja kypsää eri sukupuolten välistä kanssakäymistä omalla esimerkillään (Inch 1999, 403). Tutkielmassani tällaista pelkoa ei tullut esille. Lähes kaikki haastateltavani pitivät itseään tavallisena isänä eivätkä sijaisinä, vaikka erojakin näiden käsitteiden välillä ilmeni.

Erään haastateltavani mielestä sijaisisä saa perusteet toiminnalleen biologisilta lapsiltaan, mutta uusiakin asioita joutuu sijoitettujen lasten kanssa opettelemaan:

"Ei voi sanoa, että se sijaisisän rooli olisi joku, jota opetellaan ja sen mukaan eletään, vaan toimii sillä tavalla, miten on toiminut toistenkin lasten kanssa, mitä aikaisemmin on kasvattanut...Tietenkin sijaisisänä joutuu opettelemaan joitakin uusia juttuja, koska lapset voi poiketa niin paljon siitä, mihin on tottunu ennen." (Jorma)

Toisen mielestä sijaisisyys ei eronnut biologisesta isyydestä muuten kuin siinä, että sijaisyydessä pitää hyväksyä se, että toisilla ihmisillä on "kurkistusreitti" (Veijo) omaan kotiisi. Tämän haastateltavan mukaan pitää myös hyväksyä "ei-mukavat" ihmiset, joihin hän mainitsi esimerkiksi sijoitetun lapsen humalassa olevat biologiset sukulaiset pyhäpäivinä.

Höjerin (2002, 2) tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat vastasivat myös ensin, ettei sijaisvanhemmuuden ja vanhemmuuden välillä ollut eroa. Höjer tulkitsee tämän nopean vastauksen siten, että sijaisvanhemmat halusivat vakuuttaa hänelle, että he eivät hoitaneet sijaislapsia vain toiseksi parhaalla tavalla. Mutta Höjerinkin (mt., 2-3) tutkimuksessa pienen miettimisen jälkeen sijaisvanhemmat löysivät eroavaisuuksia. Näitä olivat sijaislasten arvaamattomuus sekä erot lasten asioissa päätettäessä.

Sijaisvanhemmat tuntevat yleensä biologiset lapsensa ja heidän reaktionsa hyvin, mutta samanlainen ennustettavuus ei ole aina mahdollista sijaislasten kanssa. Höjerin (2002, 3) tutkimuksessa miehet olivat useimmiten sitä mieltä, että tämä johtui sijoitettujen lasten erilaisista geeneistä. Myös muutama haastateltavistani toi esille, että sijoitettujen lasten taustoista johtuen näiden kanssa pitää olla jämäkämpi kuin biologisten lasten kanssa:

"Omat niinku tuntee paremmin, se on sitten vähän erilainen se suhde, että tavallaan se käy luontevammin. Näitä pitää kantapään kautta melkein niinku opettaa sitten. Taustat kun on erilaiset, niin se on silloin sitten vähän erilaista." (Teuvo)

Höjerin (2002, 3) tutkimuksessa sijaisvanhemmat korostivat vastuutaan sijoitetun lapsen hyvinvoinnista, mutta samalla sitä heikensi kontrollin puute. Ruotsissa biologisilla vanhemmilla säilyy lasten huoltajuus ja holhous (edunvalvonta), vaikka lapset ovat huostassa. Näin on myös Suomessa. Biologiset vanhemmat huolehtivat lapsen taloudellisten

asioiden hoidosta sekä edustavat lasta ja käyttävät puhevaltaa lapsen omaisuutta koskevissa asioissa huostaanoton jälkeenkin. Biologiset vanhemmat myös vastaavat osittain lapsen henkilökohtaisten asioiden hoidosta; he päättävät lapsen nimestä ja uskontokunnasta sekä edustavat lasta tarvittaessa oikeudessa. (Lastensuojelulaki 68/1984, 19.1§; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 4§.)

Sijaisvanhemmat eivät myöskään Ruotsissa voi tehdä esimerkiksi tärkeitä päätöksiä eivätkä allekirjoittaa tärkeitä dokumentteja sijoitetusta lapsesta. He eivät voi päättää miten ja milloin lapset vierailevat vanhempiensa luona tai kuinka pitkään lapset ovat sijoitettuna. Suomalaisen lastensuojelulain (68/1984) 19§:n mukaan huostaanotossa päätösvalta päättää lapsen asuinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta ja valvonnasta sekä muusta huolenpidosta siirtyy sosiaalilautakunnalle. Päätösvaltaa tulee käyttää kuitenkin yhteistyössä lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kanssa (mt.).

Muutama haastateltavistani mainitsi hoitavansa sijoitettua lasta vielä varovaisemmin kuin omia lapsiaan. Heidän mielestään omiin lapsiin on verisiteiden kautta tietyllä tavalla omistusoikeus, mutta sijoitetun lapsen terveydestä, hoidosta ja elämästä on vastuussa esimerkiksi sosiaalityöntekijöille ja sijoitetun lapsen biologisille vanhemmille. Yksi sijaisä mainitsi, että vastuun jakaminen ulkopuolisten kanssa tuo mukanaan toisaalta myös tiettyä vapautta, koska lapsen kasvatukseen saa apua esimerkiksi sosiaalityöntekijöiltä:

"Sitten taas se, että mikä tuki on ulkopuolelta sitten sijaislapsessa ja voi sitten jakaa niitä asioita, ettei sitten tarviikkaan yksin kantaa vastuuta ja tehä päätöksiä ja ratkaisuja sijaislapsen suhteen kuin omien lasten suhteen." (Raimo)

Vain yksi haastateltavistani mainitsi, että vaikka hän pitää itseään tavallisena isänä niin kuitenkin, kun tulee puhe sijoitetuista lapsista hän mainitsee, etteivät ne ole omia.

4.4 Yhteenveto

Sijaisvanhempien tarve valmennukseen ja koulukseen sekä tukeen huomattiin 1970-luvulla. Sijaisvanhemmaksi haluavia alettiin maassamme valmentaa 1990-luvun puolivälissä PRIDE-ohjelman avulla. Tosin vieläkin sijaisvanhemmaksi haluavien valmen-

nuksen taso on hyvin erilainen eri puolilla maata. Haastateltavistani puolet, jotka olivat olleet lyhyimmän aikaa sijaisinä, olivat saaneet PRIDE-valmennuksen. Pidemmän aikaa sijaisinä toimineista osa oli osallistunut lyhytkestoiseen valmennukseen ja muutama haastateltavistani oli aloittanut sijaisisyyden ilman ennakoivaa valmennusta.

PRIDE-valmennusohjelman mukaan sijaisvanhemmat tarvitsevat erityisiä valmiuksia voidakseen toimia jäsenenä ammatillisessa tiimissä, jonka tavoitteena on lasten suojeleminen ja hoitaminen sekä sijoitettavien lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävän yhteistyön tukeminen. Sijaisvanhemmuuden voidaankin katsoa nykyisin ammatillistuneen, mikä on saattanut nostaa tavallisten vanhempien kynnystä ottaa vieraita lapsia kotiinsa.

Ammatillisuuden vaatimus on kuitenkin ristiriidassa tarkasteltaessa haastateltavieni motivaatiota tai sitä, mitkä ovat sijaisisien mielestä heidän tärkeimpiä ominaisuuksiaan. Tutkielmani mukaan yksiselitteistä motiivia sijaisisyyteen ei ole olemassa. Ensimmäinen aloite sijaisvanhemmuuteen oli tullut yleensä puolisoilta, mutta miehiä oli motivoinut sijaisisyyteen halu auttaa ja/tai saada lapsi tai lapsia. Ajan kuluessa haastateltaviani motivoi sijaisisyydessä lasten kanssa koetut onnistumiset, lasten vahvuuksien löytäminen, luottamuksen ja kiintymyksen vahvistuminen lapsen ja isän välillä, tavalliset hetket lapsien kanssa sekä lapsilta saatu positiivinen palaute. Muutama haastateltavani olikin ollut sijaisinä jo 15 vuotta.

Tärkeimpinä ominaisuuksinaan sijaisisyydessä haastateltavani pitivät pitkäjänteisyyttä ja tavallisena isänä olemista sijoitetuille lapsille. Heidän mielestään ei voida puhua sijaisisyydestä ja isyydestä erillisinä rooleina, vaan lähes kaikki haastateltavani pitivät itseään tavallisina isinä. Isä- ja sijaisisä-käsitteitä ei haastateltavieni mukaan voida erottaa selkeästi toisistaan, vaikka eroja näiden käsitteiden välillä olikin. Sijaisisät kokivat esimerkiksi, että sijoitettujen lasten kanssa piti olla jämäkämpi kuin biologisten lasten kanssa. Toisaalta haastateltavani hoitivat sijoitettuja lapsia varovaisemmin kuin biologisia lapsiaan. Sijoitettujen lasten kanssa haastateltavani olivat joutuneet opettelemaan myös uusia asioita, koska biologisten lasten kanssa hyväksi koetut kasvatustavat eivät välttämättä enää toimineet. Sijoitetut lapset olivat myös aukaisseet vieraille ihmisille kurkistusreitit sijaisisien omaan elämään.

5 SUHDE LAPSIIN

Toimeksiantosuhteisessa perhehoidossa korostuu perheenomaisuus ja lapsen läheisten ihmissuhteiden jatkuvuuden turvaaminen. Sitoutumalla tehtäväänsä sijaisvanhemmat antavat sijoitetulle lapselle kokemuksen siitä, että hänestä välitetään ja huolehditaan ainutkertaisena. Lapselle muodostuu tällöin realistinen ja myönteinen kuva itsestään. Hän saa myös kokemuksia toimivasta perhemallista, jotta hän pystyisi tulevaisuudessa perustamaan oman perheen ja kasvattamaan omia lapsiaan. Sijaisvanhempien tavoitteena on tarjota sijoitetulle lapselle myös välineitä elämän erilaisten vaikeuksien selvittämiseen ja niistä selviytymiseen. Lisäksi sijaisvanhemmat pyrkivät tarjoamaan sijoitetulle lapselle mahdollisuuden ylläpitää suhdetta biologisiin vanhempiin ja sukulaisiin. (Laurila 1993, 128, Lastensuojelulaki 68/1984, 24§, Andersson 1989, 157.)

Perhe ja läheiset ihmissuhteet ovat tärkeitä, mutta samalla myös vaikeita asioita. Perhehoidon varjopuolena onkin mainittu, että pitkäaikaiseksi tarkoitettu sijoitus voi katketa perhehoitajista tai heidän elämäntilanteeseen liittyvistä syistä. Lisäksi lapsen ja sijaisvanhempien välille ei aina muodostu toivottavaa lapsen kasvua tukevaa vuorovaikutussuhdetta, ja taloudellisetkin tekijät saattavat syrjäyttää lapsen edun. (Rautiainen 1991, 1055.)

Lapsen ja isän välisen vuorovaikutuksen on kuitenkin todettu olevan myös tärkeää itse miehelle (Huttunen 1994, 48). Isyys ja lapsuus voidaan Rantalaihon (2003, 222) mukaan nähdä muodostuvan tarpeiden vuorovaikutuksessa, jossa myös lapsi on antajan asemassa. Miehen identiteetin on todettu organisoituvan isyyden myötä siinä missä naisenkin (Sinkkonen 1998, 70). Isä voi läheisessä ja aktiivisessa suhteessa lapsensa kanssa kokea ja kehittää persoonallisuutensa aikaisemmin mahdollisesti torjuttujakin puolia (Sommer 1986, 52).

Sijaisisän ja lapsen väliseen suhteeseen vaikuttavat useat eri tekijät. Samoin kuin biologiaan perustuvassa suhteessa, molempien luonteenpiirteiden ja temperamenttien lisäksi myös kulttuuri- ja ympäristötekijöillä sekä puolisolilla on vaikutusta siihen, millaiseksi suhde muotoutuu. (Esimerkiksi Parke 1996, 77–79.) Seuraavaksi tarkastelen sitä, miten sijaisisät näkevät suhteensa biologisiin ja ei-biologisiin lapsiinsa? Onko näissä suhteissa

eroja? Vaikuttaako sijoituksen mahdollinen loppuminen suhteen muodostumiseen sijoitetun lapsen kanssa? Miten sijaisisät suhtautuvat sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin? Entäs vaikuttaako sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat sijaisisän ja ei-biologisen lapsen väliseen suhteeseen?

5.1 Biologiset ja sijoitetut lapset

Tutkielmassani suhde biologiseen lapseen tai biologisiin lapsiin oli jokaisella haastateltavallani hyvä. Suhdetta kuvailtiin luontevaksi: *"ihan normaali isäsuhde"* (Veijo). Eikä sitä kukaan osannut oikein tarkemmin eritellä. Jos biologiset lapset eivät asuneet kotona, heihin oltiin säännöllisesti yhteyksissä puhelimitse. Haastateltavieni suhde biologisiin lapsiin ei ollut vuosien kuluessa muuttunut. Muutama sijaisisä kuitenkin mainitsi, että nykyisin aikuistuneet lapset elävät omaa elämäänsä, eikä heitä tarvitse enää samalla tavoin kasvattaa kuin pienempänä. Biologisten lasten itsenäistäkin elämää haluttiin kuitenkin tukea:

"Luonnollisesti se nyt tietty ja kuuluukin itsenäistyä ja heillekin täytyy antaa oma itsenäisen elämän mahdollisuus ja tukee sitten sitä." (Raimo)

Yksi haastateltavistani, jonka biologiset lapset olivat vielä kotona, koki, etteivät sijoitetut lapset olleet muuttaneet suhdetta biologisiin lapsiin. Hän kuitenkin oli kasvanut itse yhdessä lapsiensa kanssa vuorovaikutteisessa suhteessa:

"Siinä tavallaan kasvattaa niinku tuota toinen toistaan. Ne kasvattaa minua ja minä kasvatan niitä. Tai oikeestaan se 'kasvetaan yhdessä' on parempi sana siinä. Että ei voi sannoo, että sitä olisi jotenkin jalustalla ja sieltä vain ohjeita antaa ja määräyksiä antaa, vaan että se tulee vuorovaikutteisesti se." (Onni)

Samoin kuin isänä ja sijaisisänä toimimisessa ei aluksi nähty mitään eroa, pitivät haastateltavani myös suhdetta biologisiin ja sijoitettuihin lapsiinsa periaatteessa samanlaisena. Lopulta eroja kuitenkin esiintyi. Erot olivat yhteneväisiä ja osin päällekkäisiäkin biologisen isyyden ja sijaisisyyden välillä olleiden erojen kanssa. Isyys voidaankin täten nähdä rakentuvan erityisesti suhteessa lapseen.

Suurimpana eron aiheuttajana suhteessaan biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin haastateltavani kokivat ankaruuden. Vain yksi haastateltavistani tosin oli ankarampi omalle biologiselle lapselleen kuin sijoitetuille lapsille, ja vastaavasti tämä biologinen lapsikin puolustautui muita lapsia voimakkaammin. Tämä oli haastateltavani mukaan ymmärrettävää, koska biologisella pojalla ei ollut pelkoa, että hän joutuisi perheestä pois.

"Ja mun mielestä niinku isänä, mä olen saanut Aulilta kritiikkiä, että minä olen joskus ankarampi Mattia kohtaan kuin muita. Ja toisaalta se sitten taas puolustautuu paljon voimakkaammin, koska hänellä on sillä tavalla turva, että hänelle ei tapahdu mitään, tekeepä hän mitä hyvänsä." (Jorma)

Muutamit sijaisisät puolestaan kokivat, että suhde sijoitettuihin lapsiin oli varsinkin alussa ollut erilainen kuin biologisiin lapsiin. Nämä haastateltavani olivat joutuneet asettamaan sijoitetuille lapsille määrätietoisemmin rajat ja olemaan jämäkempiä, koska lapset olivat aikaisemmin kasvaneet vapaasti. Eräs haastateltavistani koki vielä nykyisinkin suurimpana erona suhteessaan biologisiin ja sijoitettuun lapsiinsa sen, että sijoitettua lasta joutui komentamaan topakammin:

"Ehkä siinä on semmoinen pieni vivahde-ero...Se voi tulla sieltä lapsen taustoista ehkä esille se...Niinku ero, että saattaa olla että joutuu toisella lailla sanomaan asiat sijoitetulle lapselle kuin muille...Ehkä joutuu joissakin asioissa olemaan topakampi." (Onni)

Jokainen haastateltavani pyrki kohtelemaan kaikkia lapsiaan tasapuolisesti tekemällä samoja asioita sekä sijoitettujen että biologisten lasten kanssa. Yksi sijaisisä tosin mainitsi, ettei hän ole voinut antaa samalla tavoin taloudellista tukea sijoitetuille kuin biologisille lapsilleen. Toinen oli päinvastoin sitä mieltä, että hän ei ollut voinut taata omille lapsilleen samalla tavoin hyviä opiskelumahdollisuuksia, joihin sijoitetulla lapsella on ollut mahdollisuus:

"Heidi halusi semmoiseen kouluun, joka oli toivottoman kallis, kun siihen ei saa valtion apua, sosiaalitoimisto maksaa sen...Jos meidän oma lapsi olisi, niin meidän olisi pitänyt sanoa, että ei meillä ole rahaa." (Veijo)

Yksi haastateltavani oli puolestaan miettinyt, että suhde omiin lapsiin oli jäänyt hiukan sivummalle sijoitettua lasta hoidettaessa. Hänen biologiset lapsensa olivat kuitenkin kasvettuaan todenneet, ettei heidän saama huomio tai hyvinvointi ollut sijoitetun lapsen takia vähentynyt.

Inchin (1999, 403) tutkimuksen mukaan kiintymyksen tunteet ei-biologiseen lapseen kehittyvät nopeasti ilman epätavallisia olosuhteita, joita ovat hänen mukaansa mm. lapsen ongelmat tai sijoituksen lyhytaikaisuus. Kiintymyksen kehittymistä vahvistaa puolestaan sijaisän oma halu saada lapsi, sijoituksen pituus sekä lapsen kyky voimistaa sijaisän isällisiä tunteita ja sitoumusta (mt.). Haastateltavieni suhde sijoitettuihin lapsiin olikin syventynyt vuosien kuluessa. Alun jopa ongelmallisesta suhteesta oli ajan kuluessa kehittynyt lämmin ja läheinen:

"...Suhtautuminenkin heihin on sillä tavalla niinku muuttunut läheisemmäksi, että mitä kauemmin he siinä on, että paremmin oppii tuntemaan, että sitä osaa sanoa ehkä oikeammalla tavalla eikä hermostu turhista, vaan tietää mikä on kunkin puute ja vahvuus ja vähän sen mukaan sitten opastaa." (Jorma)

Yhden haastateltavani mukaan heidän murrosikään tullut sijoitettu tyttänsä oli vuosien jälkeen alkanut kuitenkin tehdä itse irtaantumista sijaisperheestä. Tämän hetkisistä ongelmista huolimatta sijaisä näki suhteensa tyttöön kohtalaisen hyväksi. Mutta hän oli huolissaan siitä, että sijoitettu tyttö oli lähes kaiken ajan omassa huoneessaan eikä enää ollut yhtä avoin kuin aikaisemmin.

Myös toiset sijaisäät, joiden sijoitetut työt olivat murrosiän kynnyksellä, kokivat, etteivät nämä työt näyttäneet tunteitaan samalla tavoin kuin muut lapset. Vaikka itse suhteessa lapseen ei sukupuolella nähtykään olevan merkitystä, oli tyttöjen ja poikien kanssa olemisen monen haastateltavani mielestä erilaista:

"Kyllä minä omasta mielestä olisin halunnut ehkä pojankin. Onhan se poikien kanssa ne omat jutut, minä tässä kun vain tyttöjen kanssa pyörin, niin se on vähän erilaista." (Esko)

Muutama sijaisä mainitsi, että työt sanailevat aivan eri lailla kuin pojat ja olivat poikia viekkaampia:

"Tyttöjen kanssa saa aina toisella korvalla kuunnella, että mihin tämä johtaa ja niin pois päin, mutta pojilta se tulee suoraan." (Jorma)

Sijoitettujen tyttöjen muuttumista sulkeutuneimmiksi heidän kasvaessaan kuvastaa myös se, että vaikka kaikissa haastateltavieni perheissä oli luonnollista osoittaa lähei-

syyttä esimerkiksi halaamalla, eivät tytöt enää näin tehneet. Lähelle tuleminen oli parin sijaisisän mukaan sijoitetuilta tytöiltä vain loppunut:

"Silloin kun Karoliina tuli, niin meni varmaan pari vuotta niin, että aina meistä jompikumpi kävi peittelemässä ja sanomassa hyvää yötä...Ja sitten jonkun riidan jälkeen, niin silloin hän itse teki pesäeron siitä." (Urho)

Vaikka tämä haastateltavani ei pitänytkään halaamista sijoitetun tytön kanssa vieraana ajatuksena, niin tätä ei kuitenkaan tapahtunut koskaan tytön aloitteesta. Toisenkin sijaisisän mukaan suhteessa sijoitettuna olevaan tyttöön oli tapahtunut jyrkkä käänne juuri murrosiässä:

"Silloin kun se murrosikä tuli, niin meillä tuli konflikteja tän tyttären kanssa, etenkin kun mä jouduin häntä puoliväkisin hakee parina tämmöisenä rillutteluyönä...Kun hän oli siihen asti roikkunut kainalossa ja kaikkee, niin sitten jossakin vaiheessa se katkesi ja musta tuli vähän niinku sylkykuppi...Että kaikki paha oli minusta lähtöisin...Siinä vaiheessa se sukupuoliö varmaan tuli justiin, että isäheijastumat oli jotenkin vähän omituisia." (Jorma)

Eräs sijoitettu tyttö ei halannut haastateltavaani, mutta ei myöskään sijaisäitiään:

"Mutta Jenni ei silleen tule meitä lähelle...eikä sitä ei kehtoo edes hirveesti yrittää...Eihän se vissiin ole halannut minua koskaan...No eipä vaimoakaan." (Keijo)

Yksi sijaisisä kertoi käyvänsä esimerkiksi poikien kanssa saunassa, mutta tytöt eivät näin olleet koskaan hänen vaimonsa kanssa suostuneet tekemään. Vaikka tunteiden näyttäminen varsinkaan sijoitetuille tytöille ei ollut haastateltavieni mukaan helppoa, mainitsi moni, että lapset näyttivät hellyyttä kuitenkin eläimille.

Anja Laurilan (1997, 20) mukaan käsitys isästä rakentuu kehityksen kuluessa monista eri isäkuvista. Kuva alkaa muodostua vauvana sanattomasta muistista. Leikki-iässä isästä tulee poikansa esikuva ja tyttären rakkauden kohde. Kouluiässä tytär etäännyty isästään ja katsoo häntä ehkä kriittisemmin. Murrosiässä isästä tulee helposti otteluvastustaja tai hänet sysätään syrjään, niin kuin usealle haastateltavalleni oli käynyt. Toisaalta isästä voi murrosiässä tulla myös tytön kumppani tai erotuomari tyttären ja äidin irrottautuessa toisistaan.

Tyttöjen kanssa koetuista ongelmista huolimatta haastateltavani ajattelivat, että sukupuolta enemmän sijaisisä-sijoitettu lapsi -suhteessa vaikutti lapsen persoonallisuus:

"Kyllä ne persoonia kaikki on, erilaisia...Jokaisen kanssa joutuu niin kuin eri tavalla hakemaan sitä suhdetta." (Jorma)

Esimerkiksi yhdellä haastateltavallani ja hänen taiteellisesti lahjakkaalla sijoitetulla pojalla oli yhteinen tekeminen vähäistä ja kiinnostuksen kohteet erilaiset, mutta suhteesta oli silti muodostunut läheinen. Haastateltavan sijoitettu tyttö oli luonteeltaan poikaa hiljaisempi eikä päästänyt sijaisisäänsä itseään lähelle:

"Sillä tavalla tietysti jos ajattelee, että poika ja tyttö, niin mun mielestä he ovat aivan samanlaisia...Mutta ainoastaan Petterin kohalla on just se, että meillä ei niinku harrastukset tai tämmöiset on niin erilaisia...Mutta kannustan häntä siinä jutussa...Petterin kanssa tulee puhuttua paljon enemmän, kun Heidi on hyvin hiljainen, että jos kysyy miten menee, niin tulee sitten tämmöisiä teknis-taloudellisia asioita taikka sitten hän juttelee, mitä koulussa tapahtui." (Veijo)

Lähes kaikkien haastateltavieni mielestä isä-lapsi-suhteen muodostumiseen vaikutti paljon lapsen ikä sijoitettaessa hänet perheeseen. Mitä pienempänä lapsi sijoitetaan, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä sijaisisien mukaan oli kiintyä sijaisvanhempiinsa. Ja vastaavasti pienempään lapseen myös sijaisisät kiintyivät helpommin: *"Kun se on ihan melkein kuin oma tyttö tuo Ella, kun se kuitenkin niin pienenä tuli." (Esko)*

Yksi haastateltavistani kokikin suhteensa sijoitettuihin lapsiinsa erilaiseksi, koska toinen lapsista oli sijoitettu aivan vauvana ja toinen noin 8-vuotiaana:

"Jenni kun vanhempana tuli niin siihen ei sillai side ainakaan niin äkkiä tai siis tosi pitkän aikaa vie että tullee semmoinen rakkaus niin kuin on tähän toiseen. Tosi pitkän aikaa...Kolme vuotta on takana eikä sitä oikein pysty vielääkään sanomaan." (Keijo)

Eräs haastateltavistani ei kuitenkaan kokenut lasten tulemistä perheeseen yli kymmenvuotiaana kiintymyssuhteeseen vaikuttavaksi tekijäksi:

"Siis ei tietysti voi sanoa, että kummat on rakkaampia, ei sillä tavalla...Tietysti nää on tullut meille yli kymmenvuotiaana että ei ne kovin pienenä ole...Sillä tavalla tasavertaisia perheenjäseniä ne on, että en minä ole erotellut missään suhteessa sijoitettuja ja omia." (Teuvo)

Eräs sijaisisä, joka oli kokenut yhden sijoituksen purkautumisen juuri lapsen ollessa murrosiässä, piti tärkeänä, että lapsi voisi olla perheessä pidempään kuin pari vuotta ennen murrosikää. Tällöin suhde voi kestää tulevat myrskyt:

"Kyllä mun mielestä, että se isän ja äidin rooli tai vanhemmuus-rooli tulee riittävän vahvaksi, niin kyllä mun mielestä on aika tärkeätä, että se sijoitus tapahtuu ajoissa...Että kyllä se on kaiken A ja O, että ennättää sitä suhdetta luoda ennen murrosikää." (Jorma)

Suurimman osan haastateltavieni sukulaisista oli tullut sukulaisia myös sijoitetulle lapselle. Yleinen periaate haastateltavillani oli se, että samoin kuin sijoitetulla lapsella oli kahdet vanhemmat, oli hänellä myös kahdet sukulaiset:

"Ihan samalla tavalla sillä on ukkia ja mummoa ja serkkuja niin kuin tällä omallakin, että ihan samaa porukkaa se on." (Esko)

Erään haastateltavani sukulaisista osa oli hyväksynyt sijoitetutkin lapset osaksi sukua, mutta osa suhtautui epäilevästi. Myös toisen haastateltavani mukaan hänen sukulaisilleen heidän oma biologinen poikansa oli muita lapsia tärkeämpi: *"Sukulaisilla ehkä on se tunneside kovempi siihen omaan lapseen kyllä sitten." (Jorma)* Mutta sijoitetut lapset pitivät kuitenkin myös näitä sukulaisia itselleen merkittävänä: *"Se on tosi kova sana, kun pääsee sinne mummolaan, että kaikille lapsille." (Jorma)* Ainoastaan yhden haastateltavani mukaan heille sijoitettu tyttö ei itse halunnut pitää sijaisperheen sukulaisia tärkeinä. Erottautuminen sijaisperheen sukulaisista liittyi haastateltavani mukaan tytön haluun irrottautua sijaisperheestä.

Sijoitetut lapset kutsuivat haastateltaviani ja heidän puolisojaan joko isäksi ja äidiksi tai etunimillä. Yksi sijaisisä tosin mainitsi, että heillä oleva sijoitettu tyttö ei juuri käyttänyt sijaisvanhemmistaan mitään nimeä. Tämä tyttö yritti välttää tilanteita, joissa joutuisi mainitsemaan sijaisvanhempiaan, mahdollisimman pitkään. Yksi haastateltavistani harmitteli, että lapsi ei kutsunut häntä ja hänen vaimoan isäksi ja äidiksi, vaan puhutteli heitä etunimellä:

"Kyllähän sekkin tietenkin vaikuttaa tämmöiseen suhteeseen. Ehkä se on silleen vähän taustalla, että miksi ei äidiksi ja isäksi ole sanonut." (Esko)

Muutama haastateltavani puolestaan mainitsi, että etunimien käytöllä ei ollut mitään merkitystä suhteeseen:

"Me ollaan tultu tässä jo siihen tulokseen, että tällöinen vois sanoa isä- ja äiti-kultti, se on ehkä enemmänkin semmoinen... Oisko se työnkuvausta kuvaava arvonimi tai ansionimi niin kuin joku johtaja tai sihteeri tai joku tällöinen... Kyllä meitä molempia sekä ihan, kutsumanimellä että äitiksi ja isäksi... Eikä se särähä silleen korvaan, että mikset sä kutu mua nyt isäks." (Onni)

Yksi haastateltavistani kertoi, että sijoitetun lapsen saatua tiedon siitä, että hänen huostaanottonsa on varmistunut, alkoi hän kutsua sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi:

"...Se oli siitä hetkestä, kun se oli oikeusprosessi, että Petteri luki Oikeuden päätöstä, niin samana päivänä se alkoi heti, että se on äiti." (Veijo)

Aineistossani oli kuitenkin yleisintä, että sijaisvanhemmat olivat lapselle äiti ja isä, ja omat biologiset vanhemmat puolestaan x-äiti ja x-isä.

5.2 Sijoituksen päätyminen

Perhesijoituksen kesto voidaan rajata etukäteen vain silloin, kun lapsen kotiin palaamisen voidaan ajatella olevan mahdollista. Pysyväisluonteiseksi suunniteltu sijoitus päättyy useimmiten nuoren itsenäistymiseen, mutta se voi päättyä myös sijaisvanhemman tai kunnan sosiaalilautakunnan aloitteesta tapahtuvaan toimeksiantosopimuksen irtisanomiseen tai purkamiseen. (Ahto & Mikkola 1999, 28.) Suomessa ei ole olemassa lakia ns. pysyvästä huostaanotosta, mutta esimerkiksi USA:ssa ja Iso-Britanniassa pitkäaikainen sijoitus voi muuttua adoptioksi (Andersson 1999, 177). Anderssonin (mt.) mukaan näiden maiden adoptio-käytäntöä on kuitenkin kritisoitu siitä, että adoptio on pääosassa lasten hyvinvointipalveluissa eikä se anna lapsille riittävästi suojelua eikä kokemusta perhesuhteiden jatkumisesta. Kuitenkin tulokset pysyvän tai väliaikaisen huostaanoton paremmuudesta lapsen identiteetin tai pysyvyyden tunteen kannalta ovat ristiriitaisia (Andersson 1999, 176–177).

Suomessa huostaanotto on Lastensuojelulain (68/1984) 20§:n mukaan lopetettava, kun edellytyksiä sille ei enää ole, jollei lopettaminen ole selvästi vastoin lapsen etua. Lapsen etua harkittaessa on huomioitava sijaishuollon kesto-aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan

välillä vallitsevan suhteen laatu sekä lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen (mt.). Perhehoitoa voidaan täten pitää väliaikaisena ratkaisuna, jonka tarkoitus on turvata lapsen edun nimissä paluu biologisten vanhempiansa luokse (Pösö 2001, 152). Lapsen edun selvittäminen on kuitenkin vaikea tehtävä. Näin on esimerkiksi silloin, kun perhehoidossa pitkään olleen lapsen vanhemmat hakevat sijoituksen purkua eikä huostaanoton syyt ole enää voimassa, mutta lapselle on jo ehtinyt muodostua kiintymys- ja tunnesuhteita sijaisperheeseen.

Suomalaista lastensuojelua on arvosteltu lasten sijoituspaikkojen vaihtuvuudesta sekä hyvienkin sijoitussuhteiden katkaisemisesta biologisten vanhempien tilanteen muuttuessa ja heidän toivoessaan lapsen kotiinpaluuta (Pösö 2003, 152). Pysyvien kiintymyssuhteiden tärkeyden puolesta ovat puhuneet esimerkiksi psykiatri Esko Varilo (1993) ja lastensuojelun tutkija Mirjam Kalland (2002). Heidän mielestään adoptio on varteenotettava ratkaisu ns. riskilasten kohdalla, joilla ei ole kokemuksia hyvästä hoidosta eikä kiintymyssuhteista (Varilo 1993, 154; Kalland 2002, 231). Suomalainen lastensuojelu on kuitenkin Pösön (2003, 155) mukaan pyrkinyt kompromissiin lasten ja vanhempien oikeuksien ja odotusten välillä, minkä lastensuojelun sijaishuolto on mahdollistanut adoptiota paremmin. Mutta onko sijoituksen keston epävarmuudella vaikutusta sijaisisien mielestä heidän ja lapsen välisen suhteen muodostumiseen?

Anderssonin (1999, 176) vuosina 1984, 1988, 1990, 1995 tekemän pitkäaikaistutkimusten mukaan sijaisvanhemmat eivät tienneet, kauanko sijoitetut lapset ovat heillä, mutta tällä ei ollut sijaisvanhemmille merkitystä. Useimmat heistä olivat sitä mieltä, että lapsi ei ole omaisuutta, jota voisi omistaa. Sijaisvanhemmat katsoivat, etteivät he voi rakastaa lasta sen perusteella, kuinka pitkään lapsi tulisi olemaan perheessä (mt.). Anderssonin (1999, 181) uusimmassa tutkimuksessa kaikki sijaisvanhemmat pitivät kuitenkin lapsen sijoitusta käytännössä pysyvänä.

Myös lähes kaikki haastateltavani pitivät lapsen sijoitusta perheeseen sen epävarmuudesta huolimatta pysyvänä ratkaisuna. Nämä sijaisiset eivät nähneet huostaanoton purkautumista edes mahdollisena. Lähes jokainen haastateltavani oli lisäksi sitä mieltä, että yhteydenpito sijoitettuun lapseen jatkuu puolin ja toisin virallisen sijoituksen loppumisen jälkeenkin. Myös Ahton & Mikkolan (2000, 30) mukaan monet sijoitettuna olleet pitivät yhteyttä sijaisperheeseensä aikuisenakin, vaikka kaikki lastensuojelun toimenpi-

teet päättyvät viimeistään jälkihuollon loputtua eli kun nuori täyttää 21 vuotta. Erään haastateltavani perheestä olikin tullut sijoitetulle lapselle sukulaisten korvike, koska tällä lapsella ei ollut yhteyksiä biologisiin sukulaisiinsa:

"Tytöllä on mummo ja pappa, mutta välit on menny poikki. Että ne ei koskaan hyväksyny sijoitusta ja että äiti ei pysty pitämään...Jos niin sanotusti sukulaisia tapaamaan, niin varmaan meitä." (Veijo)

Vastaavanlaisesti Inchin (1999, 404) tutkimuksessa sijaisisät toivoivat, että sijoitettavat lapset olisivat omia, eivätkä he halunneet edes ajatella mahdollista eroa lapsesta. Aineistoni sijaisisät kokivat lasten biologisten vanhempien tilanteen sellaisena, että lasten kotiin palaaminen oli mahdotonta sekä tällä hetkellä että tulevaisuudessa:

"Meidän tieto on se, että Janne on meillä aikuisikään asti. Että siihen ei tule muutosta. Pittää hänen äitinsä puolelta tapahtua niin kauhia elämän muutos, että siihen olis jo ollu monta vuotta vuotta aikaa ja monta monta mahollisuutta ja ei oo tapahtunut, niin sitä [sijoituksen purkautumista] ei pidetä edes todennäköisenä. Tai sanotaan, että todennäköistä on, että sitä ei pidetä edes mahdollisena." (Onni)

Vaikka paluu kotiin ei olisi mahdollista, voi perhehoidonkin sijoitus purkautua ja lapsi voidaan sijoittaa esimerkiksi toiseen perheeseen tai lasten- tai nuorisokotiin. Haastateltavani eivät kuitenkaan pitäneet sijoituksen purkautumista todennäköisenä mahdollisista ongelmista huolimatta:

"En mä sitä sillai mieti. Mä tiedän ne realiteetit, mutta purkautuuhan voi, mutta että realiteetit Karoliinan tapauksessa on siinä, että ei hän kuitenkaan isänsä luo voi mennä asumaan ja tuota jos vaihtoehtoja miettii, niin ei niitä kovin paljoa ole...Tietysti realiteetti sekin on, että se on sitten joku sijaisperhe tai laitos, mutta ei kuulosta hyvältä sekään..." (Urho)

Yleistä oli myös, että haasteltavat kokivat vaimojensa suhtautuvan sijoituksen epävarmuuteen sijaisisää itseään voimakkaammin:

"Minä en sillä tavalla isänä tiijä, onko se miehen ominaisuuksia vai onko se luonteenpiirteitä sitten, mutta vaimoni kohalla enempi aistin silloin sitä, että kun tämän pojan asioita käsiteltiin, että jääkö poika meille, palautettaanko äitille. Minä koin, että se oli vaimolle hyvin raskasta se, että minkä aikaa poika voi olla ja se prosessi siinä. Mutta minä en sillä tavalla sitä kokenut raskaana, vaan minä koin, että tämä poika on nyt meillä ja hoidetaan häntä niin kuin omaa lasta." (Raimo)

Vaikka huostaanoton tai sijoituksen mahdollinen loppuminen ei tällä hetkellä vaikuttanut haastateltavieni suhtautumiseen sijoitettuun lapseen, vaikutti tämä yhden sijaisisän mielestä sijoitetun lapsen suhtautumiseen sijaisperheeseen:

"Kyllä mä uskon, että se [sijoituksen purkautuminen] on vaikuttanut. Se on paremminkin vaikuttanut ehkä kuitenkin sillai, että se on Karoliinan mielessä vaikuttanut. En minä usko, että se on omalta kannalta vaikuttanut tai siis muuttanut mun mielestä mitään." (Urho)

Milloin sijaisisät itse purkaisivat sijoituksen? Tällaisen tilanteen miettiminen ilman konkreettista kokemusta oli haastateltavilleni vaikeaa. Kaksi haastateltavaani oli kumpikin kuitenkin yhden sijoituksen alussa joutunut miettimään, pitäisikö heidän purkaa sijoitus heti. Syynä toisella oli se, että lapsi tuntui täysin erilaiselta kuin muut perheenjäsenet:

"Kyllä me mietittiin, että tehtiinkö me virhe ihan oikeesti...Mutta se oli se kulttuuri, mikä meidän kulttuuri oli ja mistä hän tuli, niin se oli niin paljon erilainen kuin mitä meidän lapsilla...Tällä oli esimerkiksi tangokuninkaas ja tällaiset mitkä ei meidän nuorison kulttuuriin kuuluneet...Ja sillä tavoin ennen kuin tietenkä kasvettiin...Mut kyl se kontrasti oli valtava." (Veijo)

Toinen oli puolestaan joutunut vaikeaan tilanteeseen, koska hän ei ollut tuntenut lasta kohtaan hyviä tunteita:

"Alkuun kyllä tytön kohalla harkittiin sitä, että kun tuntui ettei niitä semmoisia hyviä tunteita hänen kohdalle tullu ja tuntu, että oisko se kaikkien etujen mukaista vaikka sitä kuinka yritettiin ruveta työstä enemmän tykkäämään, mutta kun ei sitä voi pakottaa itseensä tykkäämään, kun ei tykkää niin ei tykkää. Aikasemmin se oli enemmänkin mielessä, että oisko se kaikille helpompi elämä jos tyttö olisi jossain muualla. Mutta ei sitä ennää silleesti...Aika vissiin on tehnyt tehtävänsä siinä." (Keijo)

Yksikään haastattelemani sijaisisä ei itse helposti lopettaisikaan sijoitusta. Mahdollinen syy lopettamispäätökseen muutamilla sijaisisillä oli, että vaimo ei jaksaisi:

"En minä kyllä ole ajatellut sellaista, että mikä se olisi... Kai vissiin olisi semmoinen, tätä on kyllä ihan kauhee ajatellakkin, että esimerkiksi vaimolle sattuisi jotakin semmoista, että minä jäisin yksin. Että oisko minulla siinä sitten mahollista yksin hoitaa, tätä rulljanssia pyörittää." (Esko)

Muutaman haastateltavani mukaan sijoitus saattaisi päättyä, jos lapsen kanssa ei muodostuisi puheväljä tai sijaisisä itse kuolisi:

"No jos itteiltä henki mennee, niin se on oikeestaan ainoa tilanne. Silloinhan sitä luopuu jo kaikesta muustakin." (Onni)

Muutama sijaisisä ei puolestaan osannut kuvitella lainkaan sellaista tilannetta, jossa luopuisi sijoitetusta lapsestaan. Voikin ajatella, että kaikilla haastateltavillani oli sijoitetuihin lapsiin voimakas kiintymyssuhde. Heistä kukaan ei esimerkiksi maininnut, että lapsen käytöksen takia sijoitus voisi purkautua. Yksi haastateltavistani oli sitä mieltä, että jos joku päättäisi purkaa sijoituksen, ei hän alkaisi asiasta riitelemään:

"Kun eihän se oikea vaihtoehto sekään ole, että me niinku ruvettais riitelemään siitä asiasta, koska jos se jossakin muualla päätetään, niin mitäs me siinä sitten." (Urho)

Tämän sijaisisän kiintymystä sijoitettuun lapseen kuvasi se, että hän halusi tälle vain parasta.

5.3 Isän kanssa kaksin?

Mikko Innasen (2001, 131) tekemässä tutkimuksessa lukioikäisten nuorten isäteksteissä oli vahvasti esillä yhdessä olemisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen saavuttamisen tärkeys. Yhteenkuuluvuuden tunne isän kanssa syntyi usein kahdestaan tekemisen parissa. Innasen (mt.) mukaan tilanne, jossa yhtäaikaa ollaan sekä liikkeessä että paikallaan, näyttäisi olevan otollinen. Esimerkiksi veneessä, autossa tai traktorinkopissa liikutaan ja tehdään, mutta ollaan myös paikallaan ja lähekkäin. Tällöin on mahdollista keskustella, mutta yhtä luontevaa on olla myös hiljaa. Aina ei Innasen (mt.) mielestä tarvitse puhua voidakseen olla vuorovaikutuksessa. Tällaiset kokemukset olivat jääneet lapsille mieleen mukavina yhteenkuuluvuuden hetkinä.

Haastateltavieni hetket sekä sijoitettujen että biologisten lasten kanssa kaksin olivat vähäisiä. Vain yksi haastateltavistani kävi kerran viikossa kahdestaan sijoitetun poikansa kanssa uimassa:

"Mutta oon pyrkinyt pitämään sen keskiviikon Markusta varten, että ollaan käyty kaupungissa uimahallissa. Tai sitten joku muu ilta, jos ei se keskiviikko." (Raimo)

Tämän haastateltavani perheessä muut lapset olivat jo itsenäistyneet. Toisten haastateltavien perheissä asui kotona vielä vähintään kaksi lasta. Vaikka usea haastateltavani kertoi vaimonsa käyttävän itseään enemmän aikaa kaksin olemiseen lasten kanssa, oli sijaisien puheista löydettävissä hetkiä, jolloin he olivat kahdestaan lasten kanssa. Kahden oltiin esimerkiksi sijaisiän työpaikalla:

"Oikeestaan aika vähän silleen kaksistaan, että enemmänkin sais olla...Että ne on sitten ihan ekstrajuttuja, että isän kanssa töihin." (Onni)

Tai automatkalla:

"Joskus kun tullaan niinku mökiltäkin, että suattaa olla, jos joskus ollaan niinku pakettiautollakin, että minä oon omalla autolla, niin saattaa tulla vain yks kyytiin, niin sillä tavalla sitä pääsee...Mutta eihän siinä kovin syvällisiä." (Teuvo)

Kahdenkeskiseen jutteluun saattoi löytyä aikaa myös pihatöiden teon lomasta tai saunan lauteilta:

"Pikkuisen se [kahdenkeskinen aika] tahtoo jäädä vähäiseksi, että olis varmaan parempi enemmän...Että poikien kanssa just sillai, että joku jää yksin viimeiseksi saunaan, niin ne tykkää silloin keskustella asioista, ihan mitä ne itse haluaa. Ja oikeestaan lasten ehdoilla, että silloin kun tuntuu siltä, että hää haluais jutella, niin silloin sitten." (Jorma)

Yksi haastateltavistani oli puolestaan opettanut ja aikoo opettaa kaikki lapsensa ajamaan autoa.

Koko perheen yhteisiä harrastuksia ei haastateltavillani varsinaisesti ollut. Lasten vanhenemisen myötä yhdessä tekeminen oli monen sijaisiän perheessä vähentynyt:

"Alussa kun lapset tuli meille, niin silloin ne tykkäs kovasti tämmöisestä, että lähettiin kävelyille koko porukka. Ja sitten talvella silloin pimeessä, siellä se vasta jännää olikin, kun ei siellä ole katuvaloja eikä muuta, pelkkä tähtitaivas. Niin aika usein käytiin kaikki sitten kävelemässä ja sitten ne hyppi siellä ja piti heitellä hankeen ja kaikkee...Mutta nyt on vähempi semmoista, että kukin kulkee omaan tahtiin." (Jorma)

Kuitenkin sijaisät, joilla oli vielä alle murrosikäisiä lapsia, kertoivat käyvänsä yhdessä koko perheen kanssa mökkeilemässä, marjassa, kalassa, vierailuilla, vene- ja metsäretkillä, laskettelemassa tai he pelasivat yhdessä erilaisia pelejä:

"Viikonloppuisin kesällä retkeillään jonkun verran, telttailuhommissa ja kierrellään leirintäalueita ja tämmöistä. Tai sitten käydään mökillä kalassa poikien kanssa, ja tai perhe kyllä ylleensä lähtee mukkaan kokonaan...Tietysti kaikki nuo perinteiset kylässä-käynnit ja näin...Ja talvellahan me käyvvään mäkkee laskemassa." (Onni)

Yksi haastateltavani kävi perheensä kanssa pyöräilyn ja retkeilyn lisäksi vapaapäivinä myös autoajeluilla:

"Sitten me ajellaan ja katellaan paikkoja, käyvvään viereisessä kaupungissa tai grillillä jossain tai sitten mennään mökille, grillataan makkaraa." (Raimo)

Sillä oliko haastateltavieni perheillä yhteisiä harrastuksia, ei vaikuttanut sijaisien suhtautumiseen lasten omiin harrastuksiin. Haastateltavani joko kannustivat tai hiljaa hyväksyivät kaikkien lastensa harrastukset. Yksi haastateltavistani kuljetti lapsiaan useita kertoja viikossa kymmenienkin kilometrien matkan harrastuksiin. Hänen mielestään lasten harrastukset olivat tärkeä voimavara lasten kaverisuhteiden kannalta:

"Nimenomaan silloin, kun joutuu kirkolle kulettamaan, niin tulee nämä kirkonkylän pojat tutuksi. Sitten kun meillä menee kaksi poikaa ensi vuonna yläasteelle, niin ne menee sitten sinne tuttujen pariin eikä aivan ventovieraiden pariin, se on aika iso asia se." (Jorma)

Useimmilta haastateltavieni murrosiässä tai sitä lähestyvillä olevilta sijoitetuilta lapsilta olivat harrastukset jääneet. Sijaisät hyväksyivät tällaisenkin päätöksen, eikä kukaan vienyt lapsiaan väkisin harrastamaan:

"No ei tällä hetkellä oikeestaan oo [harrastuksia]. Niillähän ol se musiikkipuol ja sitte oli voimistelujuttua kanssa...Mutta nekin on nyt jääny sitte. Myö ei oo sitten pakotettuakaan sitäkään puolta, vaan ollaan annettu olla. Koiristahan ne tykkää tietenkkin." (Teuvo)

Eräs sijaisä puolestaan epäili, että heidän sijoitettu tyttänsä kävi partiossa vain siellä olevan pojan takia. Yhden haastateltavani sijoitettu tytär oli kuitenkin murrosiässä aloittanut kuoroharrastuksen.

5.4 Sijoitettujen lasten biologiset vanhemmat

Perhehoidon kehittymiselle on viime vuosina ollut ominaista keskittyminen yhteistyöhön lasten biologisten vanhempien kanssa (Heino 1999, 21). Lastensuojelun (68/1984) 24§:n mukaan lapselle on sijaishuollon aikana turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä ja pitää heihin yhteyttä. Lisäksi sosiaalilautakunnan on tuettava ja autettava lapsen ja hänen vanhempiansa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa (mt.).

Yhteydenpito ja toimivan yhteistyösuhteen luominen sijaiskotilapsen, sijaisperheen ja biologisen perheen välille on usein ongelmallista. Ero biologisesta perheestä ja biologisten vanhempien tapaamistilanteet aiheuttavat lapselle tunneristiriitoja ja levottomuutta. (Ahto & Mikkola 1999, 22–26.) Myös monille biologisille vanhemmille lapsen sijoittaminen sijaisperheeseen on vaikea asia hyväksyä. Useat sijoitettavan lapsen biologiset vanhemmat pitävätkin lastenkotisijoitusta perhehoitoa parempana vaihtoehtona, koska tällöin heidän ei tarvitse pelätä lapsen kiintymistä vieraisiin vanhempiin. (Kähkönen 1991, 57.) Sijoituksen onnistumisen ja lapsen kehityksen kannalta on kuitenkin tärkeää, että biologiset vanhemmat hyväksyisivät sijoituksen ja heidät huomioitaisiin yhteistyökumppanina sijoitukseen liittyvissä kysymyksissä (Koisti-Auer 2002, 32). Lisäksi lapselle vaikeidenkin tunteiden käsitteleminen sijaisperheessä mahdollistaa uusien kiintymyssuhteiden syntymisen lapsen ja sijaisperheen välille. (Ahto & Mikkola 1999, 22–26.)

Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan jo hyvin pienet lapset havainnoivat sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välisiä suhteita tarkasti ja ovat onnellisia, jos vanhemmat suhtautuvat toisiinsa myönteisesti (Andersson 1989, 160–161). Mikäli sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välillä on ristiriitoja, lapsi ajautuu helposti uskollisuusristiriitaan joutuessaan valitsemaan sijaisperheen ja biologisen perheen välillä (mt.). Lisäksi mahdolliset moitteet vanhemmistaan lapsi ottaa helposti osaksi itseään. Tämän vuoksi on tärkeää, että sijaisvanhemmat hyväksyvät sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat tämän vanhempina, vaikka eivät hyväksyisikään kaikkia vanhempien tekoja. (Ahto & Mikkola 2000, 23.)

Sijaisvanhemprien suhtautuminen sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin ilmeni tutkielmassani lähinnä kahdella tapaa. Biologisten vanhempien kanssa tultiin toimeen tai sitten ei. Haastateltavani pitivät hyviä suhteita biologisiin vanhempiin periaatteessa tärkeinä, mutta suhteen toimimattomuus nähtiin vaikeana asiana kaikille osapuolille:

"Jos biologisiin vanhempiin on huonot välit ja he vetävät lapsia tavallaan pois ja rikkoivat sitä suhdetta meihin päin, niin se on lapselle jopa huono asia. Mutta jos se suhde toimii sillä tavalla, että siinä on yhteiset näkemykset asioista, niin silloinhan se on lapselle vahvuustekijä." (Jorma)

Suhde biologisiin vanhempiin oli monella haastateltavallani hyvin ristiriitainen. Vaikka sijoitetun lapsen biologiset vanhemmat nähtiin tärkeinä, ei osa haastateltavistani ollut juurikaan tekemisissä heidän kanssaan. Sijoitetun lapsen biologiseen isään yli puolella haastateltavistani ei ollut yhteyttä. Useiden sijoitettujen lasten biologiset äidit olivat huonossa psyykkisessä kunnossa tai he olivat alkoholisoituneet. Yhden lapsen äiti oli kuollut. Biologisten äitien ongelmat hankaloittivat yhteistyösuhteen muodostumista, eikä sijaisisät halunneet puuttua näihin:

"Ei myö silleen mitään vanhempia haluta, vaan myö halutaan ne lapset. Vanhempien ongelmat ja muut asiat jätetään sosiaalipuolen hoidettavaksi ja ei myö siihen puututa." (Keijo)

Yhdellä sijaisisällä oli sijoitettujen lasten biologisiin isiin ihan kaverisuhde. Hänen mukaansa sijaisisillä ja biologisilla isillä ei ole samanlaista kilpailua kuin vastaavasti äideillä. Isät enemmänkin tukevat toisiaan:

"Isällä ei tule sitä kilpailua sen biologisen vastavanhemman, biologisen vanhemman kanssa niin paljon kuin äideillä... Että vaikka periaatteessa siinä hyvin vois olla ne kaksi äitiä, että toinen biologinen ja toinen kasvattajaäiti, mutta siinä tulee sitten sitä konfliktia helpommin sitten kuin sen isän suhteen, joka on tavallaan neutraalimpi... Meillä mitä nää isät on aika vähän pitäneet kontaktia, mutta me ollaan ihan kaveripohjalta sitten...Ja siinä sitten istutaan ja vietetään ja paistellaan makkaraa ja hän on niinku hyvinkin hyvä ystävä meidän kanssa. Ja tukee meitä siinä, eikä millään tavalla tule sellaista, että kumpiko meistä on se isähahmo. Mutta äitin kanssa se on pikkasen hankalampi tilanne." (Jorma)

Eräs haastateltavistani oli puolestaan hyvissä väleissä biologisten vanhempien kanssa, mutta suhde sijoitetun lapsen isovanhempiin oli vielä parempi. Tämä sijaisisä kertoi käyvänsä jopa metsästysreissulla sijoitetun lapsen ukin kanssa.

Sijoitetut lapset säilyttävät oikean käsityksen omasta taustastaan pitämällä yhteyttä biologiseen perheeseensä. Yhteydenpito on tärkeää erityisesti lapsen identiteetin muodostumisen kannalta. (Ahto & Mikkola 1999, 22–26.) Myös Sinkkonen (1998, 76) on sitä mieltä, että olennainen itsetunnon ja identiteetin osa on tieto siitä, ketkä ovat omat vanhemmat. Lisäksi biologisten vanhempien tapaaminen on lapsen kehityksen ja psyykkisen kasvun kannalta tärkeää (Sinkkonen 2001, 164). Biologisia vanhempiaan tapaamalla lapsi voi keskustella hänelle ja perheelleen tapahtuneista asioista, mikä auttaa häntä selviytymään omista traumaistaan ja syyllisyydestään. Lasten ja heidän biologisten vanhempiensa yhteydenpitoa pitääkin Sinkkosen (mt.) mukaan tukea aina, kun se on mahdollista. Esimerkiksi Laurilan (1993, 149) tutkimuksessa sijaiskotilapset, jotka olivat säilyttäneet suhteet biologiseen perheeseensä, selvisivät muita paremmin aikuiselämässään. Lisäksi Laurilan (1997, 41) mukaan ehjään naiseuteen kuuluu sisäinen sovinto omien vanhempien kanssa.

Useat haastateltavani pitivät tärkeänä, että sijoitettu lapsi tietää, mistä hän on kotoisin ja että lapsi voi pitää yhteyttä biologiseen sukuunsa. Kaikilla sijoitetuilla lapsilla ei kuitenkaan ollut biologisia sukulaisia, joihin he voisivat pitää yhteyttä. Vain muutama sijaisisä mainitsi, että lapsi on yhteydessä biologisten vanhempien lisäksi myös tätiinsä, setäänsä, enoonsa tai velipuoleensa. Leslie Inchin (1999, 405–408) tutkimuksen tulokset ovat vastaavanlaiset tutkielmani tulosten kanssa. Inchin (mt.) mukaan sijaisisät osallistuivat itse vain rajoitetusti yhteydenpitämiseen sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa, mutta pitivät kuitenkin sijoitetun lapsen yhteyksien säilymistä syntymäperheeseen tärkeänä asiana. Inchin (mt.) tutkimuksessa sijaisisien ja sijoitetun lapsen biologisten vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä vaikeutti se, että sijaisisät eivät hyväksyneet syntymävanhempien elämäntapaa ja sitä, että nämä olivat kohdelleet lapsiaan huonosti.

Myös Höjerin (2002, 4) tekemässä tutkimuksessa sijaisvanhemmat olivat tietoisia siitä, että tilanne on lapselle paljon helpompi, jos biologiset vanhemmat ja sijaisvanhemmat vähintäänkin puhuvat keskenään. Sijaisvanhemmat kokivat suhteensa sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin Höjerinkin (2002, 4) tutkimuksessa kuitenkin vaikeaksi. Vaikka

sijaisvanhemmat todella halusivat asioiden toimivan kahden perheen välillä, olivat he kuitenkin välillä myös pettyneitä ja vihaisia sijoitettujen lasten syntymävanhemmille. Ajan kuluessa sijaisvanhemmat kokivat, että heidän täytyy keskittyä lapseen ja jättää syntymävanhemmat sosiaalityöntekijöille. (mt.)

Haastattelemieni sijaisisien perheissä alle puolet lapsista tapasi biologista äitiään kahden, neljän tai kuuden viikon välein. Yksi sijaisisa kertoi, että heidän sijoitettu lapsensa tapasi biologista äitiään biologisen mummonsensa kautta. Mummo haki lapsen tapaamiseen, ja yhdessä he menivät äidin luokse, jos äiti oli *"hyvässä kunnossa"* (Onni). Näitä tapaamisia oli myös vähennetty alun kahden viikon välein tapahtuvista kuuden viikon välein tapahtuviksi, koska lapsi oli jännittänyt tapaamisia tuhrimisella. Kolme lasta tapasi äitiään vankilassa noin kolme tai neljä kertaa vuodessa. Viisi lasta ei sijaisperheessä ollessaan ollut tavannut äitiään lainkaan, mutta yksi heistä oli äitinsä kuntoutumisen myötä tavannut hänet. Lopuista neljästä yhden lapsen äiti oli kuollut ja kolmen lapsen äiti oli haastateltavieni mukaan tapaamisiin liian huonossa psyykkisessä kunnossa.

Vain muutama sijoitetuista lapsista tapasi puolestaan biologista isäänsä säännöllisesti, toinen kahden viikon ja toinen kuukauden välein. Seitsemän lasta tapasi isäänsä satunnaisesti, ja alle puolet lapsista ei tavannut biologista isäänsä lainkaan. Isä oli joko kuollut tai hän ei vain muuten pitänyt yhteyttä. Yksi sijaisisistä mainitsi, että sijoitetusta lapsesta oli tullut *"raadollinen"* (Urho). Hän kertoi sijaislapsensa tapaavan isäänsä vain saadakseen tältä rahaa. Kaikki sijaisisät mainitsivat, että lapsi saa halutessaan soittaa vanhemmilleen, mutta vain muutama lapsi teki näin. Tutkielmassani en selvittänyt, minkä verran biologiset vanhemmat pitävät sijoitettuun lapseen yhteyttä puhelimitse. Haastatteluistani kävi kuitenkin ilmi, että erään biologisen äidin puhelinsoittojen määrää oli jouduttu vähentämään, koska hän oli sijoituksen alussa jatkuvilla soitoillaan estänyt lasta kiintymästä sijaisvanhempiin.

Aineistoni sijaisisien sijoitetut lapset tapasivat biologisia vanhempiaan muihin tehtyihin tutkimuksiin verrattuna kuitenkin hyvin. Esimerkiksi Anderssonin (1999, 179–180) tekemässä tutkimuksessa sijoitetut lapset pitivät yhteyttä äitiinsä keskimäärin kerran kuussa ja vain muutamalla oli yhteyksiä isäänsä. Myös Zahabin ja Einemäen (1996, 25) tekemä tutkimus Tampereen kaupungin huostaanottamien ja perhehoitoon sijoitettujen lasten ja heidän vanhempiansa sekä muun biologisen suvun yhteydenpidosta osoitti, että

yli puolet perhehoidossa olevista lapsista ei ollut minkäänlaisessa yhteydessä isäänsä ja nekin, jotka olivat yhteydessä, tapasivat harvoin. Isiin verrattuna äitien tapaamiset ja myös muu yhteydenpito oli yleisempää, vaikkei runsasta. Lapsista 30 % ei tavannut äitiään. (mt.)

Verrattaessa perhehoitoon sijoitettujen lasten sekä heidän vanhempien tapaamisesta tehtyjä tutkimuksia Jaakkolan ja Sántin (2000) uusperheitä koskevaan tutkimukseen on havaittavissa, että perhehoidossa olevat lapset tapaavat toista vanhempaansa harvemmin kuin lapset, jotka avioeron jälkeen asuvat äidin tai isän luona. Jaakkolan ja Sántin (2000, 36) tutkimuksen mukaan 44 % äitinsä luona asuvista lapsista tapasi muualla asuvaa isäänsä vähintään kuukausittain, mutta neljännes lapsista ei tavannut isäänsä koskaan. Isänsä luona asuvista hieman useampi (58 %) tapasi äitiään kuukausittain, mutta 12 prosenttia ei tavannut äitiään lainkaan. Näiden tutkimusten mukaan onkin havaittavissa, ettei lapsensa kanssa eri osoitteessa asuvan vanhemman vanhemmuuden toteuttaminen ole helppoa. Se ei ole helppoa avioeron jälkeen, mutta huostaanoton jälkeen se on vielä vaikeampaa. Myös Koisti-Auerin (2002, 61) mukaan biologisten vanhempien vanhemmuus voi parhaimmillaankin toteutua vain osittaisena, kun lapsi sijoitetaan pitkäaikaiseen perhehoitoon.

5.5 Yhteenveto

Haastateltavani pitivät suhdettaan sekä biologisiin että sijoitettuihin lapsiinsa hyvänä. Suhde oli aina ollut läheinen biologisiin lapsiin, mutta sijoitettuihin lapsiin kiintymys oli vuosien kuluessa syventynyt. Tutkielmani perusteella voisikin ajatella, että hyvä suhde biologisiin lapsiin olisi sijaisisyyden ehtona. Inchin (1999, 399) tutkimuksessa isyyden uudelleen kokeminen ilmenikin sijaisisyyden eräänä motiivina.

Sijaisisät olivat kohdanneet ongelmia varsinkin suhteessaan murrosikäisiin tyttöihin. Isä-lapsi-suhdetta ongelmien ei kuitenkaan katsottu juurikaan huonontaneen. Vuosien kuluessa syntynyt kiintymys oli kasvattanut sijaisisän ja lapsen välillä olevaa suhdetta niin lujaksi, että ongelmien katsottiin kuuluvan osaksi elämää samalla tavoin sijoitettujen kuin biologistenkin lasten kanssa. Kukaan haastateltavistani ei esimerkiksi maininnut, että lapsen käytöksellä voisi olla vaikutusta siihen, että sijaisisä haluaisi purkaa si-

joituksen. Lähes kaikki haastateltavani olivat sitä mieltä, että sijoitettavat lapset ovat heillä vähintään täysi-ikäisyyteen asti ja että yhteyttä pidetään tämänkin jälkeen. Sijoituksen purkautuminen nähtiin hyvin epätodennäköisenä.

Isä–lapsi-suhteen kannalta sukupuolta merkittävämpänä haastateltavani pitivät lapsen persoonallisuutta. Lisäksi lähes kaikki sijaisisät kokivat, että lapsen nuori ikä sijoitushetkellä vaikutti positiivisesti isä–lapsi-suhteen muodostumiseen. Sijaisvanhempien kutsumista etunimillä isä- ja äiti-käsitteiden sijaan koki yksi haastateltavani suhteeseen negatiiviseksi vaikuttavaksi asiaksi. Mutta koska suurin osa sijoitetuista lapsista kutsui sijaisvanhempiaan äidiksi ja isäksi, ei toisenlaista tilannetta osattu välttämättä edes kuvitella.

Haastateltavani pitivät suhdettaan biologisiin ja sijoitettuihin lapsiinsa lähes samanlaisena, vaikka pieniä eroavaisuuksia oli havaittavissa. Haastateltavani pyrkivät kohtelemaan kaikkia lapsiaan tasapuolisesti. Tämä ei aina ollut mahdollista talous- ja kasvatusasioissa. Eräs haastateltavistani piti tiukempaa kuria biologiselle lapselleen kuin sijoitetuille lapsille. Useimmat sijaisisät mainitsivat, että heidän on pitänyt olla tiukempia sijoitetuille lapsille kuin biologisille. Tämän katsottiin johtuvan siitä, ettei sijoitetuilla lapsilla aikaisemmin ollut rajoja.

Haastateltavani halusivat viettää enemmän aikaa kahdestaan sekä biologisten että sijoitettujen lastensa kanssa. Vaikka kahdestaanolonhetket olivat vähäisiä, löytyi niitä saunan lauteilta, automatkoilta, pihatöiden parista tai sijaisisän työpaikalta. Yksi sijaisisä kävi sijoitetun poikansa kanssa kahdestaan uimassa. Koko perheen yhteisiä harrastuksia haastateltavillani ei juuri ollut. Mitä vanhempia sekä sijoitetut että biologiset lapset olivat, sitä harvemmiksi kävivät erilaiset yhdessäolonmuodot. Haastateltavani, joilla oli alle murrosikäisiä lapsia, kävivät kuitenkin yhdessä veneilemässä, retkillä, he pelasivat pelejä tai lukivat kirjoja. Alle murrosikäiset lapset osallistuivat myös suhteellisen aktiivisesti erilaiseen harrastustoimintaan. Sijaisisät näkivät harrastukset hyvänä asiana lapsilleen ja useimmat kannustivatkin lapsiaan niihin. Murrosikäisiltä harrastukset olivat alkaneet jäädä. Tämä oli heidän oma valintansa, eivätkä sijaisisät myöskään vaatineet heitä harrastamaan.

Samalla tavoin kuin haastateltavani kokivat suhteensa omiin biologisiin lapsiin tärkeäksi, oli kaikkien haastateltavieni mielestä tärkeää, että myös sijoitetun lapsen suhde hänen biologisiin vanhempiinsa olisi hyvä. Haastateltavani korostivat, että lapselle on erittäin tärkeää tietää omat juurensa ja mistä hän tulee. Jos sijaisisät itse kokivat suhteensa sijoitetun lapsen biologisiin vanhempiin ongelmalliseksi, ei haastateltavillani ollut resursseja tai halua tämän suhteen korjaamiseen. Biologiset vanhemmat mielenterveys- tai päihdeongelmineen koettiin sosiaalityöntekijöiden asiaksi.

6 KASVATUS

Suomalainen isyys on Huttusen (1998, 39) mukaan nykyisin kriisissä tai murroksessa. Monet yhteiskunnalliset muutokset ovat heikentäneet isän aktiivista roolia lasten kasvatuksessa, vaikka isien on sanottu muuttuneen lapsikeskeisemmiksi. Ennen yhteiskunnan teollistumista isät olivat kasvattaneet poikansa omaan ammattiinsa ottamalla heidät mukaan työhönsä. Työn siirtyminen kodin ulkopuolelle pakotti isät olemaan päivät poissa kotoa. Äideille jäi vastuu lapsista. Vain äideillä ajateltiin olevan taito lasten kasvatukseen. (Pulkkinen 1994, 42.)

Viimeaikaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että usko äidin luonnolliseen paremmuuteen lasten kasvattajana ja hoitajana on väärä. Uusi vanhemmuustutkimus on vähitellen tuonut isät mukaan lastenhoitoon jakamaan vanhemmuutta. Tutkimusten mukaan lastenhoitotaidot on opittavissa ja isät pystyvät reagoimaan yhtä helposti lapsen tarpeisiin kuin äiditkin. Lisäksi pienen vauvan on todettu pystyvän erottamaan jo varhaisessa vaiheessa isä ja äiti toisistaan ja kiinnittymään näihin molempiin. (Pulkkinen 1994, 42–43; Juntumaa 1992 ja Pruett 1993 Huttusen 1998, 44 mukaan; Huttunen 1994, 48; Lamb 1997b, 119; Lamb 1997a, 13; Sinkkonen 1998, 37.)

Isät ovatkin Pulkkinen (1994, 42) mukaan 1940-luvulta lähtien yrittäneet kehittää uudenlaista kontaktia lapsiinsa hylkäämällä omien isiensä esikuvat ja kohtelemalla jälkikasvuun ystävällisemmin. Tämä ei ole kuitenkaan helppoa. Esimerkiksi Erkki Kujalan (2003) esittämän ajatuksen mukaan sodan vaikutukset siirtyvät miessukupolvelta toiselle vieläkin eräänlaisen historiallisen heiluriliikkeen kautta. Kun sota- ja jälleenrakennusvuosina lapsilta vaadittiin paljon ja heille annettiin vähän, heilahdettiin 1960-luvulla sallivuuteen ja vapaaseen kasvatukseen. Nykyisin puhutaan tiukoista rajoista ja rakastavasta kurista. Kujalan (mt.) mielestä miehuuteen ja isyyteen liittyvät kasvatushanteet voivat asettua paikoilleen vasta sodan seurauksena syntyneen heilahtelun vaimennuttua. Kuitenkin henkisten sotakorvausten maksuun saattaa hänen mukaan kulua vielä monta sukupolvea (mt.).

Tutkielmassani katsonkin lasten kasvatuksen sisältävän ne vanhemmuuden kautta sekä tarkoituksellisesti että tarkoituksettomasti välittyvät vaikutteet, jotka suuntaavat lapsen

kehitystä (vrt. Pulkkinen 1994). Baumrind (1989, 349–373) on esittänyt yhden tunnetuimmista lastenkasvatuskäytäntöjen jaottelun. Hänen mukaansa vanhempien keskeinen tehtävä on samalla sekä mukauttaa lapsi muiden odotuksiin että ylläpitää lapsen yksilöllisyyttä. Tässä vanhemmat käyttävät kolmea erilaista tapaa: auktoritatiivista (authoritative), määräilevää (authoritarian) ja sallivaa (permissive) kasvatusta. (mt.)

Auktoritatiivinen kasvatustyyppi perustuu vanhemman aitoon auktoriteettiin. Siihen kuuluu vanhemman pyrkimys lapsensa ohjaamiseen rationaalisella tavalla. Auktoritatiiviset vanhemmat rohkaisevat lapsiaan omien ajatustensa ilmaisemiseen. He neuvottelevat lastensa kanssa menettelytavoista, mutta tekevät kuitenkin lopulliset ratkaisut itse. Tällaiset vanhemmat eivät kahlitse lapsiaan rajoituksilla, vaikka käyttävätkin lujaa kontrollia osoittaakseen eron itsensä ja lastensa välillä. (Kettunen, Krats & Kinnunen 1996, 80.)

Määräilevät vanhemmat puolestaan kontrolloivat ja arvioivat lapsiaan usein joko uskontoon tai johonkin maalliseen auktoriteettiin perustuvien käyttäytymisstandardien perusteella. Nämä vanhemmat pitävät tottelevaisuutta hyveenä. He hillitsevät pakottamalla ja rankaisevilla keinoilla heidän oman näkemyksensä kanssa ristiriidassa olevaa lapsen omaa tahtoa. Määräilevät vanhemmat korostavat lapsilleen sovinnaisia arvoja, kuten työtä, auktoriteettien kunnioittamista sekä järjestyksen ja perinteiden säilyttämistä. He pitävät tärkeänä sitä, että lapset uskovat heidän sanaansa siitä, mikä on oikein. (Kettunen, Krats & Kinnunen 1996, 80.)

Sallivat vanhemmat kontrolloivat lapsiaan vähän. He reagoivat hyväksyvästi ja vahvistavalla tavalla lapsen impulsseihin, toiveisiin ja tapoihin. Sallivat vanhemmat eivät käytä rankaisuja eivätkä vaadi lapseltaan tämän kehitystason edellyttämää kypsyyttä. He antavat lapsensa säädellä omaa toimintaansa mahdollisimman vapaasti eivätkä vaadi lastaan noudattamaan ulkoisia standardeja. (Kettunen, Krats & Kinnunen 1996, 80.)

Baumrindin (1989, 349–373) tekemää luokittelua on myöhemmin tarkennettu siten, että salliva kasvatustyyppi on jaoteltu kahdeksi tyyppiä, hemmotteluvaksi ja laiminlyöväksi (McCoby & Martin 1983, Kettunen, Kratsin & Kinnunen 1996, 80 mukaan). Edellä kuvattu salliva kasvatustyyppi on lähinnä hemmottelua – vanhemmat ovat hyväksyviä ja lapsikeskeisiä. Laiminlyövät vanhemmat eivät puolestaan reagoi lapsen tarpeisiin eivätkä ole vaa-

tivia. He eivät tiedä, mitä lapset tekevät ja kenen kanssa ovat ollessaan poissa kotoa. He eivät ota lapsen mielipidettä huomioon. Laiminlyönnin äärimmäinen muoto on lapsen fyysisten perustarpeiden huomiotta jättäminen. (Kettunen, Krats & Kinnunen 1996, 80–81.)

Lastensuojelulain (68/1984) 19§:n mukaan huostassa olevan lapsen hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä olinpaikasta päättää sosiaalilautakunta. Tekemänsä toimeksiantosopimuksen kautta sijaisvanhemmat osallistuvat huostaanotetun lapsen hoitoon ja kasvatukseen. Heidän toimintaansa määrittelee tällöin erityisesti laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) 1 §, jonka mukaan sijaisvanhempien tulee turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Lapselle tulee turvata myös hyvä hoito ja kasvatusta (mt., 1.2§). Lisäksi lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee myös tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1.3§.)

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa laissa (361/1983) annetut toimintaperiaatteet koskevat jokaista vanhempaa, mutta ne ovat korostetussa asemassa institutionaalisuuden muokkaamassa vanhemmuudessa. Seuraavaksi tarkastelen sijaisisien tärkeinä pitämiä asioita ja arvoja kasvatuksessaan. Näkyykö siinä lain tuomat velvollisuudet? Miltä nämä asiat ja sijaisien toiminta näyttävät käytännössä? Mikä sijoitettujen lasten kasvatuksessa aiheuttaa sijaisille ongelmia? Entä ovatko sijaisit kasvattajina auktoritatiivisia, määreileviä vai sallivia?

6.1 Tärkeät asiat kasvatuksessa

Omat kasvatuksen ja elämän arvot ovat lähellä itseä, mutta toisaalta tiedostamattomina ja kaukana arkipäivän käytännöistä. Oman toiminnan arvojen miettiminen vaatii usein aikaa. Kasvatuksen ja elämän arvojen erittely ja reflektointi haastattelutilanteessa eivät haastateltavilleni olleetkaan helppoja. Yksi haastateltavistani teki kuitenkin selvän jaon

hengellisten ja elämän arvojen välille. Hänelle hengellinen perusta oli tärkeä asia myös kasvatuksessa:

"Kun minä sieltä olen saanut elämälleni perustan, tasapainon, voimanlähteen, niin siltä tasolta, miltä Markus voi ottaa vastaan, minä olen siirtänyt Markukselle tätä turvaa Jumalaan, rukousta. Markus rukoilee omalla kielellään, omalla tavallaan." (Raimo)

Tämä haastateltavani oli huomannut, että perheessä oleva arvomaailma oli siirtynyt myös heidän sijoitetulle pojalleen:

"Mut että siinä mielessä että ne arvot, mitä tällä pojalla on, niin se on ne kyllä omaksunu. Että ne on elämän arvomaailma, että semmoiset, mitkä arvot meillä kotona ja perheessä on, niin sen enempi niitä tuota erottamatta tai painostamatta niitä, niistä erikoisnumeroo tekemällä, niin niitä on niin kuin elettyinä siinä." (Raimo)

Tärkeitä elämän arvoja ja asioita kaikille haastateltavilleni kasvatuksessa olivat rehellisyys, toisten ihmisten huomiointi ja kunnioittaminen sekä hyvä käytös. Muutama sijaisissa, joiden vaimot olivat kotona ja joiden päiviä rytmitti tiukasti työaika, korosti erityisesti työn merkitystä:

"Se [työ] on minusta semmoisia elämän perusjuttuja, että siinähan se elämän ydin tavallaan on...Että se tavallaan ihmistäkin pittää kasassa ja se myös kasvattaa ihmistä." (Teuvo)

Muutama haastateltavani mainitsi myös liikunnan tärkeäksi asiaksi. Erillisiä mainintoja saivat lisäksi oikeudenmukaisuus, kymmenen käskyn periaatteet, 'koti, uskonto ja isänmaa' -ideologia, raha-asioista huolehtiminen sekä perhe- ja sukulaisyhteys.

Haastateltavani näyttäytyivätkin kasvatuksessaan perinteisten arvojen kannattajina. Vaikka vanhemmuus on saanut ja on saamassa uusia muotoja, vanhat, perinteiset kasvatushanteet elivät myös Kemppaisen (2001, 150) tutkimuksessa vahvoina eri-ikäisten sekä miesten että naisten kasvatususkomuksissa. Aineistoni kasvatusarvot näyttäytyivätkin verrannollisena Kemppaisen (2001, 45) muodostaman keskimmäisen sukupolven (36–69-vuotiaat) kasvatususkomusten kanssa. Tälle sukupolvelle oli Kemppaisen (mt., 122) mukaan kuvaavaa mm. maalaisjärkeen turvautuminen, työteliäisyys, rehellisyys, toisten kunnioittaminen ja vanhempien esimerkki. Kemppaisen (mt., 45) jaottelun vanhimpaan sukupolveen ei kukaan haastateltavani kuulunut. Kukaan sijaisisista ei esi-

merkiksi maininnut, että lapset kasvavat kasvattamatta tai että lapsia uhkailtaisiin isällä (mt., 122).

Aineistossani oli kuitenkin yksi poikkeus. Tämä haastateltavani edustaa Kemppaisen (2001, 45) tekemässä jaottelussa nuorinta sukupolvea (18–30-vuotiaat), vaikkei tähän luokkaan ikänsä puolesta kuuluisi. Nuorimman sukupolven kasvatususkomukset olivat kuitenkin yhteneväisiä haastateltavani kanssa. Hän toi kasvatuksessaan tärkeänä asiana esille humanien arvojen ja sosiaalisten taitojen lisäksi lapsen terveen itseluottamuksen vahvistamisen:

"Humaanit arvot. Jos päätetään jotain, niin ilman väkivaltaa ja kostamista...Ja sitten tiettenkin sosiaaliset taidot, vuorovaikutus ympäristön kanssa. Ja tällöinen terve itseluottamus...Koska kyllähän se itseluottamus, niin pahimmillaan on karrella siinä vaiheessa kun ne tulee perheeseen, että hyvin helposti kuulee sen, että en osaa mitään." (Jorma)

Käytännössä tämä haastateltavani vahvisti lasten itsetuntoa heidän erikoistaitojaan korostamalla:

"Näitten erikoistaitojen niinku vahvistaminen, tukeminen näissä, että sitä itsetuntoa voi sitä kautta herättää. Että löytää ne, missä se lapsi on hyvä ja tuo sen esille. Ja antaa sen touhuta niitä asioita, vaikka se häsläis sen autotallin ihan sekaisin." (Jorma)

Muiden haastateltavieni mainitsemat tärkeät arvot ja asiat tulivat käytännön kasvatuksessa esille siinä, että sijaisäidit eivät hyväksyneet lapsiltaan esimerkiksi epärehellisyyttä. Lisäksi he vaativat näiltä avoimuutta sekä käytännön hyviä tapoja:

"Jos jottain sattuu niin ei salata sitä, vaan tullaan kertomaan rehellisesti... Keneltäkään ei viijjä sallaa mitään ja kohtelias pitää olla. Että jos joku tulee kylään, niin pitää tervehtiä." (Onni)

Haastateltavani, jotka pitivät työtä tärkeänä elämän ja kasvatuksen arvona, korostivat lapsilleen myös läksyjen tekemistä: *"No koulunkäynnissä sitten, että Jennillä katotaan läksyt, ettei luistele." (Keijo)* Toinen heistä painotti varsinkin kertotaulun oppimista:

"Että kertotaulu on tärkeätä oppia ulkoo. Muillehhan minä pidin niinku tarkkaan, mutta tää nuorin silleen, että tuntu, että se matematiikassa oppi, sitä minä en sitten kyselyk-

kään, kun se oppi. Muita oon opettanut kyllä ihan omista pojista lähtien. Että se pitää oppia ihan ulkoo." (Teuvo)

Lasten kasvatuksessa muutamat sijaisäit olivat huomanneet myös oman esimerkkinsä tärkeyden: *"Joskus jossakin vaiheessa minua ihan pelotti, kun se niin tarkkaan otti kaiken." (Raimo)* Tämä haastateltavani kertoi tekevänsä yleensä kotiin liittyviä töitä yhdessä sijoitetun lapsensa kanssa:

"Samoissa töissä on mukana... Tehhään peräkärrihommia, ajetaan puita, tehhään puita, käyvvään kaupalla." (Raimo)

Yksi haastateltavistani korosti perhe- ja sukulaisyhteyttä käytännössä siten, että he juhlistivat perhepiirissä nimipäiviäkin ja kyläilivät paljon sukulaistensa kanssa puolin ja toisin. Hän näki tämän tärkeänä identiteettikysymyksenä. Tämä sijaisäi pohti kuitenkin sitä, että miten sijoitettava lapsi asian kokee, koska tällä ei ollut omia sukulaisia:

"Minä olen joskus miettinyt sitä asiaa siltäkin kannalta, että mahtakohan hän kokea sen, kun hän nyt tietää ja on nähnyt meillä sen, että meillä on aika kiinteet suhteet sukulaisiin...Että mahtaako hän kokea sen sitten sillä lailla, että kun hänellä ei ole omiin sukulaisiin suhteita, niin sen semmoisena ahdistavana... En tiedä." (Urho)

Arkielämän taidoista haastateltavani pitivät tärkeänä sitä, että lapset eivät kiroile, vaan osaavat peruskäyttäytymissäännöt, pöytätavat sekä pukeutumis- ja hygienia-asiat:

"Että silloin kun lapset tulee, niin kaikki lähtee ihan tämmöisistä perustaidoista, ainakin meillä ne oli aika heikot. Että ihan vessa-kulttuurista lähtien jouduttiin aluksi käymään niitä läpi." (Jorma)

Yksi haastateltavani oli korostanut lapsilleen, että mistä pitää hakea apua, jos kotona sattuu jotain. Lisäksi useimmat haastateltavani painottivat, että lapsilla on säännölliset nukkuma-, kotiintulo- ja ruokailuajat. Näissä perheissä pyrittiin myös syömään yhdessä kerran päivässä. Yhteinen ruokailu koettiin hetkeksi vaihtaa kuulumisia. Muutamissa perheissä yhteinen ruokahetki onnistui kuitenkin vain viikonloppuisin:

"Kyllä ne arkipäivät melkein on sillai, että se syöminen on vähän eri rytmissä. Koska ne on kuitenkin koulussa syönyt...Kyllä se usein menee varsinaisesti sillai, että me ei vaimon kanssa syödä aterialla, vaan me syödään sitten siinä suurinpiirtein samaan aikaan kuin lapset. Mutta viikonloppuna syödään sitten ihan yhdessä. Kun meillä on keittiössä

semmoinen pieni pöytä, jossa lapset syö silloin koulusta tullessa, mutta viikonloppuna, meillä on semmoinen iso tupa, niin syödään sitten isossa pöydässä yhdessä." (Jorma)

Kaikkien haastateltavieni perheissä oli yhteisiä sääntöjä ja sopimuksia, mutta niiden erittelemisen haastatteluhetkellä ei ollut helppoa:

"Onhan niitä, nyt jos tulisi mieleen...Lapsien pitää olla tiettyyn aikaan kotona, hampaiden pesu joka ilta...Ella menee nukkumaan siinä yhdeksän aikaan, oli hän väsynyt tai ei...Sitä minä oon yrittänyt, minä en tiijä, että mitä tuo Iida, kun se tykkää hirveesti niin kylmästä veestä. Minä olen yrittänyt, että ei näin kylmää vettä, kun meinaa syvän halvauksen saaha." (Esko)

Tämä haastateltavani piti tärkeänä myös sitä, että heidän lapsensa leikkisivät myös keskenään:

"On laitettu rajoja vähän näissä kaverihommissa, kun Iida ei meinaa sitten tämän Ellan kanssa leikkiä enää yhtään, kun se on se oma kaveri." (Esko)

Lisäksi haastateltavieni perheissä oltiin sovittu esimerkiksi käyttäytymissäännöistä, siivouksesta ja siitä, ettei mennä piha-alueen ulkopuolelle. Muutama sijaisisä mainitsi myös, että Internetissä oloaikaa ja tietokoneella pelaamista oli rajattu. Eräs haastateltavani korosti sitä, että sääntöjen ja sopimusten muodostamat arkirutiinit olivat turvaverkkoja lapsille:

"Että sanotaan niin, että se rutiini pyörii, se pitäisi pyöriä ajallaan. Se on sitten tavallaan se on turva sitten. Se on se perusjuttu, että silloin ja silloin on...Ne kaikki on semmoisia turvaverkostoja tavallaan." (Teuvo)

Haastateltavani opettivat lapsilleen näiden iästä riippumatta käsittelemään rahaa lähinnä viikkorahan tai kotitöistä saatavan korvauksen avulla. Muutamien haastateltavieni perheissä oli käytössä viikkoraha. Jos lapsella oli kännykkä, osa viikkorahasta kului siihen. Muutamien sijaisisien perheissä viikkorahan sijaan lapset saivat korvausta pienistä työtehtävistä, esimerkiksi siivouksesta. Eräs sijaisisä puolestaan kertoi, että tarpeen mukaan lapselle annetaan rahaa. Heillä ei enää ollut käytössä viikkorahaa, koska se oli ollut aina etukäteen kulutettu.

Yksi haastateltavistani korosti vanhimille lapsilleen rahan käytön opettelussa kesätyön merkitystä. Vaikka tämän haastateltavani lapset saivat kuukausirahan lisäksi rahaa vaatteisiin, täytyi heidän ostaa niitä myös saaduilla omilla tuloilla.

"Vaatteisiin sitten annetaan ja nyt tietysti kesällä jos on paljon töitä, niin sitten ne ostaa ite jonkin verran vaatteita. Että siihen on opittava, että ostetaan omista." (Veijo)

6.2 Suuttuminen ja rangaistukset

Puhetta, perustelemista ja selittämistä pidetään nykyisin kasvatusmetodeista hyväksyttävimpinä. Hyvin tavallisesti lasten rankaisemista pidetään vääränä ja jopa ehdottomasti kiellettyinä. Kuitenkin useiden tutkimusten mukaan lapsi tarvitsee ajoittain lempeästi, mutta lujasti ulkoapäin asetetut turvalliset kurinpidolliset rajat, kunnes hän kykenee omaan sisäsyntyiseen kurinalaisuuteen. (Rautiainen 2004, 18.) Esimerkiksi Sinkkoson (1998, 123) mukaan on hyvä selittää lapselle kaksikin kertaa, miksi esimerkiksi pakkasella on pukeuduttava lämpimästi. Tämän jälkeen kognitiivinen metodi on tehoton ja vanhemman on ratkaistava, miten auttaa lasta tulemaan toimeen voimakkaiden tunteidensa kanssa (mt.).

Rautiaisen (2004, 19) mukaan länsimaisen kulttuurin mielihyväperiaate on kuitenkin siirtynyt myös lasten kasvatukseen. Mielipahan aiheuttaminen lapselle koetaan vääränä, vaikka mielihyväperiaatteeseen sitoutunut kasvatuskäytäntö (esimerkiksi maanittelu, suostuttelu, lahjonta) ei välttämättä tuo lapselle riittävää turvallisuutta eikä lapsi opi erottamaan hyvää ja pahaa, oikeaa ja väärää kokemuksellisella tasolla. Rautiaisen (mt.) mielestä kurinpito, vallankäyttö ja fyysinen väliintulo ovat tarpeellisia kasvatuksessa silloin, kun niitä käytetään huolenpidollisesti vailla mielivaltaa, alistamista tai häpäisemisen tarkoitusta. Tällöin kasvattajan puuttuminen lapsen ei-toivottuun käyttäytymiseen voi sisältää lapsesta epämiellyttävältä tuntuja mutta ei kuitenkaan traumatisoivia piirteitä. Rautiaisen (mt.) mukaan ajoittainen lievä mielipahan kokeminen on olennainen osa inhimillistä kasvua.

Sinkkonen (1998, 123–124) painottaa myös, että vanhempien olisi näytettävä lapsilleen aidosti tuntemuksensa. Vanhempien tulee näyttää myös paha mieli ja suuttumus, jotta lapsikin ymmärtäisi, mitä hänen tunteensa saavat toisissa aikaan. Jokainen haastatelta-

vani kertoikin joskus suuttuvansa lapsilleen. Vain yksi kertoi yrittävänsä välttää suuttumista, koska heillä oleva sijaislapsi menee siitä aivan lukkoon:

"Eikä sekkään oo poissuljettu, että minä en ois suuttunu tälle lapselle. Mutta silloin kun minä olen suuttunu ja huomannu, että häneen sattuu se, niin minä oon pyytänyt siltä anteeks sen suuttumisen, mutta en sitä asiaa...En minä ole niin hyvä isä, että minä en suuttuisi, ettäkö en ääntä korottaisi...Mutta että vaikka mitä nyt tapahtuisi, minä ensin annan ihteni rauhoittua ja sitten ruppeen tämän lapsen kanssa keskustelemaan, että mitä sä näin teit, että ei nuin saa." (Raimo)

Yleisimmät tavat suuttua olivat äänen korottaminen:

"No itse asiassa silleen ihan täysillä, reilusti en [ole suuttunut] hirveen monta kertaa, mutta yleensä sitten jo ihan reilusti asiasta...Ääntä löytyy." (Onni)

Ja/tai mökötyt: *"Minä en saa sitä sanottua, jos minä suutun." (Veijo)* Muutamat sijaisäät suuttuessaan lapsille äänen käytön lisäksi käskivät heidät omiin huoneisiinsa tai saattoivat ottaa lapsen olkapäistä kiinni:

"Kyllä se on verbaalista, että en mä...Kyllä mä tietenkin olen joskus ottanut olkapäistä kiinni ja pistänyt sen johonkin istumaan, kun siinä vaiheessa kun tulee tämmöinen, että räpättää aikansa ja poistuu samantien ja lyö oven kiinni, ennen kuin toinen kerkiää sanomaan mitään...Silloin on vain pakko mennä perässä ja sanoa, että 'nyt istut siinä'. Mutta en minä mihinkään tukkaan tai muuhun käy käsiksi." (Jorma)

Sijoitettujen lasten tehdessä jotain väärin pyrkivät useimmat haastateltavani tällöin keskustellen korjaamaan asiaa:

"Kyllä mulla on aika lailla semmoinen rakastava rooli, että mä lähen niinku siitä ajatuksesta, että jos se ei tiedä, että miten asia pitäisi tehdä, niin minä opetan sitä, mutta ei nyt ole enää paljon semmoisia asioita, mitä hän ei tiedä, että lähes kaikki asiat jo osaa...Jos jotakin huomauttamista tulee, kyllä se on lähinnä tahallisuudesta taikka siten huolimattomuudesta tai jostain sellaisesta." (Urho)

Erään haastateltavani perheessä isommista väärin tehdyistä asioista keskusteltiin koko perheen kesken. Keskustelun lisäksi muita reagointitapoja olivat lapsen kieltäminen ja äänen korottaminen. Pienimpien lasten tehdessä jotain väärin, ottivat haastateltavani heidät tilanteesta konkreettisesti pois. Eräs sijaisäät puolestaan huomattuaan lapsensa tekevän jotain väärin saattoi ottaa lapsen kauluksesta kiinni, korjata yhdessä lapsen kanssa väärin tehty asia oikeaksi ja laittaa hänet rauhoittumaan omaan huoneeseen:

"No yleensä siitä seuraa jonkun verran korkeempaa äänenkäyttöä ja voi olla, että reuuttua kauluksista, että 'kuule ei tehä näin'. Ja jos on ihan selkeesti korjattavissa se mitä se on tehny, niin sitten tehhään se oikein. Ja mahdollisesti sen jälkeen seuraa sanktiona vähän aikaa rauhottumista...Tai se on sitten jäähy, se ei oo aresti, vaan se on jäähy." (Onni)

Lasten ruumiillinen kurittaminen kiellettiin Suomessa lailla vuonna 1984. Tästä huolimatta Lastensuojelun Keskusliiton teettämän tutkimuksen mukaan kolmannes suomalaisista hyväksyy lasten ruumiilliseen kurittamiseen. Miehet hyväksyvät kurittamisen naisia useammin. Naisista runsas viidennes pitää ruumiillista kuritusta ainakin poikkeustapauksissa hyväksyttävänä, miehistä sen hyväksyy lähes puolet. (Lasten ruumiillisen kurituksen hyväksyvien suuri määrä yllätti 2004, 30–31.) Haastateltavistani jokainen pyrki kunnioittamaan lapsen fyysistä koskemattomuutta. Mutta muutama sijaisisä kertoi tilanteesta, jossa oma toiminta oli mennyt tämän rajan yli. Ainakin toisella näistä omat lapsena saadut kasvatuskokemukset olivat nousseet silloin pintaan, eikä hän ollut löytänyt tilanteeseen muuta ratkaisua kuin ruumiillisen kurittamisen:

"Väärin on antoo selkään, muttamutta se on se vanha kasvatus minkä ite on saanu. Kun en mittään muuta keksinyt sillä hetkellä, se on semmoinen...noppee ratkaisu. Kun sana ei tehonnut ja siitä oli puhetta ollu."

Tutkielmassani oli havaittavissa, että kasvatuskäytännöissä ajatukset ja toiminta eivät aina kohtaa. Moni haastateltavani esimerkiksi mainitsi, ettei heillä ollut käytössään varsinaisia rangaistuksia. Käytössä olevia sanktioita nuorimmille lapsille olivat kuitenkin viikkorahan ja karkkipäivän menetys sekä vanhemmille kotiaresti ja kännykän käyttökielto. Näilläkään ei erään sijaisisän mukaan enää ollut vaikutusta sijoitetulle lapselle, vaan he olivat joutuneet turvautumaan kasvatusasioissa ammattiapuun:

"Jossakin vaiheessa oli jotain semmoista, että oli tavallaan kotiarestia, että ei kaverin luokse päässyt. Ja silloin kun oli viikkorahat vielä, niin siinä meni sitten viikkorahat tai jotain tämmösiä...Mutta sitten nythän on käynyt niin, että sillä lailla, että ei oo mitään väliä. Tää oli yks asia kanssa, miks me haluttiin sitä psykologia...Se keskusteluyhteys ei toimi, kun ei saa toiseen mitään yhteyttä." (Urho)

Eräissä perheissä lapset eivät ruokailusta myöhästyttyään saaneet enää ruokaa:

"Nyt oli viime tässä, ei oo kauaa, oliko tässä viikolla. Yksi tyttö ei tullu syömään silloin iltaruokailuun. Äiti sano silloin, että 'kerran myöhästyt, niin silloin ei tulla', että ruokailu jää välliin. Minusta se kuulosti ihan hyvältä." (Teuvo)

Yksi sijaisissä puolestaan kuvaili sijoitettua tyttöään niin kiltiksi, että tytölle ei ole tarvinnut asettaa mitään rangaistuksia. Tätä tyttöä oli jouduttu kehotettu näyttämään huonompiakin tunteita:

"Täähän on niin kiltti, että hänelle ei oo tarvinnut... Ollaan yritetty sitä, että joskus voi näyttää niitä huonompiakin puolia, mutta eipä oo juuri näyttänyt" (Keijo).

6.3 Kasvatusongelmia

Sijaisisät joutuvat kohtaamaan sijoitettujen lasten kanssa usein vaikeita tilanteita, joihin monen biologisen vanhemman ei koskaan tarvitse törmätä. Sijaisisyyteen kuuluvia vaikeuksia ilmeni haastatteluissani lähes yhtä monta kuin oli haastateltavia. Muutaman mielestä vaikeinta oli ollut se, että lapsen huostaanotosta käytiin pitkä oikeusprosessi tai se, että sijoitetun lapsen lähiomainen halusi purkaa sijoituksen. Muiden haastateltavien kokemat huonot asiat liittyivät lähinnä lasten kasvatukseen. Yksi sijaisissä piti raskaana sitä, että energisen lapsen touhuissa pitää koko ajan olla tietyllä tavalla mukana eikä esimerkiksi voi lukea kirjaa silloin kun haluaisi sekä välillä eteen tulevat kriisitilanteet. Myös se, että on tapahtunut jotain kiellettyä, jota joudutaan selvittämään, oli erään haastateltavani mukaan raskasta:

"Että siinä hyvin herkästi saattaa mennä mukana, sillä lailla että ei muistakkaan sitä, että 'hei sä oot aikuinen ja sä kättelet vierestä ja selvittelet mitä tapahtui niin kuin rikospoliisi konsanaan, että tuota kirjaat ylös ja sitten kättelet vähän ja koitat sitten selvittää, että et lähe huutamaan siihen porukan mukana, koska sä oot silloin jo hävinny sen pelin'. Että semmoinen analyttinen ote säilyisi." (Onni)

Yksi sijaisissä mainitsi ongelmalliseksi sen, että sijoitetun lapsen kanssa ei pääse aina kontaktiin: *"käskytys ei mene perille" (Teuvo)*. Tällöin samaa asiaa joutuu toistamaan useampaan kertaan, eikä lapsi välttämättä silti ymmärrä asiaa tai tottele. Eräs sijaisisistä mainitsi puolestaan huonoimmaksi asiaksi kiintymisen vaikeuden lapseen:

"Alkuun kun kuvitteli sitä tähän vanhempaan lapseen, että tullee semmoinen lämmin suhde sillai heti siihen, se sitten yllätti miten vaikeeta se on, että pitkään se vei ja on se oikeestaan vieläkin kesken. Kuitenkaa, että vaikka Jenni tavallaan vieläkin kuuluu meijjän perheeseen, mutta välillä tuntuu, että ei kuulukaan, jotenkin ulkopuolinen silleesti... Se alkuun meni hyvin ja sitten alkoi tuntumaan, että ei pystykkään kiintymään siihen lapseen niin kuin ite haluais." (Keijo)

Ongelmista huolimatta kukaan sijaisista ei ole katunut päätöstään ruveta sijaisvanhemmaksi. Jokaisen mielestä sijaisisyys on antanut heille enemmän, kuin mitä se on ottanut:

"Kyllähän se silleen on varmaan antanut jonkun verran niinku ihmisenä että ja kasvatanut... Että ei se minusta oo silleen hukkaan mennyttä aikaa." (Teuvo)

Vaikka tulevaisuus saattoi näyttäytyä epävarmana, eivät vaikeudet olleet katkeroittaneet haastateltaviani: *"Mutta ei me silti olla tätä kaduttu, se on silti ollut hieno kokemus, vaikka se päättyisikin." (Urho)*

6.4 Yhteenveto

Kasvatuksen arvot ovat arkipäivässä läsnä, vaikkei niitä aina tiedostaisikaan. Niiden tietoinen erittely haastattelutilanteessa ei ole helppoa. Toisaalta arvot ohjaavat käytöstä myös kokonaisvaltaisesti. Kukaan haastateltavistani ei esimerkiksi tuonut esille, että toiset asiat olisivat biologisten lasten kasvatuksessa tärkeämpiä kuin sijoitettujen lasten kasvatuksessa tai toisinpäin. Tämä toisaalta on myös merkinä siitä, että sijaisit kasvattavat sijoitettuja ja biologisia lapsiaan samalla tavalla. Haastateltavani puhuivat lapsistaan, jakoa sijoitettuihin ja biologisiin lapsiin ei tehty.

Haastateltavani näyttäytyivät tutkielmassani perinteisinä kasvattajina, joille kasvatuksessa huomioitavia asioita olivat työ, perinteiset isänmaalliset arvot sekä kymmenen käskyn periaatteet. Joukkoon mahtui kuitenkin myös uudemman kasvatustyylin kannattaja, jonka kasvatuseriaatteisiin kuului lapsen yksilöllisyyden huomioiminen, lapsen vahvuuksien korostaminen sekä keskusteleminen. Sijaisien luokittelu Baumrindin (1989, 349–373) esittämän lastenkasvatuskäytäntöjen jaottelun mukaisesti ei ole aivan yksiselitteistä. Periaatteessa kaikki sijaisit näyttäytyivät auktoritatiivisina kasvattajina, koska heillä oli esimerkiksi pyrkimyksenä ohjata lapsia rationaalisella tavalla. Sijaisi-

en kasvatusasenteissa oli myös määräilevän kasvatuksen piirteitä, sillä useat haastateltavista korostivat sovinnaisia arvoja. Hemmottelevia tai laiminlyöviä sijaisisia ei aineistossani ollut.

Jokainen haasteltavani piti kasvatustyylistään riippumatta tärkeänä sitä, että lapsi tai nuori osaa peruskäyttäytymissääntöjen lisäksi arkielämän taitoja. Osalle sijoitetuista lapsista sijaisisä olikin puolisonsa kanssa joutunut opettamaan uudenlaista käyttäytymiskulttuuria hygieniasioista lähtien.

Kukaan haastateltavistani ei viitannut suoraan lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) tuomiin velvollisuuksiin, mutta lain periaatteet olivat useimpien sijaisisien toiminnassa luettavissa. Lain määrittämät kasvatusohjeet näyttäytyivätkin hyvin ympäripyöreinä verrattuna haastateltavieni antamiin käytännöllisiin vastauksiin. Tutkielmani mukaan ei tarvitse epäillä, etteivätkö haastateltavani huomioisi kasvatuksessaan lapsen kehitystasoa tai mahdollistaisi lapselle turvallisen kasvuympäristön sekä hyvän hoidon ja kasvatuksen. Kaksi haastateltavaani oli rikkonut lapsen fyysistä koskemattomuutta antamalla ruumiillista kuritusta. Tämä oli heilläkin todella harvinaista. Todellisten kasvatuskäytäntöjen selvittäminen haastatteluin ei ole tosiasiasa mahdollista.

Virallisia rangaistuksia ei monella haastateltavallani ollut, mutta tarpeen tullen sijaisisät ottivat lapselta kännykän pois, antoivat kotiarestia tai lapsi menetti viikkorahansa tai karkkipäivänsä. Yksi haastateltavistani mainitsi, että heille sijoitetulle tytölle millään rangaistuksella ei ollut mitään väliä, koska tyttö oli tällä hetkellä välinpitämätön kaikkeen. Puolestaan yksi haastateltavani mainitsi heille sijoitetun tytön olevan käytöksessään liiankin kiltti.

Sijaisisät joutuvat kohtaamaan sijoitettujen lasten kanssa usein vaikeita tilanteita. Useimmat haastateltavani liittivät kohtaamansa vaikeudet erityisesti lasten kasvatukseen. Näitä oli mm. se, että energisen lapsen touhuissa pitää olla koko ajan mukana, eteen tulevat kriisitilanteet ja se, ettei sijoitetun lapsen kanssa pääse aina kontaktiin. Vaikeuksistaan huolimatta kukaan haastateltavistani ei katunut valintaansa toimia institutionaalisenä isänä.

7 TYÖ- JA PERHE-ELÄMÄN YHTEENSOVITTAMINEN

Elämämme koostuu eri osa-alueista, joita muodostavat esimerkiksi harrastukset, työ, perhe, järjestötoiminta ja opiskelu. Nykyisin kodin ulkopuolinen toiminta on eriytynyt perhe-elämästä. Eri elämänaalueet eivät ole kuitenkaan erillisiä eivätkä sulje toisiaan pois. Kokemukset ja tunteet yhdellä elämänaalueella leviävät helposti toiselle. Eri elämänaalueiden yhteensovittaminen vaikuttaa ratkaisevasti perheen arkeen (Keinänen 1994, 136). Esimerkiksi Kinnusen ja Maunon (2002, 105–106) mukaan työ on yhteydessä vanhemmuuteen. Työssä koetun väsymyksen heijastuessa vanhemmuuteen tuntevat vanhemmat itsensä riittämättömiksi ja voimattomiksi lasten kasvatuksessa (mt.). Voidaan kuitenkin kysyä, onko sijaisvanhemmilla erillistä perhe-elämää? Tekevätkö sijaisisät kahta työtä rinnakkain käydessään sijoitettujen lasten hoitamisen lisäksi myös töissä kodin ulkopuolella? Pitäisikö puhuakin kahden työn yhdistämisestä eikä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisesta?

Sijaisvanhempien ammatillisuus puhututtaa aika ajoin. Aikaisemmin vieraita lapsia hoidettiin hyvästä tahdosta ja vanhasta tottumuksesta. Ei-biologisten lasten hoitaminen omien lasten ohessa oli luonnollista ja kuului maatalousyhteiskunnan yhteisöllisyyteen. Nyky-yhteiskunnassa, jossa sukulaisten muodostamat turvaverkot naapureista puhumattakaan ovat rikkoutuneet, tämä ei ole enää mahdollista. Lisäksi lasten ja nuorten ongelmat ovat vaikeutuneet, eikä heidän hoitamiseen ja kasvattamiseen aina riitä tavallisen vanhemman kyvyt. Esimerkiksi Isomäen (1998) mukaan sijaisvanhempien kokemus, täsmäkoulutus sekä kiinteä yhteistyö viranomaisverkossa tuo heille kapean erityisalan asiantuntemusta. Isomäen (mt.) mukaan sijaisvanhemmuutta voidaan ajatella jopa professiona.

Erotan tutkielmassani toisistaan kuitenkin sijaisisien työ- ja perhe-elämän, koska haastateltavistani ei kukaan pitänyt sijaisisyyttä ammattina ja suhde lapseen nähtiin pääasiallisesti normaalin isäsuhteen kaltaisena:

"Ei se miltään hoitosuhteelta tunnu, että en minä silleen pysty ajattelemaan, että tavallaan sillai niinku hoijjettavana. Kyllä se varmasti on ihan tavallinen isä-lapsi-suhde." (Keijo)

Lisäksi jokaisella haastateltavallani oli sijaisisyyden rinnalla, päällä tai alla muu varsinainen ansiotyö. Loma-aikoina sijaisisyys saattoi kuitenkin näyttäytyä haastateltavillemikin täysipäiväisenä työnä:

"Kun kesällä lapset ovat koko ajan paikanpäällä...Ja sitten oli muitakin kiireitä kesällä, mitkä ressassi. Meillä oli viime kesänä sellaista vaakalentoa." (Jorma)

Seuraavana lähestyn työn ja perheen sekä kotitöiden ja lastenhoidon jakaantumista sijaisperheissä tavallisten suomalaisten perheiden kautta. Tavallisella perheellä tarkoitan kahden heterovanhemman ja heidän biologisten lastensa muodostamaa yhteisöä. Esittelen myös kotitöiden ja lastenhoidon jakaantumisen muuttumista yhteiskuntarakenteemme kehittymisen myötä. Lähemmin tarkastelen tätä jakoa sijaisperheissä haastattelemini sijaisisien näkökulmasta. Luvun lopussa nostan esille sijaisisien kokemuksia sijaisvanhemmuuden vaikutuksesta heidän parisuhteeseensa.

7.1 Työnjako perheessä

Perinteisesti kodista ja lapsista huolehtiminen on ollut naisten vastuulla. Miehillä on puolestaan ollut määräysvalta kodin ulkopuolisissa asioissa, eikä heidän ole tarvinnut puuttua kotitöihin. (Mäkelä 1993, 5.) Vielä viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä isät olivat paljon poissa kotoa ja kotona ollessaan he olivat usein pelättyjä auktoriteetteja (Huttunen 1998, 36-37). Salmen (1996, 212) mukaan naisten tulo työmarkkinoille teki työn ja perheen yhteensovittamisesta ja lasten hoidon järjestämisestä ongelman. Vielä YK:n kansainvälisen perheen vuoden 1994 Suomen toimikunnan keskustelujenkin pohjalta todettiin, että vaikka suomalaisessa perhepolitiikassa oli panostettu paljon pienten lasten hoidon järjestämiseen, nähtiin työn ja perheen yhteensovittaminen yhtenä vanhemmuuden tärkeistä haasteista (YK:n kansainvälisen perheen vuoden 1994 Suomen toimikunnan raportti 1995, 57).

Suomessa yhteiskunnallista päivähoitoa alettiin järjestää 1970-luvulla (Laki lasten päivähoitosta 36/1973). Tällöin naisten kodin ulkopuolella tapahtuva ansiotyö katsottiin

naisille kuuluvaksi oikeudeksi. Päivähoidon, vanhempainlomien ja hoitovapaiden kautta naisille onkin haluttu turvata mahdollisuudet ansiotyöhön. Kaksi jälkimmäistä ovat samalla kuitenkin myös heikentäneet naisten työmarkkina-asemaa ja vastaavasti vahvistaneet miesten hegemoniaa. Naiset käyttävät vanhempainlomia ja hoitovapaita miehiä yleisemmin, joten naiset leimataan helposti epäluotettavaksi työvoimaksi mahdollisten poissaolojen takia. Työ- ja perhe-elämän yhteensovittaminen ja siihen liittyvien mahdollisten ongelmien onkin perinteisesti katsottu koskettavan enemmän naisia kuin miehiä. (Salmi 1996, 212–213; Julkunen & Nätti 1997, 66.)

Kinnunen, Loikkanen ja Mauno (1995, 386) kuitenkin huomauttavat työn ja perheen yhteensovittamista koskevien tutkimusten vinoutumasta. Tehdyt tutkimukset keskittyvät useimmiten naisiin, joten miesten kokemusten selvittäminen vaatisi lisätutkimusta (mt.). Esimerkiksi Michael Lamb (1986, 8–9) muodosti jaottelun vuorovaikutukseen, saatavilla oloon ja vastuullisuuteen saadakseen todellisemman kuvan isän osallistumisesta lastenhoitoon. Vuorovaikutuksella Lamb (mt.) kuvasi isän suoraa kontaktia lapsiinsa, esimerkiksi huolenpidon tai yhteisten aktiviteettien kautta. Saatavilla ololla hän ilmensi isän luoksepääsevyyttä eli mahdollista vuorovaikutusta lasten kanssa. Vastuullisuudella Lamb puolestaan käsitti lastenhoitoon liittyvän suunnittelun ja organisoinnin. (1986 Korhosen 1999b 96–97 mukaan.)

Kinnunen, Koivunen ja Mauno (1997, 105–116) tarkastelivat sekä naisten että miesten kokemia työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmia. Heidän tutkimuksessaan oli havaittavissa työstä perheeseen suuntautuva ristiriita molemmilla sukupuolilla. Tutkimukseen osallistuneista sekä miehistä että naisista noin 40 % ilmoitti kokevansa tätä ristiriitaa vähintään joskus. Perheen ulottamat kielteiset vaikutukset työhön koettiin sen sijaan vähäisiksi. Työelämän häiritsevyys perhe-elämän kannalta selittyi työhön liittyvillä stressitekijöillä, joista merkittävimpinä olivat sekä miehillä että naisilla työssä koetut runsaat aikapaineet. (Kinnunen, Koivunen & Mauno 1997, 105–116.)

Työväsymyksen heijastuminen perhe-elämään oli havaittavissa myös aineistossani. Haastateltavani, jotka pystyivät itse vaikuttamaan työaikaansa, olivat tyytyväisempiä arkipäiväänsä kuin ne, joilla työaika ei joutanut. Melkein kaikilla haastateltavillani työ kuitenkin kulutti paljon sekä voimavaroja että aikaa. Sijaisisät toivoivatkin, että pystyisivät antamaan itsestään perheelleen enemmän. Vaikka tämä ongelma tiedostettiin, ei

ratkaisua ollut näkyvissä: *"Työ vie niin paljon, vaikkei se sais viijää, niin se ottaa paljon kuitenkin."* (Onni) Tämä haastateltavani oli jo vaihtanut matkatyönsä työhön, jossa hän pystyi olemaan kotona enemmän. Lapsilleen sattuneen mäenlasku-onnettomuuden yhteydessä hän oli kohdannut sen tosiasian, että oli lapsistaan liian kaukana auttaakseen heitä:

"Silloin mä huomasin, että kun on pieniä lapsia kotona, niin näistä hommista pitää päästä pois. Tai tän tyylisestä systeemistä, että minä olen jossain tuolla edempänä. Tosin oon nytkin semmoisessa työssä, että olen välillä etempänä...Mut kyl mä nyt koen, että olen paljon enempi saatavilla kuin aikaisemmin." (Onni)

Koski-Hyvärisen ja Puttosen (1987, 163) mukaan isät kokevat tärkeimmäksi elämänalueeksi perheen ansiotyön ollessa toisena. Suomessa vallitsevat sukupuolten väliset palkkaerot ovat kuitenkin suurena syynä siihen, että miehet joutuvat usein elämässään asettamaan työn perheen edelle (Isätoimikunnan mietintö 1999, 3). Perheen elättäminen katsotaankin yleisesti edelleenkin kuuluvan olennaisesti sekä isyyteen että miehisisyyteen (Sinkkonen 1998, 37). Myös muutama haastateltavani korosti ansiotyön tärkeyttä itselleen. Eräs sijaisisä esimerkiksi toi esille, ettei hän voisi jättää työtänsä, vaikka hänen puolisonsa ei enää jaksaisi toimia sijaisvanhempana. Tällöin lasten sijoitus olisi lopetettava:

"Tietysti se tilanne on, että äiti ei jaksais. Se on sitten silloin aika lailla mahottomuus, koska en minäkään työtä sillä tavalla voi jättää. Että jos se siltä puolelta tulee, niin totta kai se on hyväksyttävä." (Teuvo)

Naisten työssäkäymisen lisääntyminen ei ole poistanut elättäjäsä-ajatuksen lisäksi myöskään kotitöiden epätasaista jakaantumista puolisoitten kesken (Jallinoja 2000, 120). Naiset käyttävät yhä miehiä enemmän aikaa kotona oleviin töihin. Lapsiperheissä naiset tekevät enemmän vaatehuoltoon, ruokatalouteen, siivoukseen ja päivittäisiin ostoksiin liittyvää työtä. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että miehet ovat alkaneet naisten ohella osallistua niihin. Isät osallistuvat nykyisin myös yhä enemmän konkreettiseen lastenhoitoon sekä lasten kanssa leikkimiseen, pelaamiseen ja ulkoilemiseen. Käytännössä miehet osallistuvat ahkerimmin kotitöiden tekemiseen nuorissa perheissä, joissa ei ole lapsia. Vaikka kotitöihin käytettävä aika on puolisoilla vähitellen lähentynyt toisiaan, muuttuvat kotityöt lasten syntymän jälkeen suurimmalta osalta naisten

työksi, ja tämä työnjako säilyy lähes muuttumattomana myöhemminkin. (Auvinen 1995, 64–64; Haavio-Mannila 1984, 174–175, 177; Korteila 2005, 6.)

Haastattelemani sijaisisät eivät maininneet, että sijoitettujen lasten tuleminen olisi vaikuttanut heillä kotitöiden jakaantumiseen. Suurimmalla osalla *"ne [kotityöt] on aina pyörinyt samalla tavalla."* (Onni) Kotityöt ovat saattaneet jakautua heti biologisten lasten syntymän jälkeen tai muutos on tapahtunut niin vähitellen, ettei sitä välttämättä ole havaittu. Eräs haastateltavistani kuitenkin mainitsi, että sijoitettujen lasten tultua hänen ei ole tarvinnut osallistua kotitöihin yhtä paljon kuin aikaisemmin, koska hänen vaimonsa oli jäänyt tällöin kotiin. Yhdessä haastateltavani perheessä kävi siivoaja kerran kahdessa viikossa.

Lähes kaikki sijaisisät mainitsivat kotitöiden tekemisessä sen muutoksen, että lasten kasvaessa tulee heidän osallistua enenevässä määrin myös kotitöiden tekoon. Näissä perheissä oli jo nyt käytäntö, että lapset siivoavat ainakin oman huoneensa. Lisäksi useimmissa perheissä oli lapsille oma alue, jonka he siivosivat. Erään haastateltavani perheessä oli tapana, että viikoittaisessa perhekokouksessa päätetään, minkä alueen kukin siivoaa:

"Mutta se tietty, että enemmän kun lapset kasvaa, niin sitä enemmän niiltä voi vaatia erilaisia asioita. Että vähän enemmän vaativampia juttuja, että 'hei, nyt ois tämmöinen'. Ja yleensä niistä ei tehä listaa keittiön jääkaapin oveen, ja että 'käykää katto-massa onko muutoksia tullu'. Vaan tavallaan pietään semmoinen pikkuinen kokous ja kokoustetaan sitten, että jokainen tietää, että mitä nyt on tulossa ja mitä on aiottu ja saa sitten esittää myös omia toiveita." (Onni)

Aineistostani oli havaittavissa, että mitä vanhempia lapset haastateltavieni perheissä olivat ja mitä enemmän heitä oli, sitä enemmän kotityöt jakaantuivat myös lapsille.

Useimmissa haastateltavieni perheissä kotona tehtävät työt jakaantuivat sijaisisien näkökulmasta ajallisesti tasapuolisesti. Työnjako oli kuitenkin eriytynyttä. Kaikissa perheissä vaimolla oli päävastuu ruuanlaitosta, miehet tekivät ruokaa lähinnä vain vaimon ollessa poissa. Useimmiten myös vaatehuolto nähtiin puolison tehtäväksi. Vaikka muutama mies kertoi osallistuvansa pyykinpesuun, vain yksi isä kertoi käyneensä lastensa kanssa vaateostoksilla. Siivouksessa haastateltavani kertoivat tekevänsä ns. raskaat työt,

esimerkiksi mattojen kopistelun tai imuroinnin. Vaimojen tehtävänä haastateltavani näkivät pölyjen pyyhkimisen ja siivouksen viimeistelyn.

Mitä vähemmän mies osallistui itse kotitöihin, sitä enemmän hän kuitenkin teki erilaisia korjaus- ja remonttistöitä. Kaksi sijaisisää, joiden perheessä kotityöt olivat täysin vaimon vastuulla, kertoivat tekevänsä erilaisia kunnostustöitä lähes kaiken vapaa-aikansa. Kotitöihin osallistumattomuus oli mahdollista, koska vaimo oli kotona. Nämä miehet osallistuiivat siivoukseen vain tarvittaessa:

"Kyllä minä sitten aina joskus otan imurin kätteeni ja luutunkin. Tai onhan nuo pitkässä varressa nuo luututtii, että eihän niitä välttämättä tarvii kätteen ottaa kovasti." (Teuvo)

Kaikki sijaisisät kertoivat osallistuvansa tai osallistuneensa lasten ollessa pieniä näiden hoitoon sekä leikkivänsä tai leikkineensä lapsiensa kanssa. Haastateltavani, joiden vaimot olivat kotona, osallistuiivat lastenhoitoon ns. kakkosvanhempana. Näissä perheissä päävastuu kotitöiden lisäksi lasten hoidosta oli vahvasti äidillä:

"Minä oon siitä lähtennäkin, että jos yksi hoitaa päävastuun...Äiti on kuitenkin siinä, niin ei sitä sitten välttämättä tarviikkaan kahta olla siinä." (Teuvo)

Useimmissa muissakin haastateltavieni perheissä, vaikka haastateltavani olivat vuorovaikutuksessa lastensa kanssa, äideillä oli päävastuu lasten hoidossa tai ainakin sen organisoinnista (vrt. Lamb 1986, 8–9). Äidit huolehtivat yleensä esimerkiksi lääkäriajan tilaamisesta, yhteyksien pitämisestä sosiaalityöntekijöihin ja kouluun sekä muihin sijaisvanhempiin. Vain muutama isä kertoi osallistuneensa äitien tavoin lapsen lääkärissä käyttämiseen. Useampi kuitenkin pesi lapsen hampaat tai laittoi hänet nukkumaan. Yksi haastateltavani kertoi olleensa sijaislapsensa kanssa vuorotteluvapaalla, jolloin hän oli puoli viikkoa voinut hoitaa sijoitettua lasta kotona ja puolet viikosta hän oli tehnyt kotona rakennustöitä. Tämä sijaisisä oli tyytyväinen tähän ratkaisuunsa ja koki suhteensa sijoitettuun lapseen lähentyneen yhdessäolon aikana.

7.2 Sijaisvanhemmuuden jakaminen ja parisuhde

Kaikki haastateltavani pitivät itseään tasavertaisena sijaisvanhempana, vaikka äiti näyttäytyi päävastuullisena vanhempana lähes jokaisessa perheessä. Tätä haastateltavani eivät kuitenkaan itse kokeneet ristiriitaisena. Haastateltavani tunsivat itsensä tasavertaiseksi puolisonsa kanssa, kun perheissä ainakin isommista asioista ja päätöksistä keskusteltiin yhdessä ja kun haastateltavani tunsivat pärjäävänsä myös yksin lasten kanssa:

"Kyllä me toimitaan tasavertaisilla periaatteilla, että me kumpikin pystytään hoitamaan sitä sillä tavalla itsenäisesti, että jos jompikumpi on poissa, niin toinen kyllä pärjää." (Jorma)

Eikä kukaan oikein osannut sanoa, milloin ei tuntenut itseään tasavertaiseksi sijaisvanhemmaksi:

"No ei kyllä itse asiassa tule mieleen. Ainakin voi niinku oman mielipitteensä joka tilanteeseen sanoa. Ei ainakaan sellaista tunnetta ole tullut, että en olisi tasavertainen." (Keijo)

Äidin ensisijaisuus sijaisvanhempana tulee kuitenkin selvästi esille Anderssonin (1999, 183) tekemässä tutkimuksessa, jossa kolme sijaisvanhempaa oli eronnut. Näissä sijaisperheissä sijoitettu lapsi jäi asumaan sijaisäidin kanssa.

Haastateltavani pitivät aivan luonnollisena, että esimerkiksi käytännön asioissa lapsi kääntyy isän puoleen ja joissain muissa äidin puoleen: *"Korjaushommissa lähinnä minun. Ovat ilmeisesti huomanneet, että minusta on vähän enempi apua niissä." (Esko)*

Erään haastateltavani mukaan lapset kääntyivätkin sijaisvanhempien puoleen näillä olevien roolien mukaisesti:

"Niistä meidän omista rooleista se on aika paljon, että minkälaisia rooleja meillä on... Että kun pitää lähteä jotain hakemaan tai sitten jos autoa lainaksi, niin sitä kysytään minulta." (Veijo)

Sijaisisyyden ja -äitiyden lisäksi haastateltavani näkivät myös sijoitetun lapsen iällä ja sukupuolella olevan vaikutusta siihen, kumpaa vanhempaa lapsi lähestyi ensisijaisesti.

Murrosikäiset tytöt halutessaan keskustelukumppania kääntyivät ensisijaisesti äidin puoleen. Esimerkiksi erään haastateltavani lapsista pojat kääntyivät tasapuolisesti sekä äidin että isän puoleen, mutta murrosiässä oleva tyttö pääasiassa äidin:

"Kyllä nää tulee tasapuolisesti molempien luokse...Tyttö sitten kyllä menee jos tulee jotain keskusteltavaa niin sitten äidin luokse, paitsi jotain käytännön asiaa, niin kyllä se sitten tulee minulta kysymään." (Jorma)

Alle murrosikäisten lasten kanssa varsinaisia eroja eivät haastateltavani olleet samalla tavoin havainneet. Vaikka teknisempiä asioita kysyttiin tässäkin iässä enemmän isältä, eivät sijaisäidit nähneet lapsilla tällöin vielä olevan erillisiä asioita äidille ja isälle:

"Semmoisia tietynlaisia testaamisia tullee, että antaako toi kun toi ei antanut, että antaako toinen jossakin asiassa. Mutta ei, ei oikeestaan, että ei oo vielä oikeestaan semmoisia miesten ja naisten juttuja." (Onni)

Parisuhteen onnellisuuden on nähty heijastuvan positiivisesti vanhemmuuteen: hyvä parisuhde tukee sekä äidin että isän vanhemmuutta (Kettunen, Krats & Kinnunen 1996, 85). Lisäksi sijaisvanhempien toimiva parisuhde on Backmanin (2002, 50) mukaan yksi lapsen sijoituksen onnistumisen edellytyksistä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että parisuhteen tasapainoisuudella olisi enemmän vaikutusta isyyden kuin äitiyden laatuun (Cummings & Watson 1997, 49–54). Haastateltavani kokivat, että sijaisvanhemmuus on vaikuttanut heidän parisuhteeseensa vahvistavasti. Muutaman haastateltavani mukaan pitkään odotetun lapsen tulemisen katsottiin jopa piristäneen parisuhdetta:

"Ei se oo vaikuttanut. Tai en tiijä olisko se parisuhdetta piristänyt. Onhan siinä ainakin joistain asioista keskusteltu." (Esko)

Useat haastateltavani olivat sijaisvanhemmuuden myötä kokeneet parisuhteessaan myös vaikeuksia. Kaikki olivat niistä kuitenkin selvinneet. Ongelmien voittamisen jälkeen niiden katsottiin vahvistaneen liittoa:

"[Ongelmat] vahvisti, puhistaa semmoista epäolennaista pois, semmoista mikä joutaa mennäkin." (Raimo)

Keskellä vaikeaa tilannetta ongelmia oli kuitenkin mahdoton nähdä positiivisina:

"Mutta nyt sitten tän kuluneen vuoden aikana, niin välillä on ollut semmoisia tilanteita, että niin hirveesti joutuu siihen tytön juttuihin ja siihen, että mitenkö selvittää sen kanssa, ettei mitään pahempaa pääsisi enää tapahtumaan. Se tuntuu, että se meinaa koko parisuhdetta rassata sitten se." (Urho)

Sijaisisät, jotka olivat käyneet PRIDE-valmennuksen, kokivat, että siellä oli joutunut käsittelemään myös parisuhdeasioita, joista ei muuten ehkä olisi tullut puhuttua. Yhden haastateltavani mukaan varsinkin valmennuksen meno- ja tulomatkoilla oli puolison kanssa voinut keskustella:

"Pitkän ajomatkan aikana oli takaisin tullessa aina keskustelua, se tuntui tosi hyvältä. Silloin ei oltu vielä edes sijaisvanhempia, mutta se avasi uusia näkökulmia kuitenkin." (Urho)

Kaikki sijaisisät toivoivat, että kahdenkeskistä aikaa vaimon kanssa olisi enemmän. Esimerkiksi eräs haastateltavani koki, ettei sijaisvanhemmuus ollut suoranaisesti vaikuttanut parisuhteeseen, vaan vanhemmuus yleisemmin oli kasvattanut heitä pitkäpinnaisemmaksi. Koska heillä on tällä hetkellä suurperhe, niin kahdenkeskistä aikaa oli vähän. Sen saamiseksi joutui tekemään aina erityisjärjestelyjä:

"Että onhan se [parisuhde] sillä lailla tietenkin muuttunut, että ei tästä nyt lähetä niin vaan esimerkiksi kaupungille rilluttelemaan, vaan sitä pittää ensin ne järjestelyt tehdä...Ja sitten, viittiikö ennää lähtee, niin se on sitten toinen juttu. Mieluummin sitten käpertyy toisen kainaloon, että vitsikö nyt on hiljaista, että saa olla kahestaan ihan rauhassa, että ah, mikä rauha." (Urho)

Vaikka kahdenkeskistä aikaa vaimon kanssa oli kaikilla haastateltavillani vain vähän tai sitä ei ollut lainkaan, pitivät sijaisisät parisuhdettaan ensisijaisena sijoitettuihin lapsiin nähden.

7.3 Yhteenveto

Työn ja perheen yhteensovittaminen on ollut yhteiskunnassamme ongelma siitä lähtien, kun naiset lähtivät kodin ulkopuolelle töihin. Tätä ennen pidettiin selvänä, että mies työnteollaan elättää perheen ja naiset huolehtivat kodista ja samalla sekä omien että mahdollisesti vieraiden lasten hoidosta. Miesten työttömyys nähtiin ennen häpeällisenä.

Työttömyyttä pidettiin jopa laiskuuden merkkinä, ja se vaaransi koko perheen toimeentulon. Vaikka vanhat ajattelutavat ovat vieläkin elossa, ovat ne yhteiskuntamme sekä miesten ja naisten tasa-arvorakenteen muutoksen myötä lieventyneet. Työttömyyden ja naisten työssäkäymisen lisääntyminen on johtanut siihen, että miesten työttömyys ei enää ole samalla tavoin häpeä miehen miehisyydelle kuin aikaisemmin. Naisten työssäkäynti katsotaan puolestaan yhdeksi vahvaksi tasa-arvon mittariksi erityisesti naisten näkökulmasta. Naiset kuitenkin edelleen myös synnyttävät ja ovat sidottuina lapsiin, vaikka vieraiden lasten hoitaminen ei ole enää niin yleistä kuin aikaisemmin. Työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen onkin katsottu olevan enemmän naisten kuin miesten ongelma.

Naisten työssäkäyminen ei ole lisännyt miesten osallistumista ja vastuuta kotitöistä samalla tavoin, kuin naiset ovat ottaneet vastuunsa kodin ulkopuolisista töistä. Nykyisin hyvään miehisyyteen ja isyyteen kuuluu, että myös miehet itse osallistuisivat kodin töihin ja lasten hoitoon. Nykyiset työ- ja perhe-elämän vaatimukset ja yhteensovittamisen ongelmat aiheuttavatkin lähes samalla tavoin stressiä molemmille vanhemmille. Tänä päivänä hyvä isä-ideaali on mies, joka vapaaehtoisesti ainakin ajatuksen tasolla pitää kotityötä ansiotyön vaihtoehtona ja osallistuu kotitöihin ja lasten hoitoon samalla intensiteetillä kuin vaimo. Nykyinen isä-ideaali ei kuitenkaan huomioi erilaisia perherakenteita. On ymmärrettävää, että kodista huolehtii enemmän esimerkiksi kotiäitinä oleva vaimo kuin ansiotyössä oleva isä.

Sitä miten paljon uuden isän ideaalia käytännössä toteutetaan, ei ole tutkittu. Aineistoni mukaan perinteinen isyys elää edelleen vahvana. Selvä ero oli havaittavissa varsinkin niiden haastateltavieni välillä, joiden vaimot olivat kotona ja niiden, joiden vaimot kävivät kodin ulkopuolella töissä. Jos vaimot olivat kotona, hoitivat he lähes täydellisesti kotityöt sekä lasten hoidon. Vaikka missään perheessä kotityöt eivät jakaantuneet täysin tasaisesti miehen ja naisen välillä ja vaikka lähes kaikki haastateltavani pitivät vaimoan ns. ensisijaisena sijaisvanhempana, tunsivat haastateltavani silti itsensä tasa-arvoiseksi. Haastateltavani pitivät perheidensä työnjakoa luonnollisena.

Parisuhteella on tutkimusten mukaan voimakas vaikutus varsinkin isien vanhemmuuteen. Sijaisvanhemmuus ei kenenkään haastateltavani mielestä ollut vaikuttanut negatiivisesti heidän parisuhteeseensa. Vaikka se oli saattanut tuoda joitain ongelmia, niistä

selviäminen oli lujittanut avioliittoa. Muutama sijaisä kertoi, että sijaisvanhemmaksi tulo oli jopa piristänyt parisuhdetta. Haastateltavani näkivät parisuhteensa ensisijaisena sijoitettuihin lapsiin nähden, eikä sitä haluttu vaarantaa.

8 TUKIVERKOSTOT

Sijoitetut lapset ja nuoret vaativat sijaisvanhemmiltaan paljon. He tarvitsevat huomiota, aktiivista yhdessäoloa ja tukevaa vanhemmuutta usein paljon enemmän kuin lapset, jotka ovat eläneet koko elämänsä turvallisessa ympäristössä. Haastatteleman sijaisisät saattoivatkin jopa hämmästellä voimiaan: *"Ihmeellisesti sitä on kuitenkin jaksanna. Vaikka joskus voimat on vähissä, niin kuitenkin sitä aina nousoo sieltä."* (Teuvo)

Sijaisisät ovat puolisoidensa kanssa tärkeä osa lastensuojelua. Ilman sijaisvanhempia ei huostaanotetuilla lapsilla olisi mahdollisuutta saada kokemusta toimivasta perheestä. Usein sijaisvanhemmat toimivat kuitenkin yksin ilman sosiaalityöntekijöiden tai muiden viranomaisten tukea. Kaikki eivät tukea kaipaa, mutta osalle sijaisvanhemmista sitä ei ole edes tarvittaessa tarjolla. Osa haastateltavistani oli saanut tukea: *"Kyllä me ollaan saatu ihan sitä mitä me ollaan lähetty ettimään ja hakemaan."* (Onni) Mutta he olivat tarvinneet sen saamiseksi usein omaa tai puolison aktiivisuutta:

"Tosin se on kyllä ollu vähän semmoista muurin kiertämistä...Mutta sitten kun käy tarpeeksi korkeella niin sitten löytyy...Että tietynlaista sitkeyttä se vaatii." (Onni)

Yksi haastateltavistani oli saanut tukea sijaisisyyteensä koulun opettajalta. Useimmin haastateltavani olivat saaneet tukea sijaisisyyteensä kuitenkin puolisoilta, sukulaisilta, tuttavilta, sosiaalityöntekijöiltä sekä toisilta sijaisvanhemmilta. Seuraavassa tarkastelen lähemmin tätä sijaisisien ympärille muodostuvaa tukiverkostoa ja sitä, millaista tukea sijaisisät kaipaisivat. Aivan aluksi katson lähemmin insitutionaalisten isien jaksamista.

8.1 Jaksaminen

Sijaisisät eivät pääse helpolla. Lähes kaikkien haastateltavieni ajankäyttöä rytmittää ansiotyö ja kotona perhe sijaislapsineen vaatii huomiota. Eräällä haastateltavallani ansiotyö oli fyysisesti raskasta ja hän koki, että sijaislasten kanssa oleminen rasitti puolestaan enemmän psyykkistä jaksamista: *"Se [tyttöjen kanssa oleminen] on sitten sitä psyykkistä puolta."* (Teuvo) Eikä nämä osa-alueet ole erotettavissa toisistaan: *"Fyysisesti kun oikein vässyy, niin kyllä se vaikuttaa sitten sinne henkiselleväkin puolelle."* (Teuvo)

Onko sijaisillä rentouttavaa vapaa-aikaa? Vastaus riippuu ”vapaa-aika”-käsitteen määritelmästä. Vaikka vapaa-aika määritellään yleensä palkkatyön ulkopuoliseksi ajaksi, on se käsitteenä monimerkityksinen ja kerroksellinen. Vapaa-aika voidaan määritellä esimerkiksi siten, että 24 tunnista vähennetään ”ei-vapaa-aika” (esimerkiksi työnteko, nukkuminen ja perheveloitteet). Se voidaan määritellä myös toiminnan luonteen ja henkilön mielentilan avulla, jolloin mikä on työtä yhdelle voi olla vapaa-aikaa toiselle. Vapaa-aika voidaan ymmärtää myös näiden kahden määrittelytavan yhdistämisellä. Oleellista vapaa-ajassa on kuitenkin tunne rauhasta ja vapaudesta. (Sinkkonen & Kinnunen 1996, 90–91.) Ei voida siis yksiselitteisesti määritellä, mikä on sijaisille rentouttavaa vapaa-aikaa. Jokainen kuitenkin tarvitsee sitä.

Sijaisiat huomasivat jaksamisensa tai voimiensa vähenemisen siitä, kun lasten kanssa ei jaksakaan enää keskustella:

"Jos sitä ei jaksakaan lapsen kanssa keskustella, vaan yrittää vaihtaa sen, niin silloin tuntuu, että olisi hyvä joskus aikuisempaa porukkaa välillä näissä keskusteluissa tai touhuta jotakin." (Jorma)

Väsyminen koettiin myös kiukkuisuutena sekä pienistäkin asioista hermostumisena:

"Sen huomaa siitä, että pinna lyhenee. Se räjähtämisen kynnyksen tai se turhan räjähtämisen kynnyksen lyhenee ja sitten huomaa semmoisen, että ruppee puuttumaan ihan semmoisiin toisarvoisiin juttuihin... Plus sitten mikä on seurauksena sitten, että kokeilee itensä pittää kahvin avulla valveilla, niin jossakin vaiheessa huomaa, että toistakymmentä kuppia päivässä on totaalisesti liikkaa. Että silloin kun tulee kotia, niin kävelee seinille jo valmiiksi." (Onni)

Vain yksi haastateltavani mainitsi, että hänellä ei ole ollut ongelmia oman jaksamisensa kanssa.

Yleisin palautumiskeino väsymiseen oli itselle ajan ottaminen: *"Se on kyllä pää ihan kuin ampiäispesä joskus, että pakko sieltä on päästä välillä pois." (Jorma)* Varsinkin nukkuminen koettiin tärkeäksi auttajaksi:

"Sitten minä laitan ovet kiinni ja laput korville ja rupeen nukkumaan. Se on auttanut aika monesti, ei sitä muuta irrottautumista tarvitse." (Keijo)

Yksi haastateltavistani rentoutui lehtien lukemisen avulla ja järjestämällä aikaa ollakseen vaimonsa kanssa kaksin. Toinen lähti kävelyille metsään tai lenkille, ja kolmas koki, ettei kotioloissa rentoutuminen todella väsyneenä ollut edes mahdollista. Arjesta irtaantuminen ei sitä halutessa aina ollut mahdollista;

"Sen minä huomasin, että kun tämä rakennusprojekti oli pahimmillaan, niin vei pitkän aikaa, että oikein pystykään sillä tavalla omiin asioihin syventymään...Piti lähteä kerta-kaikkiaan pois. Mutta sehän se tässä on, että kun on tätä ajanpuutetta, niin tästä ei aina pääse, vaan on pakko tässä olla. Silloin ei tule lähdeä." (Esko)

Eräs haastateltavani koki hengellisyyden jaksamisensa lähteeksi:

"Koen, että sieltä meille annetaan voimaa, siellä lepää tämän hengellisen ihmisen ajallisen ihmisen perusta, siellä on minun turvapaikka ja hän on minun lohduttaja ja minä saan mennä sinne Jumalan kasvojen eteen väsyneenä, uupuneena, ammentaa sieltä voimaa. Hän on uskollinen kuuntelija, auttaja ja hän on minun turva, kallio." (Raimo)

Väsymisen tunteet ja siitä palautumisen keinot olivat haastateltavillani aivan tavallisia. Kukaan haastateltavistani ei ollut esimerkiksi hakenut itselleen varsinaisesti ulkopuolista, virallista tukea. Vain yhdellä haastateltavillani oli kokemusta psykologin kanssa keskusteluista. Hän oli yhdessä vaimonsa kanssa ollut mukana sijoitetun lapsensa käyneillä psykiatrisessa sairaalassa. Hänen mielestään keskustelutuki sijaisvanhemmillekin olisi hyvä asia:

"No tietennii perheennii välit saattaa joskus kiristyä ja sillä tavalla, eikä siitä ois haittaakaan jos jonkun kanssa pystyisi keskustelemaan. Mutta onhan sitä eletty tähännii asti. Sitä on vain mentävä päivä kerrallaan, että eihän siinä." (Teuvo)

Jaksamisensa tukemiseksi sijaisisät eivät kaipaisi suuria panostuksia. Suurimpana toiveena haastateltavillani oli loma. Vaikka tämä oli haastateltavieni suuri toive ja perhehoitajain (312/1992) 6§:n mukaan perhehoitajalla on oikeus vapaaseen, sen mahdollinen järjestäminen koettiin usein vaikeaksi:

"Mutta sillä tavalla me ei tehdä, että myö lähetään esimerkiksi etelään vaikka ja otetaan omat biologiset mukkaan ja jätettäs nämä pois. Että jos lähetään, niin silloin on kaikki samalla viivalla...Mutta miten se loma järjestys." (Veijo)

Sijaisvanhempien ns. lomituspalvelu onkin yksi perhehoidon tämän päivän haasteista.

8.2 Läheiset

Kinnusen ja Maunon (2002, 106) mukaan puolisoiden keskinäinen tuki voi estää työstressin vaikutusten välittymisen edelleen vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Tutkimukset osoittavat, että pahoinvoinnin kokemukset vähenevät, jos tunteitaan voi ilmaista ja jos puoliso aktiivisesti kuuntelee sekä osoittaa ymmärtävänsä ja arvostavansa (Kinnunen & Mauno 2002, 106). Myös Sinkkosen (1998, 79) mukaan avioliiton mehenki antaa puolisoille tunteen, että yhdessä toisen kanssa on vahvempi kohtaamaan tulevat vaikeudet kuin yksin.

Kaikki haastateltavani saivatkin tukea sijaisisyyteensä erityisesti puolisoiltaan: *"Onhan tässä tietenkin se, että sijaisvanhempia on kaksi ja toinen toistaan tukee."* (Keijo) Sijaisvanhemmuus nähtiinkin vanhempien yhteisenä asiana: *"Se on semmoista yhteistointia... Että enemmän semmoinen me-henki on kuitenkin vallalla."* (Onni) Konkreettisesti vaimo oli tukenut sijaisisiä usein huolehtimalla yhteydenpidosta sijoitetun lapsen ympärillä olevaan verkostoon, esimerkiksi sosiaalityöntekijöihin, opettajiin ja psykologeihin. Yhden sijaisisän puoliso oli jäänyt vuorotteluvapaalle sijoitetun lapsen tultua, mikä oli helpottanut haastateltavaani:

"Että se [puoliso] jäi vuorotteluvapaalle, niin se helpotti minun tilannetta. Että varmaan oisin tuota vähän eri tavalla suhtautunut siihen lapsenottoon, jos vaimo ei ois jäänyt vuorotteluvapaalle." (Esko)

Sukulaiset ja tuttavat nähtiin myös tärkeinä tukijoina. Heiltä muutama sijaisisä oli saanut esimerkiksi lasten hoitoapua tarvittaessa. Useammalla haastateltavallani oli kokemusta sukulaisilta saadusta henkisestä tuesta, joka koettiin tärkeäksi:

"Joo kyllä ne [sukulaiset] kaikki on tukenu. Että henkisesti, mutta fyysisesti ei ole sillä tavalla pystyneet tukemaan, että esimerkiksi vois tuurata lomaa tai tällaista, mun vanhemmat on sen verran ikäkkäitä, ettei heille voi niinku jättää...Tää yksi pariskunta, mikä ei ole sukulaisia, mutta muuten hyviä tuttavvia, niin he ovat jopa sitten jeesanneet, kun ollaan lähdetty jonnekin." (Jorma)

Salassapitosäännösten vuoksi sijoitettujen lasten asioiden jakaminen sijaisvanhempien läheistenkin sukulaisten kanssa ei ole mahdollista. Sijaisvanhemmuuden tukeminen vaatiikin läheisiltä ymmärrystä tämän tehtävän erityisyydestä.

8.3 Sosiaalityöntekijät

Sijaisvanhemmat tekevät tärkeää lastensuojelutyötä tarjoamalla sijoitetulle lapselle mahdollisuuden turvalliseen arkeen ja läheisiin ihmissuhteisiin. Yhdessä sosiaalityöntekijöiden kanssa sijaisvanhemmat muodostavat ammatillisen tiimin perustan, johon kuuluu sijoitetun lapsen tarpeiden mukaan lapsen asioissa olevia asiantuntijoita. (PRIDE-moniste.) Sosiaalityöntekijä on sijaisvanhemmalle lähin ammattilainen, jonka pitäisi pystyä auttamaan sijaisvanhempaa sijoitettua lasta koskevissa asioissa. Puolet haastateltavistani oli tyytyväisiä sosiaalityöntekijöiltään saamaansa tukeen:

"Than hyvin ne mun mielestä on hoitanut tämän homman. Ja sitten jos on jotain erikoista, niin aika hyvin on saatu kysytyä asioita, että mitenkä menetellä." (Keijo)

Puolet sijaisististä ei kuitenkaan ollut tyytyväisiä tukeen, jota olivat sosiaalityöntekijöiltänsä saaneet. Nämä haastateltavani pitivät sosiaalityöntekijöitä liian kiireisinä ja heidän käyntejään liian lyhyinä, jotta he olisivat pystyneet tukemaan sijaisvanhemmuutta:

"Se on hetkittäinen käynti, että eihän sitä voi sillä tavalla. Että se on pientä mitä sieltä tulee tunti-kaksi, eihän siinä, kolme tuntia, oo mahdollisuuksia." (Teuvo)

Anderssonin (1999, 182) tutkimuksessakin tuli esille sijaisvanhempien vähäinen luottamus sosiaalityöntekijöihin. Tähän vaikutti sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, jolloin uusi sosiaalityöntekijä ei tunne perhettä eikä sijoitetun lapsen historiaa. Lisäksi Anderssonin (mt.) tutkimuksessa osa sijaisvanhemmista oli sitä mieltä, että sosiaalityöntekijä käy liian harvoin. Sijaisvanhemmat kokivat, että sosiaalityöntekijöillä ei ole voimavaroja tukea sijaisperhettä varsinkaan silloin, kun asiat näyttivät sosiaalityöntekijöiden mielestä menevän hyvin (mt.).

Haastateltavieni saama tuki vaihteli eri kuntien sosiaalityöntekijöiden välillä. Tämä tuli esille, jos samassa perheessä oli eri kuntien sijoittamia lapsia. Esimerkiksi kriisitilanteissa, joissa kaivattiin nopeaa tukea, pystyivät toisten kuntien sosiaalityöntekijät vastaamaan sijaisvanhempien tarpeeseen toisia paremmin:

"Kyllä ne sosiaaliviranomaiset pikkuisen liian kiireisiä on, kun päästään tämän akuuttivaiheen sijoituksen ohi, niin ei sitä tukea niin hirveesti saa, että kun tulee näitä kriisijuttuja...Että me ollaan saatu toiselta paikkakunnalta selkeesti enemmän esimerkiksi tukea tämän tyttären kanssa sitten mitä toiselta...Tämän tyttären sosiaalityöntekijä on sitten kyllä järjestänyt meille ihan tämmöistä niinku terapia-tukea mitä on saatu tälle tytölle ja sitten vaimokin on voinut olla siinä mukana...Ja hän myöskin henkilökohtaisesti vaikka kauempana asuu, tullut meille vaikeella hetkellä ja sitten ottanut kontaktia tähän tyttäreeseen ja hoitanut sitä asiaa." (Jorma)

Erään sijaisisän mielestä heidän ongelmansa sijoitetun lapsen kanssa olivat pahentuneet, koska he eivät olleet pyynnöistään huolimatta saaneet apua riittävästi eivätkä riittävän nopeasti. Ongelmista ja tuen puutteesta huolimatta kukaan haastateltavistani ei arvostellut sosiaalityöntekijöitensä:

"Jos ois heti aikasemmassa vaiheessa, niin kun heti, kun me ollaan viestitetty sitä heti, kun sen tyyppisiä ongelmia alkoi ilmenemään, että tarvittais jotain tukea siihen. Niin siihen ois mun mielestä ehkä pitänyt napakammin puuttua." (Urho)

Osa haastateltavistani tunsikin, että loppujen lopuksi arjesta on selvittävä yksin. Esimerkiksi yksi sijaisisä tavoitteli sosiaalityöntekijää vasta pakon edessä:

"Meillä on ollut semmoinen toimintakulttuuri, että me ollaan tehty aika paljon niinku ite...Että ollaan ilmoitettu, että ollaan tehty näin. Että me ei olla esimerkiksi, mitä minä kuuntelen toisia, että sosiaalityöntekijä soittaa ja hyö soittaa sossuun...Me ei olla pahemmin. Onhan sitä joistain asioista ollu pakko olla yhteydessä, mutta kyllä me ne päätökset ollaan tehty ja kun on tarvittu toimintaa, niin me ollaan tehty ite." (Veijo)

Sosiaalityöntekijöiltä haastateltavani toivoivat tukea varsinkin biologisten vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön:

"Kyllä niinku just sen kaltaista tukea kaipaisin enemmän, mitä sijaisvanhempien suhteessa biologisiin vanhempiin." (Urho)

Yhteistyön toimimattomuus biologisten vanhempien kanssa koettiin niin tärkeäksi asiaksi, että jokainen sijaisisä nosti sen haastattelussa esille, vaikka kaikilla ei haastatteluhetkellä ollut suuria ongelmia omien sijoitettujen lasten biologisten vanhempien kanssa. Mahdollisen ongelman vakavuus tiedostettiin omakohtaisen tai toisilta sijaisvanhemmilta kuullun kokemuksen kautta. Huonot välit biologisiin vanhempiin saattavat aiheuttaa sijaisperheissä isojakin vaikeuksia:

"Että mä en tiedä mikä se konsti olisi siinä saada toimivaksi sellaisissa tapauksissa, joissa se ei toimi. Että ei se välttämättä ole sijaisvanhempien hanskassa se homma, että miten se saatas toimivaksi...Että siinä kyllä vaadittas ulkopuolista tukea ehdottoman paljon kanssa." (Jorma)

Tämä haastateltavani piti tärkeänä, että biologisilla vanhemmilla, sijaisvanhemmilla ja sijoitettavalla lapsella olisi jokaisella oma sosiaalityöntekijä. Tällainen järjestely helpotaisi haastateltavani mukaan myös sosiaalityöntekijän työtä:

"Ja joskus me ollaan koettu, että sekä tällä biologisella äidillä että meillä on sama sosiaalityöntekijä, että hänkin on aika vaikeassa asemassa siinä. Että hän joutuu ajattelemaan siinä äidin kannalta asiaa ja sitten lapsen kannalta asiaa, eikä se aina osu ihan yksiin." (Jorma)

Yleinen toive sosiaalityöntekijöille haastateltavillani oli, että lapsen taustoista kerrottaisiin sijaisvanhemmille enemmän ennen sijoitusta. Jos haastateltavani ja heidän puolisonsa olisivat tienneet sijoitetusta lapsesta enemmän, olisivat he osanneet hakea tällöin lapselle heti oikeanlaista apua. Myös lapsen menneisyydessä kokemat tilanteet olisi sijaisperheessä osattu huomioida:

"Silloin kun tämä tyttö tuli meille, niin jostain syystä viranomaisilta oli jäänyt kertomatta semmoinen seikka, että siellä taustalla oli alkoholismia tai sitten jotain rajua alkoholinkäyttöä ylipäätään...Ja tuota, meillä on tosiaan ollut, silloinkin oli, viinipulloteline ihan näkyvillä. Me huomattiin sitten, että ei se tyttö koskaan siitä sanonut mitään, mutta se vain muuten huomattiin hänestä...Jotenkin siitä tuli vain semmoinen läpi...Hän ei mennyt koskaan edes lähelle sitä viinipullotelinettä." (Urho)

Yksi haastateltavani koki kuitenkin hyvänä, ettei kaikkea sijoitettavan lapsen tilanteesta kerrottu heti. Nämä asiat olisivat voineet tällöin järkyttää liikaa.

Eräs haastateltavistani olisi kaivannut sosiaalityöntekijöiltä sijoituksen alussa enemmän tukea uudessa tilanteessa heräävien tunteiden käsittelyyn:

"Ehkä silloin sijoituksen jälkeen, silloin ois semmoista aikaa, että tarviis aika paljonkin tukea siihen, miten käsittelee niitä omia tunteitaan lapsia kohtaan. Niitä tuntemuksia mitä tulee lapsiin. Ne ei kuitenkaan siinä vaiheessa ole niin tuttuja silleesti ja kaikkee kysymyksiä liittyy siihen lasten kanssa olemiseen. Silloin ois ehkä enempikin kaivannut." (Keijo)

Sosiaalityöntekijän tulisikin pystyä vastaamaan sijaisvanhempien tarpeisiin yksilöllisesti, jotta sijoitetun lapsen ympärillä oleva ammatillinen tiimi toimisi.

8.4 Vertaistuki ja yhdistystoiminta

Kaksi haastateltavaani oli osallistunut vertaisryhmäohjaajaksi kouluttautuneen sijaisvanhemman ohjaamaan vertaisryhmätoimintaan. Heillä oli tästä toiminnasta myönteisiä kokemuksia. Heti sijoituksen alussa he olivat voineet vertaisryhmässä keskustella arkeen liittyvistä asioista sekä saaneet uusia toimintaohjeita ongelmallisiin tilanteisiin. Toinen näistä haastateltavista toivoikin, että vertaisryhmätoiminta jatkuisi edelleen. Vaikka hän ei tarvinnut vertaisryhmää enää varsinaisesti sijoitukseen liittyviin ongelmiin, hän oli saanut vertaisryhmästä myös tärkeää sosiaalista tukea. Kiireisillä sijaisperheillä yhteisen ajan löytäminen säännöllisiin tapaamisiin oli kuitenkin vaikeaa:

"No nyt ollaan yritetty sitä viritellä, mutta tuntuu olevan niin paljon silleen... Että oisi vaikka harvemmin, vaikka muutaman kerran vuoteen tavattais. Mutta ei oikein oo sellaisia yhteisiä aikoja tässä ollu... Että ei oo mitään suurempia ongelmia ollu, että sen puoleen siinä ei oo mitään, mutta onhan se kiva käydä morjenstamassa muita ja että mitä heille kuuluu." (Esko)

Epävirallisesta vertaistuesta oli puolestaan lähes kaikilla haastateltavillani kokemusta. Tällainen tuki koettiin tärkeäksi. Useimmilla näistä sijaisista oli tuttavaperheenä sijaisperhe, jonka kanssa sijaisistat kokivat voivansa puhua samaa kieltä:

"Tietysti sitten aina kun on ystäviä tai perheitä, joissa on sijaislapsia, niin ollaan samalla aaltopituudella." (Raimo)

Muutamalla haastateltavallani oli kokemusta työnohjauksesta. Toinen heistä kävi työnohjausryhmässä tälläkin hetkellä. Hänen mielestään työnohjaus oli ollut tarpeellista varsinkin sijoituksen alkuvaiheessa: *"Tällä hetkellä vähemmän, mutta alkuvaiheessa enemmän. Että silloin sitä varmasti tarvitsikin." (Jorma)*

Sijaisvanhempien yhdistystoiminta oli tuttua muutamille haastateltavilleni. Yksi sijaisista oli osallistunut biologisille vanhemmille, sijaisperheille, sijoitetuille lapsille sekä sosiaalityöntekijöille järjestetyille Ilona-leirille. Hänellä oli siitä myönteisiä kokemuksia. Tällä leirillä hän oli saanut keskustella vertaisryhmässä toisten sijaisvanhempien ja si-

joitetun lapsen asioissa mukana olevien osapuolten kanssa. Yhdistystoiminta oli tullut tälle haastateltavalleni tutuksi myös sijoitetun tytön osallistuttua Perhehoitoliiton järjestämälle Sinut-leirille. Muuten yhdistystoiminta oli hänelle vierasta: *"Tyttö on ollut vissiin kahdella Sinut-leirillä, mutta ei myö muuta."* (Urho)

Toisenkin haastateltavani suhde yhdistystoimintaan oli aika neutraali. Hän piti sitä kuitenkin tärkeänä, jos sijoitusasiassa ilmenisi ongelmia:

"En oo välttämättä kaivannu mitään, toisaalta oon saanu sitten taas kun jos tarvetta on ollu, niin on sitten apuakkin löytynyt. Et se on vähän semmoinen, sanotaanko näin, että se on semmoinen mukana kulkeva asia." (Onni)

Kolmas haastateltavani piti yhdistystoimintaa itselleen tärkeänä tuen tarjoajana:

"Kyllähän meillä nämä lehdet ovat ilman muuta tärkeä tiedotuskanava ja sitä kautta varmaan koulutukseen pääseminen...Kyllähän monia tukia, järjestön, sijaisvanhempien kautta saadaan, nää leirit mistä puhuttiin ja teatterijutut ja nämä, että kyllähän ne ihan mukavia tukiasioita on, mitä rahaa nyt sijoitetaan...Että kyllä me varmasti vastinetta rahalle ollaan saatu. Nyt vasta huomannu...Että mitä kaikkea siinä onkaan." (Veijo)

Sijaisiät kokivat sijaisvanhempien yhdistysten tarjoaman tuen vieraaksi, vaikka he pitivät yhteydenpitoa muihin sijaisvanhempiin tärkeänä. Haastateltavani tapasivatkin toisia sijaisvanhempia useimmiten epävirallisissa yhteyksissä. Ehkä kynnyks yhdistystoimintaan osallistumiseen on sijaisisille liian iso.

8.5 Yhteenveto

Institutionaalinen isyys on vaativa tehtävä. Sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa olemiseen tarvitaan paljon varsinkin psyykkistä jaksamista. Lähes jokaisella haastattelemallani sijaisisällä olikin kokemuksia väsymisestä. Parhaimmaksi ja yleisimmäksi parannuskeinoksi tähän he olivat kokeneet nukkumisen ja oman ajan ottamisen. Jaksamisensa tueksi moni tarvitsisi kuitenkin lomaa.

Haastateltavani olivat saaneet tukea sijaisisyiteensä erityisesti puolisoltaan ja muilta läheisiltä, sosiaalityöntekijöiltä sekä toisilta sijaisvanhemmilta. Puoliso koettiin tärkeimmäksi voimien lisääjäksi. Sijaisvanhemmuutta pidettiin vanhempien yhteisenä

asiana, jossa toinen puoliso tukee toista. Myös ystävät ja sukulaiset nähtiin arvokkaina tuen antajina. Vaikka he eivät aina pystyneet sijaisisiä konkreettisesti auttamaan, kokivat haastateltavani heiltä saamansa henkisen tuen tärkeäksi.

Aineistossani oli havaittavissa, että sijaisiät eivät osaa kaivata sitä, mistä heillä ei ole kokemusta. Esimerkiksi yksi sijaisiä, joka oli aikaisemmin saanut ulkopuolista tukea lastenpsykiatrisesta sairaalasta, ajatteli, että keskustelutuki voisi auttaa selvittämään mahdollisia ristiriitatilanteita. Muut sijaisiät eivät tuoneet keskustelutuen tarvetta esille. Kokemuksen puute voi olla yksi syy myös vertaisryhmien, työnohjauksen ja sijaisvanhempien yhdistystoiminnan vähäiseen merkitykseen tuen muotona. Varsinkin yhdistystoiminnan vähäinen merkitys tai tunnettavuus tuen tarjoajana oli yllätyksellistä, koska lähes kaikki haastateltavani sain kuitenkin sijaisvanhempien yhdistykseen kuuluvan ihmisen kautta. Ehkä haastateltavieni kuuluminen yhdistykseen on vain hiljaista oman tai puolison jäsenmaksun maksamista.

Haastattelemiini sijaisiät, joilla ei ollut sijoitettavan lapsen tai tämän syntymäperheen kanssa ongelmia, olivat tyytyväisiä saamaansa tukeen. Puolestaan sijaisiät, joilla oli ollut tai oli ongelmia, eivät olleet saaneet riittävästi tukea – varsinkaan sosiaalityöntekijöiltä. Tutkielmassani ei tullut esille, kuinka aktiivisesti haastateltavani olivat tukea hakenneet ja olleet itse yhteydessä sosiaalityöntekijään.

9 LOPUKSI

Tutkielmassani tarkastelin sijaisisyyttä institutionaalisenä isyytenä miesten kokemusten kautta. Määrittelin institutionaalisen isyyden viralliseksi sijaisisyydeksi erotukseksi epävirallisesta sijaisisyydestä, jota voi halutessaan toteuttaa esimerkiksi kummi, naapuri tai ukki. Institutionaaliset isät ovat virallisesti sitoutuneet hoitamaan ei-biologisia lapsia. Heillä ei ole biologisuuteen perustuvaa isäsuhdetta sijoitettuun lapseen, eikä heillä ole juridisia isän yhteiskunnallisia velvollisuuksia ja oikeuksia lapseen nähden lain edessä. Sijaisisyydessä mahdollistuu erivahvuisesti sekoitettuna sosiaalinen, psykologinen ja kasvatuksellinen isyys. Institutionaaliset isät toimivat mm. lastensuojelulain, sosiaalihoitolain, lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä perhehoitajalain muodostamassa kehyksessä.

Sijaisien toimintaa määrittävät lait sekä yhteistyössä toimivat viranomaiset katsovat sijaisvanhemmuutta yleensä omasta sukupuolineutraalista näkökulmastaan. Usein puhutaan esimerkiksi sijaisvanhemmasta tarkoittaen käytännössä sijaisäitiä. Äitien oletetaan olevan sijaisperheen aktiivisia toimijoita, jotka hoitavat yhteistyön (nais)viranomaisten kanssa (vrt. Kuronen 1993). Myös tavallisessa vanhemmuuskeskustelussa puhutaan mielellään vanhemmuudesta ja vanhemmista eikä äideistä ja isistä (Jokinen 2002, 87). Äitejä pidetään myös lasten pääasiallisina hoitajina ja heidän on katsottu muodostavan ensisijainen kiintymyssuhde lapseen (Pulkkinen 1994, 42).

Äidin ensisijaisuus sijaisvanhempana on lähtöisin jo ajalta ennen virallista lastensuojelua. Sijaisäidit ovat olleet perhehoitokeskusteluissa aktiivisesti esillä ja sijaisisät näytettyvät usein vain hiljaisena taustäänänenä. Vaikka miesten ja naisten tasa-arvoa pidetään nykyisin ihanteena, ei voida väheksyä sukupuolien välillä olevia eroja (esimerkiksi Kuronen 2003, 113). Tutkielmassani halusinkin korostaa sijaisien omaa ääntä ja kokemuksia.

Aikaisemmin Suomessa ei sijaisisiä heidän omasta näkökulmastaan ole juuri tutkittu (esimerkiksi Andersson 2001, 235). Muissa maissa tehtyjen tutkimusten yleistettävyyttä suomalaisiin sijaisperheisiin vähentää eri maissa toteutettavan sijaiskotihoidon lainsää-

dännöllisten, taloudellisten, organisatoristen ja normatiivisten kehysten poikkeavuudet (Laurila 1999, 18).

9.1 Tutkimuksen luotettavuus

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole olemassa tarkkoja sääntöjä analyysiin (Patton 1990, 372). Esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1996, 166) mukaan kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytetyt mittarit eivät sovellu kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. Tämän huomasin konkreettisesti spiraalimaisesti edenneessä tutkielmassani, jossa esimerkiksi tarkka tutkimustehtävä haki pitkään oikeaa muotoaan. Myös haastattelutilanne oli ainutkertaisuutensa vuoksi hyvin arka muutoksille, joten sen toistaminen kvantitatiivisen tutkimuksen vaatimusten mukaisesti on mielestäni mahdotonta. Lisäksi vaikka haastattelujen tulkinnoissa pyrin objektiivisuuteen, ovat ne kuitenkin suodattuneet kauttani.

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuusterminologian käyttäjät on jaettu kolmeen ryhmään. Jotkut soveltavat perinteisiä käsitteitä mahdollisuuksien mukaisesti, toiset kehittävät näille käsitteille uusia sisältöjä ja kolmannet hylkäävät kokonaan vanhat termit ja muodostavat uusia. (Eskola & Suoranta 1998, 212.) Itse edustan jaottelun ensimmäistä ryhmää eli olen soveltanut perinteisiä luotettavuuskäsitteitä mahdollisuuksieni mukaisesti. Kvalitatiivisessäkin tutkimuksessa tulee tutkimuksen luotettavuutta kuitenkin arvioida (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 217). Itse arvioin tutkielmaani Mäkelän (1990) muodostamien käsitteiden avulla.

Laadullista tutkimusta voidaan Mäkelän (1990, 47–48) mukaan arvioida kiinnittämällä huomio aineiston yhteiskunnalliseen merkittävyyteen ja riittävyyteen, analyysin kattavuuteen, arvioitavuuteen ja toistettavuuteen. Aineiston merkittävyyden ja yhteiskunnallisen paikan vaatimus tarkoittaa Mäkelän mukaan sitä, että tutkittavan aineiston on oltava analyysin ja tutkimuksen arvoinen sekä käytetty metodologia tarkoitukseen sopiva. Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää sijaisyyttä isien omien kokemustensa kautta. Henkilökohtaisten haastattelujen avulla pääsin haastateltaviani ja heidän kokemuksiaan lähelle, vaikka aina en syventäviä lisäkysymyksiä osannutkaan asettaa. Tutkielmani tarkastelee sijaisyyttä yhdestä näkökulmasta ja antaa suuntaa jatkotutkimuksille. Lisäksi

sitä voidaan hyödyntää sijaisvanhempien koulutuksessa ja tukemisessa, mitä kautta tutkielmani voi olla nostamassa perhehoidon laatua.

Aineiston riittävydellä Mäkelä (1990, 47–48) tarkoittaa aineiston kylläntymistä, saturaatiota: aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun uudet tapaukset eivät tuo esille enää mitään uutta. Aineiston määrälle ei kvalitatiivisessa tutkimuksessa ole kuitenkaan kriteerejä, koska pyrkimys ei ole yleistettävyyks kvantitatiivisessa mielessä (Eskola & Suoranta 1998, 15–18). Tutkielmani aineisto oli hyvin heterogeeninen, joten täydellisen saturaation saavuttamiseen olisi tarvittu erilainen tutkimuksellinen orientaatio – esimerkiksi haastateltavien rajaaminen tarkoin kriteerein, erilainen näkökulma tai erilainen tutkimusmenetelmä. Tutkielmassani sijaisisista oli eroavaisuuksien lisäksi löydettävissä kuitenkin joitain yhtäläisyyksiäkin, mutta kylläntymispisteen tavoittaminen ei ollut tutkielmani tavoite.

Analyysin kattavuudella Mäkelä (1990, 47–48) tarkoittaa sitä, etteivät tulkinnat perustu satunnaisin poimintoihin aineistosta, vaan huolelliseen aineiston keruuseen ja analyysiin. Lisäksi aineiston analyysin arvioitavuudella ja toistettavuudella Mäkelä (mt.) tarkoittaa sitä, että lukija pystyy seuraamaan tutkijan päättelyä ja että analyysissä käytetyt luokittelu- ja tulkintasäännöt esitetään niin yksiselitteisesti kuin mahdollista. Nämä arviointikohdat olen pyrkinyt täyttämään kuvaamalla tutkimukseni etenemisen ja sen kaikki vaiheet niin tarkasti ja yksiselitteisesti, että lukija on voinut seurata ajatukseni kulkua. Myös tutkielmani rakenteella olen pyrkinyt helpottamaan lukijan ymmärrystä seurata sitä, miten olen tuloksiini päässyt. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija itse on keskeisin tutkimusväline, joten lopulta hän on itse tutkimuksensa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi koskeekin koko tutkimusprosessia. (Patton 1990, 372.)

Kvalitatiivisessa haastattelututkimuksessa myös eettisyydellä on tärkeä merkitys. Suhtauinkin haastateltaviini subjekteina enkä objekteina. Pidin esimerkiksi tärkeänä, että haastatelllessani tarkkailin samalla haastateltaviani siinä mielessä, että en esittänyt heille liian ahdistavia kysymyksiä. Annoin heille myös mahdollisuuden olla vastaamatta. Haastatteluissa pääsin kuitenkin kosketuksiin sijaisisien elämän kanssa. Osa haastateltavistani päästi minut itseään hyvinkin lähelle ja osa jätti kauemmaksi. Tämä on sekä

ymmärrettävää että hyväksyttävää, koska jokaisella on oma henkilökohtainen raja, jolle päästämme toisen.

Tutkielmassani olen ottanut huomioon myös haastateltavien tunnistamattomuuden. Tämän takia olen vaihtanut kaikkien haastateltavieni tunnistetiedot ja lasten iätkin kerron summittaisesti. Kaikkein arkaluontoisimmasta lainauksesta jätin myös nimen pois, vaikka se olikin keksitty.

9.2 Vanhemmuus ja maalaisjärki

Aloite sijaisvanhemmuuteen oli haastateltavillani tullut muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta puolisolta. Haastateltaviani itseään oli kuitenkin motivoinut sijaisisyyteen haluttua ja/tai saada omia lapsia. Nämä syyt eivät sulkeneet toisiaan pois. Haastateltavieni motiivit edustavat ns. pehmeitä arvoja, joissa on aistittavissa perinteisen yhteisöllisyyden vivahteita. Kukaan haastateltavistani ei esimerkiksi maininnut, että sijoitettuja lapsia oli otettu taloudellisessa mielessä, rahasta. Nykyisin yhä useammin sijaisvanhemmuus nähdään ammattina, jolloin sijoitettujen lasten avulla sijaisvanhempi voi työllistää itsensä sekä mahdollisesti myös puolisonsa. Sijoitettavien lasten ja nuorten ongelmien lisääntyessä ei heidän kasvatuksesta ja hoidosta välttämättä enää selvitä tavallisen vanhemman taidoilla. Todennäköisesti sijaisisyydenkin motiivit ovat muuttumassa. Yhä yksilöllistyvämmässä yhteiskunnassamme on ehkä tulevaisuudessa harvinaista ottaa hoidettavakseen vieraiden lapsia puhtaasta halusta auttaa.

Suhteet joko kotona asuviin tai jo itsenäistyneisiin biologisiin lapsiin oli kaikilla haastateltavillani hyvät. Tämä voidaankin aineistoni perusteella nähdä yhdeksi sijaisisyyden aloittamista määrittäväksi tekijäksi. Haastateltavani eivät juuri nähneet eroa suhteissaan biologisiin ja sijoitettuihin lapsiin. Suhde biologisiin lapsiin oli aina ollut hyvä, mutta sijoitettuihin lapsiin suhde oli parantunut ja tullut lämpimämmäksi vuosien kuluessa. Haastateltavani myös pyrkivät kohtelemaan kaikkia lapsiaan tasapuolisesti. Aina tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista. Sijoitetut lapset saattoivat tarvita jämäkämpää kasvatuksellista otetta, koska heillä ei aina ollut kokemusta rajoista. Myös taloudellisissa asioissa oli muutamien haastateltavieni vaikeaa olla tasapuolinen, koska sijoitetuille lapsille ei voinut tarjota kaikkea sitä mitä biologisille. Yksi haastateltavani tosin oli kokenut,

ettei voinut tarjota biologisille lapsilleen samanlaisia opiskelumahdollisuuksia kuin sosiaalitoimi oli tarjonnut sijoitetulle lapselle.

Haastateltavani olivat isiä sekä biologisille että sijoitetuille lapsille. He eivät tunteneet itseään sijoitetun lapsen isän sijaisena. Sijaisisyys ja biologinen isyys eivät kuitenkaan täysin peittäneet toisiaan, vaan joitain eroja oli havaittavissa. Sijoitettujen lasten asioista haastateltavani eivät voineet esimerkiksi päättää samalla tavoin kuin biologisten lastensa asioista. Haastateltavani kokivat myös, että sijoitettujen lasten ajatuksia oli vaikeampi arvata kuin biologisten lasten eikä sijoitettuihin lapsiin ollut samanlaista ”omistusoikeutta” kuin biologisiin lapsiin. Sijoitetuilla lapsilla oli oma menneisyytensä ja erilainen geeniperimä. Vuosien myötä kiintymyksen ja luottamuksen kasvaessa suhde sijoitettuihin lapsiin oli syventynyt. Vaikka vaikeuksiakin sijoitettujen lasten kanssa oli koettu, ne eivät olleet tarkoittaneet sijoituksen päättymistä. Ongelmien katsottiin kuuluvan normaaliin perhe-elämään.

Haastateltavani korostivat, ettei isä–sijoitettu lapsi -suhteeseen lapsen sukupuolella ollut vaikutusta. Sukupuolta enemmän suhteen laatua määritteli lapsen persoonallisuus. Käytännössä murrosikäisten tai murrosiän kynnyksellä olevien tyttöjen sijaisilla oli kuitenkin vaikeuksia saada tyttöihin yhtä läheistä suhdetta kuin muihin sijoitettuihin lapsiin. Haastatteluhetkellä yksi sijaisista koki tilanteensa erittäin vaikeana, koska heidän sijoitettu tyttärensä teki tietoista irtaantumista sijaisperheestä sekä sijaisperheen sukulaisista. Erilainen suhde erilaisiin lapsiin on luonnollista biologisuuteenkin perustuvassa isä–lapsi-suhteessa. Esimerkiksi Parken (1996, 77–79) mukaan isyyteen vaikuttaa perhetekijöiden, perheen ulkopuolisten tekijöiden ja kulttuuristen tekijöiden lisäksi yksilötekijät, joihin kuuluvat mm. isän asenteet, uskomukset, motivaatio, suhde omaan perheeseen, isäksi tuleminen ajankohta sekä lapsen sukupuoli.

Haastateltavieni kasvatuskäytännöt näyttäytyivät suomalaisesta näkökulmasta varsin perinteisinä. Tärkeinä asioina kasvatuksessa painotettiin esimerkiksi rehellisyyttä, oikeudenmukaisuutta ja hyvää käytöstä. Sijaisiat näyttäytyivät auktoritatiivisina kasvattajina, vaikka muutama sijaisista korosti kasvatuksessaan erityisesti työn merkitystä. Vain yksi sijaisista näki tärkeimpänä kasvatuksellisena asiana lapsen itseluottamuksen vahvistamisen. Verratessani tuloksiani Kemppaisen (2001) tekemään tutkimukseen suomalaisten kasvatususkomuksista aineistoni näyttäytyi sekä ikäjaottelun että lasten

kasvatustapojen kanssa yhteneväiseltä Kemppaisen (2001, 122) jaottelun keskimmäisen sukupolven kanssa. Tälle keskimmäisellekin sukupolvelle kasvatuskomuksissa kuvaavaa oli maalaisjärkeen turvautuminen, työteliäisyys, rehellisyys, toisten kunnioittaminen ja vanhempien esimerkki. Aineistossani oli kuitenkin yksi poikkeus, jonka kasvatustajattelu rinnastui Kemppaisen (2001, 122) jaottelun nuorimpaan sukupolveen. Tälle sukupolvelle oli ominaista ohjaaminen ja neuvominen, lapsen asemaan asettuminen, yksilöllisyyden korostaminen, kannustaminen sekä kuunteleminen. Kasvatustapoja ja kasvatuskomuksia verraten näyttäytyivät haastattelemani sijaisisät tavallisina suomalaisina kasvattajina. He kokivat kuitenkin suurimpana ongelmana sijaisisyydessään juuri lasten kasvatukseen liittyvät ongelmat. Voidaankin miettiä, riittävätkö tavalliset kasvatustapojen sijoitettujen lasten kanssa.

Aineiston kuvaileminen isyyksistä tehtyjen tyyppien avulla on tavallaan keinotekoisia. Haastatteluni eivät olleet tarpeeksi laajoja, että jokaisesta sijaisisästä olisi muodostunut selkeä tyyppikuva. Toisaalta koin vaikeaksi myös oman isäni asettamisen isistä tehtyihin tyyppeihin. Selvästi mihinkään tyyppiin isäni ei mahdu, vaan ajattelen hänen olevan sekoitus uutta ja perinteistä isyyttä. Toisaalta tyyppikuvausten tiukka tulkitseminen on turhaa. Aineistoani voidaan tiettyjen piirteiden osalta sovittaa Korhosen (1999) ja Huttusen (1993) sekä Tiihosen (2002) tekemiin tyyppitelyihin. Yhteistä kaikille haastateltavilleni oli esimerkiksi vastuullinen vanhemmuus. Jokainen haastateltavani osallistui lasten kasvatukseen, ja he pitivät sitä tärkeänä. Haastateltavieni puolisoilla oli kuitenkin useimmiten päävastuu kotitöistä sekä lasten hoitamisesta ja kasvatuksesta. Varsinaisia kotitöitä sijaisisät tekivät huomattavasti puolisoitaan vähemmän. Kukaan haastateltavistani ei kuitenkaan näyttäytynyt ”poissaolevana isänä” (Huttunen 1993). Toisaalta aineistoni nostaa esiin kysymyksen: mitä on vastuu kasvatuksessa? Onko se sitä, että ottaa osaa kasvatukseen? Puhuvatko vastuusta vain ne, jotka sitä vähiten ottavat?

Karkeasti aineistostani on löydettävissä Korhosta (1999) mukailten ”vastuutaan korostavia isiä”, ”taustalta tukijoita”, ”toiminnallisia isiä” sekä ”miehisiä auktoriteetteja”, vaikka monella olikin useamman tyyppien piirteitä. ”Vastuutaan korostavien isien” kasvatustapa oli neuvotteleva, heille oli tärkeää kunniallisen kansalaisen idea ja työnjako puolisoitten kesken oli tasapuolista. ”Taustalta tukijat” puuttuivat asioiden kulkuun hienovaraisesti, päävastuu kasvatuksesta oli vaimolla, ja säännöt sekä rajoitukset määriteltiin tilannekohtaisesti. ”Toiminnallisille isille” sen sijaan oli kuvaavaa toiminnallinen yh-

dessäolo lasten kanssa ja kasvatusote näyttäytyi tasavertaisena ja sallivana päävastuun ollessa vaimon harteilla. ”Miehiset auktoriteetit” sanoivat viimeisen sanan, ja heidän kasvatusotteensa oli vaativa.

Tiihosen (2002) ja Huttusen (1993) tyypittelyistä aineistossani on havaittavissa piirteitä ”perinteisestä isästä” sekä ”avustavasta isästä” eli ”papasta”. ”Perinteisille isille” isyys näyttäytyi perheeseen kuulumisena ja perheen hyvinvoinnista huolehtimisen. He eivät kuitenkaan tinkineet ansiotyöstään perheen takia. ”Avustavat isät” puolestaan kokivat ansiotyönsä tärkeänä, mutta joustivat siitä kuitenkin tarpeen mukaan. He osallistuivat myös lastenhoitoon ja kodintöihin, mutta päävastuu näistä oli kuitenkin puolisoilla. Tutkielmani perusteella perhehoitokäytänteet tukevat ”perinteistä” ja ”avustavaa isyyttä”. Myös Huttusen mukaan sijaisvanhemmista useimmiten nainen on miestä valmiimpi sitoutumaan vanhemmuuteen esimerkiksi ajankäytön osalta (Huttunen 2001, 146).

Tutkielmastani on nähtävissä, että sijaisisät toteuttivat isyydessään psykologista, sosiaalista ja kasvatuksellista isyyttä. Sijoitetuilla lapsilla oli tärkeä tunnemerkitys haastateltavilleni ja he jakoivat arkeaan yhdessä. Sijaisisillä oli myös vastuullista ja rakastavaa kanssakäymistä sijoitettujen lasten kanssa (Valkonen 1995, 100). Vaikka näiden käsitteiden tarkka käyttö edellyttäisi isä-lapsi-suhteiden molemminpuolista tutkimista, haastateltavien näkökulman mukaan nämä konkretisoituvat sijaisisyydessä. Haastateltavieni mukaan sijaisisyyden erottaakin biologisesta isyydestä lähinnä vain isän yhteiskunnallisten velvollisuuksien ja oikeuksien sekä biologisuuden puuttuminen.

Sijaisisät kokivat, että työ vei heiltä liikaa aikaa. Tämä on havaittu myös biologisilla isillä (esimerkiksi Kinnunen, Koivunen & Mauno 1997). Useimmat haastateltavani halusivat olla enemmän perheensä kanssa, mutta tämä ei ollut käytännössä mahdollista. Mitä joustamattomammaksi haastateltavani kokivat työaikansa, sitä tyytymättömämpiä he olivat perheen ja työn yhteensovittamiseen.

Perinteisyys näkyi vahvana kotitöiden jakamisessa. Ensisijainen vastuu lasten hoidosta ja kotitöistä oli lähes aina puolisoilla, eikä tätä koettu ristiriitaisena sijaisvanhemmuuden tasapuolisen jakaantumisen kanssa. Haastateltavani pitivät sukupuolten työnjakoa luonnollisena asiana ja osallistuivat kotona oleviin töihin ajallisesti yhtä paljon kuin heidän puolisonsa. Jos haastateltavani ei osallistunut siivoukseen, ruuanlaittoon tai vaatehuol-

toon, hän teki sitä enemmän remonti- ja korjaustöitä. Jokainen haastateltavani kuitenkin oli osallistunut tai osallistui sekä sijoitettujen että biologisten lasten hoitoon. Haastateltavieni perheissä äiti oli kuitenkin yleisesti se, joka tilasi lapsille lääkäriaajan ja huolehti, että lapsilla oli kaikki kunnossa. Lisäksi haastateltavieni vaimot osallistuivat etupäässä yhteydenpitoon eri viranomaisten kanssa. Vain yksi isä kertoi käyneensä lastensa kanssa vaateostoksilla.

Sijaisisät kokivat puolisonsa tärkeimmäksi tukijaksi sijaisyydessään. Puolisoiden omaksuessa perinteisen vaimon roolin haastateltavieni ei itse tarvinnut ottaa yhteyttä viranomaisiin sijoitetun lapsen asioissa, ja puolisolta haastateltavani saivat myös tarvitsemaansa keskusteluapua. Haastateltavani pitivät sijaisvanhemmuutta puolisoiden yhteisenä asiana, jossa toinen tukee toista.

Puolison lisäksi sijaisyyden tukijoina haastateltavani kokivat lähinnä sosiaalityöntekijät, sukulaiset ja ystävät sekä muut sijaisvanhemmat. Noin puolet haastateltavistani toivoi sosiaalityöntekijöiltä enemmän tukea. Varsinkin suhde biologisiin vanhempiin nähtiin asiana, johon sosiaalityöntekijöiden toivottiin puuttuvan. Haastateltavani olisivat kaivanneet sosiaalityöntekijältä tukea erityisesti myös sijoituksen alkuvaiheessa. Oman jaksamisen tueksi haastateltavani toivoivat apua vapaan järjestämisessä sekä mahdollisuutta olla kahden vaimon kanssa. Varsinaista ulkopuolista apua sijaisisät eivät tarvineet. Ehkä haastateltavani eivät osanneet kaivata sellaista, josta heillä ei ollut kokemusta. Mielenkiintoista olisi selvittää, muuttuisiko sijaisisien kokemus tarvitsemastaan tuesta, jos he tietäisivät selvästi millaisia tukivaihtoehtoja olisi tarjolla. Entä muuttuisiko sosiaalityöntekijän rooli tukijana, jos sijaisisät itse aktiivisemmin olisivat yhteydessä sosiaalityöntekijöihin ja osallistuisivat kaikkiin lapsen asioissa järjestettyihin palavereihin.

Sijaisisät olivat maalaisjärkeen tukeutuvia kasvattajia. Vaikka he ovat tärkeä osa lastensuojelua ja heidän toimintansa on lakien kehystämää, ei heidän puheessaan ollut havaittavissa professionaalaisia, sosiaalialan ammattilaisten käyttämiä termejä. Haastateltavistani ei ollut myöskään havaittavissa lastensuojelun tilannetta kuvaavaa ja paljon esillä ollutta huolipuhetta. Sijaisisät näyttäytyivät sekä ammattiensa että puheensa kautta perinteisinä suomalaisina työväenluokkaisina miehinä, jotka eivät juuri tehneet kotitöitä. Samalla heissä oli kuitenkin myös ”uutta”. Sijaisisät olivat ottaneet vapaaehtoisesti vie-

raita lapsia hoidettavakseen ja näin liittyneet osaksi virallista lastensuojelujärjestelmää. Tutkielmani mukaan näyttäisi siltä, että lastensuojelullisista tehtävistä maassamme huolehtivat aivan tavalliset ihmiset. Sijaisisät tekevät arjessaan arvokasta työtä usein ilman kiitosta.

Lasten ja nuorten pahaoloa kuvastavat yhä kasvavat huostaanottoluvut. Mielestäni nyt olisikin arvokeskustelun aika, jotta löydettäisiin vastaus siihen, miten lastensuojelun kasvavaan tarpeeseen halutaan vastata. Halutaanko suomalaisia lapsia kasvattaa yhä enenevässä määrin laitosmaisissa olosuhteissa? Vai halutaanko panostaa sijaisperheisiin? Halutaanko sijaisperheitä lisää ja millä keinoin? Halutaanko panostaa sijaisvanhempien jaksamiseen, heidän tukemiseen, työnohjaukseen ja koulutukseen? Halutaanko huostaanotetuille lapsille tarjota uutta mahdollisuutta perheeseen ja läheisiin ihmissuhteisiin?

Näitä kysymyksiä pohdittaessa on tarvetta myös sijaisisien tutkimukselle. Sijaisvanhemmuuden muodostavat naiset ja miehet. Tulisi miettiä, tarvitsevatko sijaisisät ja -äidit erilaista kannustamista ja tukea?

Kokonaiskuvan saamiseksi sijaisisyydestä sitä tulisi tarkastella myös perhehoidon muiden osapuolten kautta. Millaisena esimerkiksi sijaisisien vaimot näkevät puolisonsa toiminnan ja miten he suhtautuvat sijaisisyyteen? Entä millaisia kokemuksia ja ajatuksia sijaisperheessä kasvaneilla sijoitetuilla sekä biologisilla lapsilla ja nuorilla on instituutio-naalisista isistä?

LÄHTEET

Aalto, I. 2004. Perinteisestä uuteen? Isyyden muutokertomusta purkamassa. Teoksessa I. Aalto & J. Kolehmainen (toim.) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 65–87.

Ahto, A. & Mikkola, P. 1999. Perhehoito lastensuojelussa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 13. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Aittola, T. 1999. Thomas Ziehe. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Teoksessa T. Aittola (toim.) Kasvatussosiologian teoreetikoita. Helsinki: Gaudeamus, 182–211.

Andersson, G. 1989. Pieni ja poissa kotoa. Tutkimus pikkulapsista ja heidän suhteestaan aikuisiin laitoksissa, sijaiskodeissa ja kotona. Suom. K. Anttonen. Helsinki: Ammattikasvatushallitus.

Andersson, G. 1999. Children in permanent foster care in Sweden. *Child and Family Social Work* 4, 175–186.

Auvinen, R. 1995. Lapsiperhe Suomessa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 28/1995. Helsinki: Väestöliitto.

Backman, H. 2002. Sijaisvanhemmuus – ammatti vai elämäntapa? Toivo ja Ilona – projektin tuottamaa opintomateriaalia. Seurakuntaopiston ja diakoniaammattikorkeakoulun Järvenpään yksikön julkaisuja 5. Suomen Kirkon Seurakuntaopiston Säätiö.

Bardy, M. 1989. Uhkat, uhrin ja arjen sankarit. Lastensuojelu tutkimuksen valossa. Sosiaalivaltion julkaisuja 2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Baumrind, D. 1989. Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.) *Child development today and tomorrow*. San Francisco: Jossey-Bass, 349–373.

Beck, U. 1995. Poliitiikan uudelleen keksiminen: kohti refleksiivisen modernisaation teoriaa. Teoksessa U. Beck, A. Giddens & S. Lash. Suom. L. Lehto. Nykyajan jäljillä: refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino, 11–82.

Björnberg, U. 1992. Parent's ideals and their strategies in daily Swedish life. Teoksessa U. Björnberg (toim.) European Parents in the 1990's, contradictions and comparisons. New Brunswick: Transaction, 83–101.

Butler, P.P.H. 1998. The effects of separation from biological parents among foster children: Attitudes towards biological parents. Dissertation Abstracts International section A: Humanities & Social Sciences 58 (12-A), 4563.

Cederström, A. 1990. Fosterbarns anpassing – en relationsproblematik. Om 25 barn i åldrarna 4–12 år som har placerats i fosterhem. En delstudie i Barn i kris-projekt. Stockholm: Stockholms universitet.

Cummings, M.E. & Watson O'Reilly, A. 1997. Fathers in Family Context: Effects of Marital Quality on Child Adjustment. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The Role of Father in Child Development. New York: John Wiley & Sons, 49–65.

Eskola, J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 133–157.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2001. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 24–42.

Gilligan, R. 1996. The Experience on Irish Foster Carers. *Child: care, health and development* 22 (2), 85–98.

Gilligan, R. 2000. Men as foster carers. A neglected resource? *Adoption and Fostering* 24 (2), 63–69.

Grönfors, M. 1994. Miehin kulttuuri ja väkivalta. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiuhonen (toim.) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino, 63–76.

Haavio-Mannila, E. 1984. Perhe hoiva- ja tunneyhteisönä. Teoksessa E. Haavio-Mannila, R. Jallinoja & H. Strandell. Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja. Porvoo: WSOY, 111–183.

Hakala, J.T. 2001. Menetelmällisiä koetuksia. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-Kustannus, 10–23.

Heino, T. 1999. Lastensuojelun trendit. Teoksessa P. Virtanen (toim.) Verkostoituvaa asiakastyötä. Helsinki: Kirjayhtymä, 9–32.

Heikkinen, H., Huttunen, R. & Kaakkori, L. 2001. This is My Truth Tell Me Yours: Some Aspects of Action Research Quality in the Light of Truth Theories. Teoksessa H. Heikkinen 2001. Toiminta, tarinat ja opettajaksi tuleminen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajien koulutuksessa toimintatutkimuksen avulla. Jyväskylän Yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 175.

Helminen, J. 1998. Perhehoidon lainsäädäntö. Jyväskylä: Perhehoitoliitto ry.

Hessle, S. 1997. Den sociala barnvården inför 2000-talet – några lärdomar från 1900-talet. *Janus* 5 (3), 243–260.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1998. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hoikkala, T. 1996. Lopuksi. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 362–368.

Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. *Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 77.

Huttunen, J. 1992. Poika ja isä. Teoksessa J. Huttunen (toim.) *Poika, poika! Näkökulmia pojan kasvuun ja kehitykseen*. Helsinki: Yleisradio, opetusjulkaisut, 25–37.

Huttunen, J. 1993. Isä perheessä. Sosiaalinen aikakausikirja. *Sosiaali- ja terveystieteiden julkaisu* 6, 6–10.

Huttunen, J. 1994. Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 46–66.

Huttunen, J. 1998. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä opettajana*. Jyväskylä: Atena, 36–66.

Huttunen, J. 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Hoiva-isiä, etä-isiä ja ero-isiä. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Höjer, I. 2002. What happens in the foster care? 1-8. Saatavilla [www-muodossa: <URL:http://www.perhehoitoliitto.fi/ifco2002/IFCOHojer.pdf>](http://www.perhehoitoliitto.fi/ifco2002/IFCOHojer.pdf). 6.6.2004.

Hämäläinen, J. 1987. Laadullinen sosiaalitutkimus käytännössä. Johdatus laadullisen sosiaalitutkimuksen "käsityötaitoon". Kuopion yliopisto yhteiskuntatieteet. Tilastot ja selvitykset 2.

Iafrate, R. 2001. Family communication and perception of boundaries as predictors of adolescent foster-children's well-being. *Eta evolutiva* (69), 72-29.

Inch, L. 1999. Aspects of foster fathering. *Adolescent Social Work Journal* 16 (5), 393-412.

Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Jyväskylän yliopisto. Research Reports on Sport and Health 120.

Isomäki, P. 1998. Sumea sijaisvanhemmuus. Luentoabstrakti. Sosiologiapäivät 27.-28.3.1998. Westermarck Society. Saatavilla [www-muodossa](http://www.muodossa.com):
<URL:<http://www.cc.jyu.fi/~jlaari/sosiologia/perhe.htm>>. 5.8.2004.

Isätoimikunnan mietintö. 1999. Komiteamietintö 1999:1. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.

Jaakkola, J. 1994. Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 71–161.

Jaakkola, R. & Sääntti, R. 2000. Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Jallinoja, R. 2000. Perheen aika. Helsinki: Otava.

Jokinen, E. 2002. Äitiys, isyys ja julkiset fantasiat. Teoksessa L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) *Onks ketään kotona? Kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi, 75–91.

Julkunen, R. & Nätti, J. 1997. Työn jakaminen. Moraali, talous, politiikka. Tampere: Vastapaino.

Kalland, M. 2002. Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen, erityistilanteissa. Teoksessa J. Sinkkonen. & M. Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Porvoo: WSOY, 198–233.

Kartovaara, L. 2000. Lasten muualla asuvat vanhemmat. Teoksessa L. Kartovaara & H. Sauli. Suomalainen lapsi. Väestö 2000:7. Helsinki: Tilastokeskus, 77–91.

Kauppi, M. & Rutanen, E. 1997. Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Kauhanen, S. 1998. Kohti uudenlaista isyyttä. Haastattelututkimus pienten lasten isien isyyskokemuksista. Teoksessa E. Puranen (toim.) Joensuun yliopiston yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia 5.

Keinänen, P. 1994. Perheet työelämässä. Teoksessa L. Kartovaara & H. Sauli (toim.) Suomalainen perhe. Väestö 1994:5. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Tilastokeskus, 127–137.

Kemppainen, J. 2001. Kotikasvatus kolmessa sukupolvessa. Jyväskylä Studies in Education Psychology and Social Research 190.

Kettunen, N., Krats, S. & Kinnunen, U. 1996. Parisuhde ja lasten kasvattaminen. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena, 74–89.

Kinnunen, U., Koivunen, T. & Mauno, S. 1997. Työn ja perheen vuorovaikutus puolisoitten kokemana. Psykologia 32 (2), 105–116.

Kinnunen, U., Loikkanen, T. & Mauno, S. 1995. Työn ja perheen vuorovaikutus naisten ja miesten elämässä. Psykologia 30 (5), 381–389.

Kinnunen, U. & Mauno, S. 2002. Työ ja perhe-elämä vanhempien näkökulmasta. Teoksessa A. Rönkä & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 99–116.

Koisti-Auer, A.-L. 2002. ”...vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa”. Huostaanotto-kriisin selvittely-projektin loppuraportti. Espoo: SOS-Lapsikylä ry.

Korhonen, M. 1999a. Muuttuva isyys. *Psykologi* 10, 8–11.

Korhonen, M. 1999b. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 39.

Korteila, M. 2005. Sukupuolten tasa-arvo toteutuu parhaiten koiran ulkoilutuksessa. *Tilastot: Kotitöistä ruuanlaitto ja pyykinpesu ovat yhä enemmän naisten harteilla, miehet etenevät paremmin uralla ja pitävät kiinni vallan kahvasta. Aamulehti 8.3.2005, Kotimaa, 6.*

Koski-Hyvärinen, P. & Puttonen, T. 1987. Isät tänään. Lapsiraportti A54. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto.

Kujala, E. 2003. Sodan pojat. Sodanaikaisten pikkupoikien lapsuuskokemuksia isyyden näkökulmasta. Saatavilla [www-muodossa:](http://selene.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studeduc/9513915352.pdf) <URL:<http://selene.lib.jyu.fi:8080/vaitos/studies/studeduc/9513915352.pdf>>. 14.7.2004.

Kuosmanen, P. 2000. Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita. Performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Naistutkimusraportteja 1. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kuronen, M. 1993. Lapsen hyväksi naisten kesken. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Tampereen yliopisto sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 35.

Kuronen, M. 2003. Eronnut perhe? Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 103–120.

Kähkönen, P. 1991. Biologisen perheen huomioonottaminen lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikkö.

Lamb, M.E. 1986. The Changing Roles of Fathers. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The Father's Role. Applied Perspectives. New York: Wiley, 3–27.

Lamb, M.E. 1997a. Fathers and Child Development: An Introductory Overview and Guide. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The Role of the Father in Child Development. Third edition. New York: John Wiley & Sons, 1–18.

Lamb, M. E. 1997b. The Development of Father-Infant Relationship. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The Role of the Father in Child Development. Third edition. New York: John Wiley & Sons, 104–120.

Lammi-Taskula, J. 1994. Päiväkotien moninaiset miehet. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiisonen (toim.) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino, 119–130.

Lasten ruumiillisen kurituksen hyväksyvien suuri määrä yllätti. 2004. Esikko. Ensi- ja turvakotien liitto ry (3), 30–31.

Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi: sijaiskoti – kokemuksia ja ajatuksia. Helsinki: Kirjapaja.

Laurila, A. 1997. Isäni tytär. Isäkuva ja naisen identiteetti. Helsinki: Kirjapaja.

Laurila, A. 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Tampere: Tampereen yliopisto.

Laurila, A. 2002. ”Huominen voi olla parempi mitä eilinen”. Tutkimus sijaiskotipojista. Forssa: Sote-psykologiapalvelu.

Leinonen, K. & Tyrväinen, J. 2001. Miehen toiminta sijaisisänä. Kuopion yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta sosiaalityön koulutusohjelma. Pro gradu -tutkielma.

Mikkola, M. & Helminen, J. 1994. Lastensuojelu. Helsinki: Karelactio.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2001. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2 – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 44–67.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.

Mäkelä, M. 1993. Äiti perheessä. Sosiaalinen aikakauskirja. Sosiaali- ja terveystieteellinen julkaisu 6, 4–6.

Newstone, S. 1999. Men who Foster. Teoksessa A. Wheal (toim.) The Companion to Foster Care. Dorset: Russel House Publishing, 148–155.

Parke, R.D. 1996. Fatherhood. Cambridge: Harvard University.

Patton, M.Q. 1990. Qualitative Evaluation and Research Methods. Newbury Park: SAGE.

PRIDE-kirja. Parent’s Resource for Information Development Education. Sijais- ja adoptiovanhempien valmennus ja valinta. Pesäpuu ry.

PRIDE-moniste. Pesäpuu ry.

Pulkkinen, L. 1994. Millaista lastenkasvatusta nykytutkimus suosittelee? Teoksessa J. Virkki (toim.) Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin. Porvoo: WSOY, 26–45.

Pulma, P. 1994. Sotien ja tehostuvan hallinnon kausi (1570-1720). Teoksessa J. Jaakkola, P. Pulma, M. Satka & K. Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisen sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 19–35.

Pösö, T. 1995. Hoidollisuus ja kokonaisvaltainen huolenpito lastensuojelutyössä – väliinäänä sijaishuolto. Teoksessa P. Virtanen (toim.) Näkökulmia lastensuojeluun. Porvoo: WSOY, 78–94.

Pösö, T. 2003. Adoptio perhesuhteiden uudelleenjärjestelyinä. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 140–158.

Rantalaiho, M. 2003. Pohjoismaisen isyyspolitiikan isäkuva. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Yliopistopaino, 202–229.

Rautiainen, J.M. 1991. Perhekoti – uusi vaihtoehto lasten sijaishuollossa. Sosiaaliturva 21, 1054–1056.

Rautiainen, J.M. 2004. Suhtautuminen rangaistuksiin hämmentää kasvatuskulttuuriamme. Sosiaaliturva 18, 18–19.

Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestötutkimuslaitos D 38. Helsinki: Väestöliitto.

Roos, J.P. 1978. Piirteitä elämäntavan tutkimisesta. Tampere: Westermarck -seura. Sosiologia 115 (2), 75–81.

Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä: tutkimus tavallisten suomalaisten miesten elämänkerroista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Roos, J.P. & Rotkirch, A. 1997. Hirveät vanhemmat. Teoksessa J.P. Roos & A. Rotkirch (toim.) Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa. Helsinki: Gaudeamus, 5–17.

Salmi, M. 1996. Työelämän ja perhe-elämän yhdistämisen palapelit. Teoksessa M. Kinnunen & P. Korvajärvi (toim.) Työelämän sukupuolistavat käytännöt. Tampere: Vastapaino, 211–231.

Sinkkonen, J. 1998. Yhdessä isän kanssa. Porvoo: WSOY.

Sinkkonen, J. 2001. Lapsen puolesta. Porvoo: WSOY.

Sinkkonen, M. & Kinnunen, U. 1996. Vapaa-aika ja tyytyväisyys elämään. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena, 90–120.

Sipilä, J. 1994. Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiihonen (toim.) Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan. Tampere: Vastapaino, 17–33.

Sommer, D. 1986. Kun isä on kotona: isänroolista, isistä ja pikkulapsista. Suom. M. Kilpi. Porvoo: WSOY.

Stakes/StakesTieto. Lastensuojelu 2003 – tiedonantajapalaute 17/2004. Saatavilla www-muodossa: <URL: http://www.stakes.info/files/pdf/Tilastotiedotteet/Tt17_04.pdf>. 6.8.2004.

Tigerstedt, C. 1996. Isyys. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 262–269.

Tiihonen, A. 2002. Ruumiista miestä, tarinasta tulkintaa: oikeita miehiä - ja urheilijoita? Jyväskylän yliopisto. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 134.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Töttö, P. 1997. Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle. Jyväskylä: Yliopistopaino.

Utrio, K. 2000. Perhekirja. Eurooppalaisen perheen historia. Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.

Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhempisuhteet. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 52.

Varilo, E. 1993. Ottolapsisijoitus arviointi- ja toimenpideprosessina. Psychiatria Fennican Monografiasarja 18. Helsinki: Psykiatrian tutkimussäätiö.

Virtanen, V. 2004. Homot on letkeitä. Anna 31, 98.

Wahlbeck, J.-C. 2004. Lastensuojelukuvioista. Perheterapia 1, 16–23.

Warren, D.H. 1998. The Fatherbook: A document for therapeutic work with father-absent early adolescent boys. Child and Adolescent Social Work Journal 15 (2), 101–115.

Zahabi, T. & Einemäki, P. 1996. Perhehoitoon sijoitettujen lasten yhteydenpito biologiseen sukuunsa. Tampereen kaupungin Sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6. Tampereen kaupungin painatuskeskus.

YK:n kansainvälisen perheen vuoden 1994 Suomen toimikunnan raportti. 1995. Perheen vuoden julkaisuja 9. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

LAIT:

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (556/1994).

Asetus perhehoitajalle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta (420/1992).

Isyyslaki 700/1975.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983).

Laki lasten päivähoidosta (1973/36).

Lastensuojeluasetus (1010/1983).

Lastensuojelulaki (683/1983).

Perhehoitajalaki (312/1992).

Sosiaalihuoltoasetus (607/1983).

Sosiaalihuoltolaki (710/1982).

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksusta annettu asetukset (912/1992).

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annettu laki (734/1992).